T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
BİLİMSEL ARAŞTIRMA PROJELERİ
KOORDİNASYON BİRİMİ

DÖNEMLER BOYUNCA İNANÇ KÜLT VE KUTSAL ALANLAR PRİENEDE HELLENİSTİK ROMA İMPARATORLUK VE GEÇ ANTİK DÖNEMLERDEKİ DİNİ DİNAMİKLERİN ARAŞTIRMASI

Proje No: SGA-2023-1228

Araştırma Üniversiteleri Destek Programı Projesi

SONUÇ RAPORU

Proje Yürütücüsü:
Prof. Dr. İbrahim Hakan MERT
Fen-Edebiyat Fakültesi/Arkeoloji

Araştırmacı(lar)
Prof.Dr. Mustafa ŞAHİN (Personel)
Prof. Dr. Vedat ONAR (Personel)
Arş. Gör. Dr. Ahmet Ali ALTIN (Personel)
Arş. Gör. Dr. Göknur ÇETİNKAYA (Yurtiçi Araştırmacı)
Arş. Gör. Dr. Buğra KURU(Personel)
Dr. Mehmet Cihangir UZUN (Yurtiçi Araştırmacı)
Sema ALİMAN (Bursiyer)

Mayıs 2026
BURSA

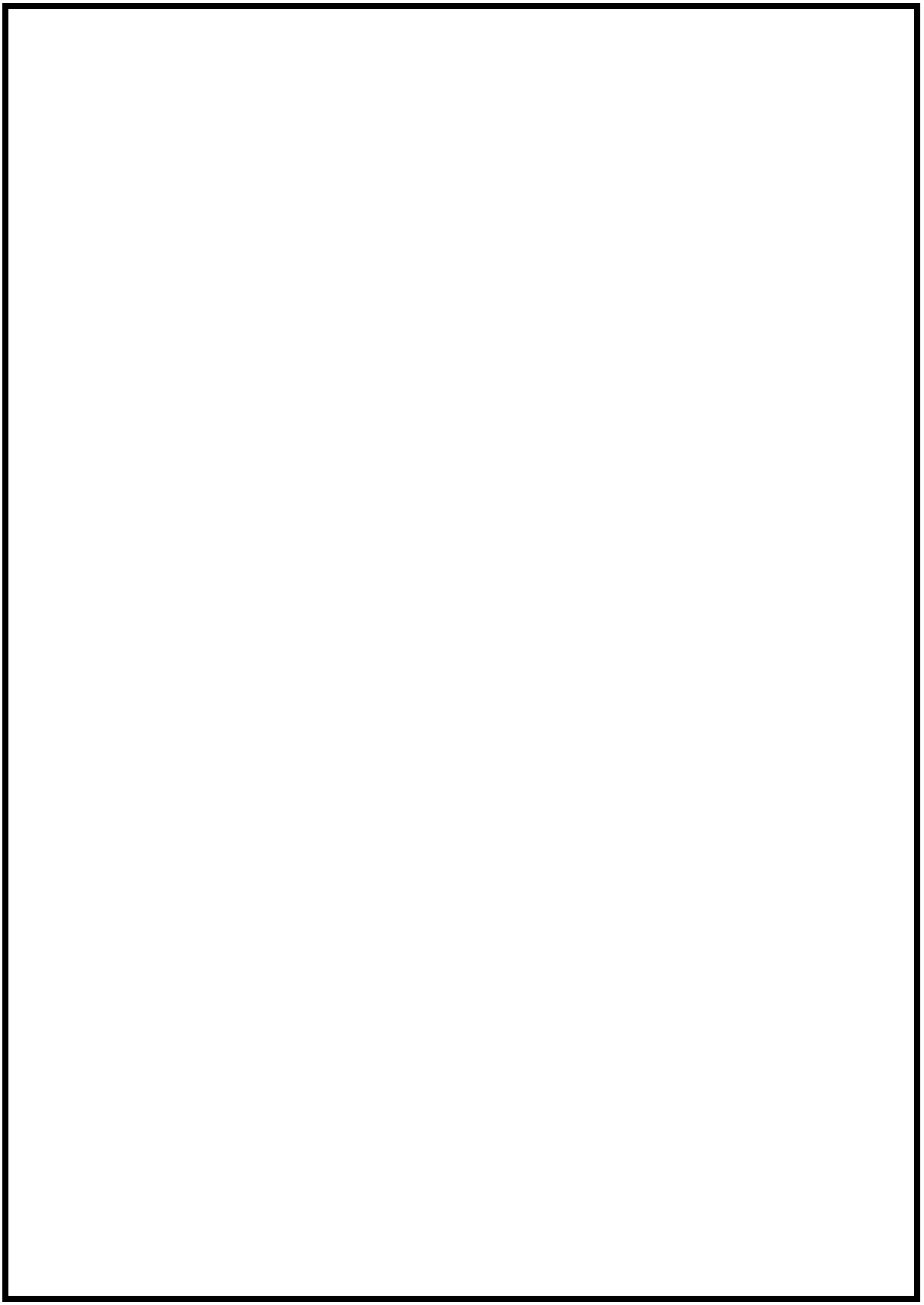

İçindekiler

RESİMLER DİZİNİ....5
GRAFİKLER DİZİNİ....8
TEŞEKKÜR....9
ÖZET....10
ABSTRACT....11
GİRİŞ....1
AMAÇ VE KAPSAM....6
KAPSAM....8
GENEL BİLGİLER....13
GEREÇ ve YÖNTEM....14
İş Paketi 1 - Arazi/Saha Çalışmalarına Hazırlık....14
Mısır Tanrıları Kutsal Alanı....14
Doğu Nekropol Şapeli....15
Yonca Yaprağı Planlı Yapı....16
İş Paketi 2 – Kazı Çalışmaları....17
1. Doğu Nekropol Şapeli Çalışmaları....18
2. Mısır Tanrıları Kutsal Alanı'nda Sürdürülen Kazı Çalışmaları....29
3. Yonca Yaprağı Planlı Yapıdaki Kazı Çalışmaları....33
İş Paketi 3 – Belgeleme Çalışmaları (LİDAR)....42
3. Çizimle Belgeleme....51
1. Açma Dökümantasoyu İçin Mobil LİDAR....53
1. Rölöve Amaçlı yersel LİDAR....57
İş Paketi 4 -Verilerin Görselleştirilmesi....62
İş Paketi 5 - Bilgi Levhaları Hazırlanması....67
İş Paketi 6 - Veri Bankası Oluşturulması....67
İş Paketi 7 - Seramik ve Küçük Buluntuların Değerlendirilmesi....69
İş Paketi 8 - Antik Dönem Hayvan Kemiklerinde Irk (Tür), Yaş, ve Cinsiyet Tayini....70
İş Paketi 9 - Harç ve Malzeme Analizi....70
YÖNTEM VE ANALİZLER....70
BULGULAR....73
İş Paketi 2: Kazı Çalışmaları....73
1. Doğu Nekropol Şapeli Çalışmaları....73
İş Paketi 3 – Belgeleme Çalışmaları (LİDAR)....74
İş Paketi 5 - Bilgi Levhaları Hazırlanması....80

İş Paketi 6 - Veri Bankası Oluşturulması....80
İş Paketi 7 - Seramik ve Küçük Buluntuların Değerlendirilmesi....81
Mısır Tanrıları Kutsal Alanı....81
İş Paketi 8 - Antik Dönem Hayvan Kemiklerinde Irk (Tür), Yaş, ve Cinsiyet Tayini....91
İş Paketi 9 - Harç ve Malzeme Analizi....95
Genel Değerlendirme ve Sonuç....104
KAYNAKLAR....106

RESİMLER DİZİNİ

Resim 1. Priene'nin Konumu (Wiegand – Schrader 1904, 11 Abb. 6)
Resim 2. Athena Kutsal Alanı (Wiegand – Schrader 1904, Taf. IX)
Resim 3. Asklepios Kutsal Alanı (Wiegand – Schrader 1904, Taf. XIII)
Resim 4. Demeter – Kore Kutsal Alanı (Wiegand – Schrader 1904, 148, Abb. 119)
Resim 5. Mısır Tanrıları Kutsal Alanı (Wiegand – Schrader 1904, 166, Abb. 158)
Resim 6. Kybele Kutsal Alanı (Wiegand – Schrader 1904, 172, Abb. 165)
Resim 7. Sinagog Planı (Wiegand – Schrader 1904, 480, Abb. 585)
Resim 8. Kilise Planı (Wiegand – Schrader 1904, 481, Abb. 587)
Resim 9. Priene'deki Rahiplik Yazıtı (Rumscheid 2000, 49, Resim 36)
Resim 10. Athena Portreli Priene Sikkesi (Rumscheid 2000, 13, Resim 11)
Resim 11. Demeter Kutsal Alanı'nda bulunan adak heykelcikleri (Rumscheid 2000, 158, Resim 141)
Resim 12. Mısır Tanrıları Kutsal Alanı'nda Daha Önce Açılan Kazı Alanlarını Gösterir Plan (Priene Kazı Arşivi)
Resim 13. Doğu Nekropol Şapeli'nde 2023 Yılı Öncesi Yapılmış Kazı Çalışmalarının Hava Fotoğrafı (Priene Kazı Arşivi)
Resim 14. Kazı Raporunda Yonca Yaprağı Planlı Yapı ile İlgili Yazılanlar (Kırmızı ile işaretli) (Wiegand – Schrader 1904, 172, Abb. 165)
Resim 15. Lokus Lot Yöntemi ile Yapılan Kazı Çalışmasından Tabakalaşma Örneği (Priene Kazı Arşivi)
Resim 16. NŞ 9 Açması (Priene Kazı Arşivi)
Resim 17. NŞ 9 – Kuzey Duvarında Tespit Edilen Freskler (Priene Kazı Arşivi)
Resim 18. NŞ 10 Açması / Şapelin Bema Bölümü (Priene Kazı Arşivi)
Resim 19. Fresk Buluntular (Priene Kazı Arşivi)
Resim 20. Mezar (Priene Kazı Arşivi)
Resim 21. NŞ 11 Açma Sınırları (Priene Kazı Arşivi)
Resim 22. Şapel Zemini (Priene Kazı Arşivi)
Resim 23. M6 Açması (Priene Kazı Arşivi)
Resim 24. Su Tahliye Kanalı (Priene Kazı Arşivi)
Resim 25. NŞ 12 Açması (Priene Kazı Arşivi)
Resim 26. Mozaik Zemin Döşemesi (Priene Kazı Arşivi)
Resim 27. NŞ 13 Temizlik Öncesi (Priene Kazı Arşivi)
Resim 28. NŞ 13 Temizlik Sonrası (Priene Kazı Arşivi)
Resim 29. NŞ. 13 Açma Sınırları (Priene Kazı Arşivi)
Resim 30. NŞ. 13 Açması Son Durumu (Priene Kazı Arşivi)
Resim 31. Doğu Nekropol Şapeli Mozaik Taban (Temizlik Öncesi) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 32. Doğu Nekropol Şapeli Kuzey Duvarı Fresk (Temizlik Öncesi) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 33. Mısır Tanrıları Tapınağı (Priene Kazı Arşivi)

Resim 34. AEG 38 Sondajı (Priene Kazı Arşivi)
Resim 35. Cella Dolgu Tabakasındaki İlk Taş Sırası (Priene Kazı Arşivi)
Resim 36. Cella Dolgu Tabakasındaki İkinci Taş Sırası (Priene Kazı Arşivi)
Resim 37. Dolgu Tabakası (Priene Kazı Arşivi)
Resim 38. AEG 39 Açması (Priene Kazı Arşivi)
Resim 39. YY 1 açmasında ortaya çıkarılan duvar (Priene Kazı Arşivi)
Resim 40. YY2 Açmasında Tespit Edilen Duvar Sırası (Priene Kazı Arşivi)
Resim 41. YY3 Açması Batı Apsisi Kalıntıları (Priene Kazı Arşivi)
Resim 42. Yonca Yaprağı Planlı Yapı: Temizlik Öncesi (Priene Kazı Arşivi)
Resim 43. Yonca Yaprağı Planlı Yapı: Temizlik Sonrası (Priene Kazı Arşivi)
Resim 44. Yonca Yaprağı Planlı Yapı: Duvar Sırası (Priene Kazı Arşivi)
Resim 45. YY4 Açması Kazı Çalışmaları Sonrası Güneyden Fotoğrafı (Priene Kazı Arşivi)
Resim 46. YY 5 Açması Kazı Çalışmaları Öncesi Fotoğrafı (Priene Kazı Arşivi)
Resim 47. YY 5 Açması Çok Evreli Duvarlar (Priene Kazı Arşivi)
Resim 48. YY 5 Açması Tabakaları (Priene Kazı Arşivi)
Resim 49. YY5 Açması Hava Fotoğrafı (Priene Kazı Arşivi)
Resim 50. YY6 Açmasının Doğudan Görünümü (Priene Kazı Arşivi)
Resim 51. YY6 Açması İçerisinde Ulaşılan Doğu-Batı Yönlü Duvara Ait Sıva (Priene Kazı Arşivi)
Resim 52. Yazılı Belgeleme Örneği, Arazi Notları (Nekropol Şapeli Çalışmaları) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 53. Yazılı Belgeleme Örneği, Arazi Notları (Nekropol Şapeli Çalışmaları) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 54. Yazılı Belgeleme Örneği, Temize Çekilmiş Hali (Yonca Yaprağı Planlı Yapı) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 55. Yazılı Belgeleme Örneği, Lokus – Lot Yöntemi Matbuu Tabaka Formu (Nekropol Şapeli) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 56. Yazılı Belgeleme Örneği, Lokus – Lot Yöntemi Matbuu Açma Formu (Nekropol Şapeli) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 57. Kazı Çalışmaları Öncesi Çekilen Fotoğraf Örneği (NŞ 10 Açması) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 58. Kazı Çalışmaları Esnasında (Tabaka Değişimi) Çekilen Fotoğraf (NŞ 10 Açması) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 59. Kazı Çalışmaları Sonu Çekilen Fotoğraf (NŞ 10 Açması) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 60. Buluntu Detay Fotoğraf Örneği (NŞ 10 Açması Mozaikler) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 61. Çizimle Belgeleme Örneği (Priene Kazı Arşivi)
Resim 62. Çizimle Belgeleme Örneği (Buluntuların Çıktığı Kotların Not Edildiği Çizim) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 63. Çizimle Belgeleme Örneği (Nekropol Şapeli Mezar Çizimi) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 64. Çizimle Belgeleme Örneği (Nekropol Şapeli Taş Plan Çizimi) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 65. Kazı Öncesi Tarama İşlemi (Nekropol Şapeli) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 66. Kazı Sırasında Tarama İşlemi (Nekropol Şapeli) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 67. Kazı Sonrasında Tarama İşlemi (Nekropol Şapeli) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 68. Grid Tarama Sistemi (Nekropol Şapeli) (Priene Kazı Arşivi)

Resim 69. Yazılım Üzerinden Orthophoto Oluşturma (Priene Kazı Arşivi)
Resim 70. Orthophoto Üzerinden Plan Çizimi (Priene Kazı Arşivi)
Resim 71. Taramalarda Kullanılan Leica RTC360 Cihazı (Priene Agorası) (Priene Kazı Arşivi)
Resim 72. İstasyon Kurulumu (Priene Kazı Arşivi)
Resim 73. Athena Kutsal Alanının 3 Boyutlu Taraması (Priene Kazı Arşivi)
Resim 74. Athena Kutsal Alanının Orthophoto Örneği (Priene Kazı Arşivi)
Resim 75. Mısır Tanrıları Kutsal Alanı Üç Boyutlu Taraması (Priene Kazı Arşivi)
Resim 76. Mısır Tanrıları Kutsal Alanı Orthophotosu (Priene Kazı Arşivi)
Resim 77. Yonca Yaprağı Planlı Yapı Orthophotosu (Priene Kazı Arşivi)
Resim 78. Yonca Yaprağı Planlı Yapı Kesiti (Priene Kazı Arşivi)
Resim 79. Nekropol Şapeli Fresk Fotogrametrisi (Priene Kazı Arşivi)
Resim 80. Nekropol Şapeli Mozaik Fotogrametrisi (Priene Kazı Arşivi)
Resim 81. Agora Üç Boyutlu Model Rekonstrüksiyonu (Priene Kazı Arşivi)
Resim 82. Agora, Kutsal Stoa Üç Boyutlu Model Rekonstrüksiyonu (Priene Kazı Arşivi)
Resim 83. Agora, Kutsal Stoa Üç Boyutlu Model Rekonstrüksiyonu (Priene Kazı Arşivi)
Resim 84. Agora Üç Boyutlu Model Rekonstrüksiyonu (Priene Kazı Arşivi)
Resim 85. Agora Üç Boyutlu Model Rekonstrüksiyonu (Priene Kazı Arşivi)
Resim 86. Agora, Kutsal Stoa Üç Boyutlu Model Rekonstrüksiyonu (Priene Kazı Arşivi)
Resim 87. Priene Seramik ve Küçük Buluntu Veri Bankası (Priene Kazı Arşivi)
Resim 88. Priene Mısır Tanrıları Kutsal Alanında bulunan küçük buluntuların işlendiği veri tabanı (Priene Kazı Arşivi)
Resim 89. Priene Mısır Tanrıları Kutsal Alanında bulunan küçük buluntuların işlendiği veri tabanı (Priene Kazı Arşivi)
Resim 90. Athena Tapınağı ve Sunağı Yersel LİDAR Sonucu (Priene Kazı Arşivi)
Resim 91. Athena Kutsal Alanı Güneydoğu Köşesi Yersel LİDAR Sonucu
Resim 92. Yonca Yaprağı Planlı Yapı LİDAR'dan Elde Edilen Veri ile Yapılan Çizim
Resim 93. Athena Kutsal Alanı LİDAR İşlemi
Resim 94. Yonca Yaprağı Planlı Yapı LİDAR Sonucu
Resim 95. Yonca Yaprağı Planlı Yapı LİDAR Kesiti
Resim 96. Mısır Tanrıları Kutsal Alanı LİDAR Sonucu
Resim 97. Priene Kutsal Alanlar Haritası (Priene Kazı Arşivi)
Resim 98. Seramik örnekleri (Priene Kazı Arşivi)
Resim 99. Hellenistik dönem kalıp yapımı Megara kasesi amorf parça (Priene Kazı Arşivi)
Resim 100. 2024 Yonca Yaprağı Planlı Yapı kalıp yapımı Megara kase parçalar (Priene Kazı Arşivi)
Resim 101. 2024 Yonca Yaprağı Planlı Yapı Bizans dönemi sırlı seramik (Priene Kazı Arşivi)
Resim 102. 2024 Yonca Yaprağı Planlı Yapı Helenistik kase/sunu kasesi (Priene Kazı Arşivi)
Resim 103. 2024 Yonca Yaprağı Planlı Yapı (muhtemelen ESB/ESC geleneği) ince seramik (Priene Kazı Arşivi)
Resim 104. 2025 Yonca Yaprağı Planlı Yapı seramik örnekler (Priene Kazı Arşivi)

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1: 2023 Mısır Tanrıları Kutsal Alanı Seramikler

Grafik 2: 2023 Nekropol Şapeli Seramikler

Grafik 3: Nekropol Şapeli Tür dağılımı

Grafik 4: Yonca Planlı Yapı Tür Dağılımı

Grafik 5: Zooarkeolojik malzemelerin tür dağılımı

Grafik 6: Priene Kazısı Arkeolojik Yapıları'na ait örneklerin malzeme grupları

Grafik 7: Priene Kazısı Arkeolojik Yapıları'na ait analiz örnekleri

Grafik 8: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait taş örneklerinde temel fiziksel testler

Grafik 9: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait tuğla ve künk örneklerinde temel fiziksel testler

Grafik 10: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait taş örneklerde tuz türü, pH ve iletkenlik (SS) testleri

Grafik 11: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait tuğla ve künk örneklerde tuz türü, pH ve toplam tuz/iletkenlik (SS) testleri

Grafik 12: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait harç ve sıva örneklerinin asidik agrega/bağlayıcı vegranülometrik analizleri

Grafik 13: Priene Antik Kenti Yapıları HArç ve Sıva Örneklerinde Asisdik Agrega ve Bağlayan Analizi

Grafik 14: Priene Antik Kenti Yapıları Harç ve Sıva Örnekleri Agregalarında Granülometrik Analiz

Grafik 15: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait taş örneklerinin petrografik özellikleri

Grafik 16: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait tuğla ve künk örneklerinin petrografik özellikleri

Grafik 17: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait harç örneklerinin petrografik özellikleri

Grafik 18: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait sıva örneğinin petrografik özellikleri

Grafik 19: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait taş örneklerinin PED-XRF analizi

Grafik 20: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait tuğla ve künk örneklerinin PED-XRF analizi

Grafik 21: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait harç ve sıva örneklerinin PED-XRF analizi

Grafik 22: Priene Antik Kenti Yapıları harç ve sıva örneklerinde Cementation Index verileri

TEŞEKKÜR

Bu çalışma Bursa Uludağ Üniversitesi, Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi tarafından, YÖK Araştırma Üniversiteleri Destek Programı Projesi (ADEP) kapsamında, SGA-2023-1228 proje numarası ile desteklenmiştir. B.U.Ü BAP birimine vermiş oldukları maddi destek için ve projenin başvuru aşamasından sonuçlandırılmasına kadar tüm idari işlerde desteklerini esirgemeyen değerli BAP personeline çok teşekkür ederiz.

Ayrıca T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'ne gerekli yasal izinleri verdikleri ve desteklerinden ötürü çok teşekkür ediyoruz. Projenin yürütülmesi sırasında katkı ve yardımlarından ötürü Aydın Büyükşehir Belediyesi'ne, Prof. Dr. Mustafa Şahin, Prof. Dr. Vedat Onar ve Prof. Dr. Ali Akın Akyol'a, 2023-2025 yılında kazı çalışmalarını yöneten Arkeologlar Güneş Derin Erdem ve Emre Gönül'e, Sanat Tarihçi Ferdi Alataş'a, Küçük Eser Buluntu Deposunda kazı buluntularının kayıt ve belgeleme işlemlerini yapan Arkeoloji Bölümü Öğrencisi Cemre Akman'a ve proje bursiyeri Sema Aliman'a ayrı ayrı çok teşekkür ederiz. Ayrıca mimari belgeleme ve çizimler konusunda destek olan Doç. Dr. Nisa Semiz ve ülkemizin farklı mimarlık fakültelerinden çalışmalarımıza katılan öğrencilere de teşekkür ediyoruz.

ÖZET

"Dönemler Boyunca İnanç, Kült ve Kutsal Alanlar: Priene'de Hellenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Antik Dönemlerdeki Dini Dinamiklerin Araştırması" başlıklı proje, Priene Antik Kenti'nin dini topografyasını ve inanç sistemlerinin tarihsel evrimini disiplinlerarası bir yaklaşımla incelemeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda arkeolojik kazılar, dijital belgeleme (LİDAR, 3D modelleme), zooarkeolojik ve arkeometrik analizler entegre edilerek, çok tanrılı inançlardan tek tanrılı dinlere geçiş sürecindeki kültürel ve mekânsal dinamikler analiz edilmiştir.

Projenin saha çalışmaları üç ana odak etrafında şekillenmiştir: Doğu Nekropol Şapeli, Mısır Tanrıları Kutsal Alanı ve Yonca Yaprağı Planlı Yapı. Doğu Nekropol Şapeli'nde yürütülen kazılarda ortaya çıkarılan fresk, mozaik tabanlar ve seramik buluntuları, yapının salt ritüel amaçlı değil, aynı zamanda yiyecek hazırlama ve libasyon (sıvı sunu) gibi pratiklerle de bağlantılı kullanıldığını göstermiştir. Mısır Tanrıları Kutsal Alanı'nda gerçekleştirilen sondaj çalışmalarında ele geçen Geç Hellenistik Dönem seramikleri (Megara kaseleri, basit astarlı kaplar), tapınağın inşa evresine dair güvenilir bir *terminus post quem* verisi sunmuştur. Erken dönem araştırmalarında kazı yapılmaksızın "Kilise" veya "Baptisterium" olarak nitelendirilen Yonca Yaprağı Planlı Yapı'nın ise mimari bağlamda bir "triconchos" olduğu saptanmış; içerisinde vaftiz havuzuna rastlanmaması nedeniyle piskoposluk konutuyla ilişkili bir kabul salonu işlevi gördüğü hipotezi güç kazanmıştır.

Disiplinlerarası çalışmalar kapsamında elde edilen zooarkeolojik veriler, kentte karasal beslenme rejiminin (koyun, keçi, sığır, domuz) baskın olduğunu ortaya koymuştur. Arkeometrik harç, tuğla ve taş analizleri, antik dönem yapı malzemesi teknolojisi ile yerel kayaç formasyonlarının kullanımına dair somut bulgular sunmuştur. Mimari kalıntılar, mobil ve yersel LİDAR ile milimetrik hassasiyette belgelenmiş, fotogrametri ve sanal gerçeklik

motorları (Unreal Engine) aracılığıyla dijital rekonstrüksiyonları yapılarak interaktif bir platforma taşınmıştır. Sonuç olarak proje, Priene'nin inanç sosyolojisini kentsel mekân üzerinden okuyan bütüncül bir veri tabanı oluşturarak kentin UNESCO Dünya Mirası adaylık sürecine güçlü bir bilimsel altyapı sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: İonia, Priene, Kutsal Alan, Kilise, Kült, İnanç, Belgeleme

ABSTRACT

The project titled “Belief, Cult, and Sacred Spaces Across the Ages: An Investigation of Religious Dynamics in Priene During the Hellenistic, Roman Imperial, and Late Antique Periods” aims to examine the religious topography of the ancient city of Priene and the historical evolution of its belief systems through an interdisciplinary approach. Within this framework, archaeological excavations, digital documentation (LiDAR, 3D modeling), zooarchaeological, and archaeometric analyses were integrated to examine the cultural and spatial dynamics during the transition from polytheistic beliefs to monotheistic religions.

The project’s fieldwork was structured around three main focal points: the Eastern Necropolis Chapel, the Sacred Area of the Egyptian Gods, and the Cloverleaf-Plan Structure. The frescoes, mosaic floors, and ceramic finds uncovered during excavations at the Eastern Necropolis Chapel indicate that the structure was used not only for purely ritual purposes but was also connected to practical activities such as food preparation and libations (liquid offerings). Late Hellenistic-period ceramics (Megara bowls, simple glazed vessels) recovered during test excavations at the Sacred Area of the Egyptian Gods have provided a reliable terminus post quem for the temple’s construction phase. Regarding the Cloverleaf-Plan Structure, which was previously described as a “Church” or “Baptistery” in early studies without excavation, it has been determined that it is a “triconchos” in an architectural context; the hypothesis that it served as a reception hall associated with the bishop’s residence—due to the absence of a baptismal font within it—has gained strength.

Keywords: Ionia, Priene, Sanctuary, Church, Cult, Belief, Documentation

GİRİŞ

Aydın ili, Söke ilçesinde yer alan Priene Antik Kentinin uzun bir "Araştırma ve Kazı Tarihçesi" vardır. Priene ve civarı 13. Yüzyılda Türk hakimiyetine geçmiş olup, antik kent bu dönemde terk edilmiştir. Priene'deki yerleşimin son bulması ve kentin terk edilmesinden yaklaşık 400 yıl sonra, kent ilk kez 1673 yılında İzmir'de ikamet eden İngiliz tüccarlar tarafından ziyaret edilip, antik kentin bulunduğu alandaki harabeler Priene olarak lokalize edilmiştir (Resim 1). Bu gezinin sonuçları 1682 yılında G. Wheler tarafından yayınlanan "A Journey in Greece" adlı kitapta yer almıştır.

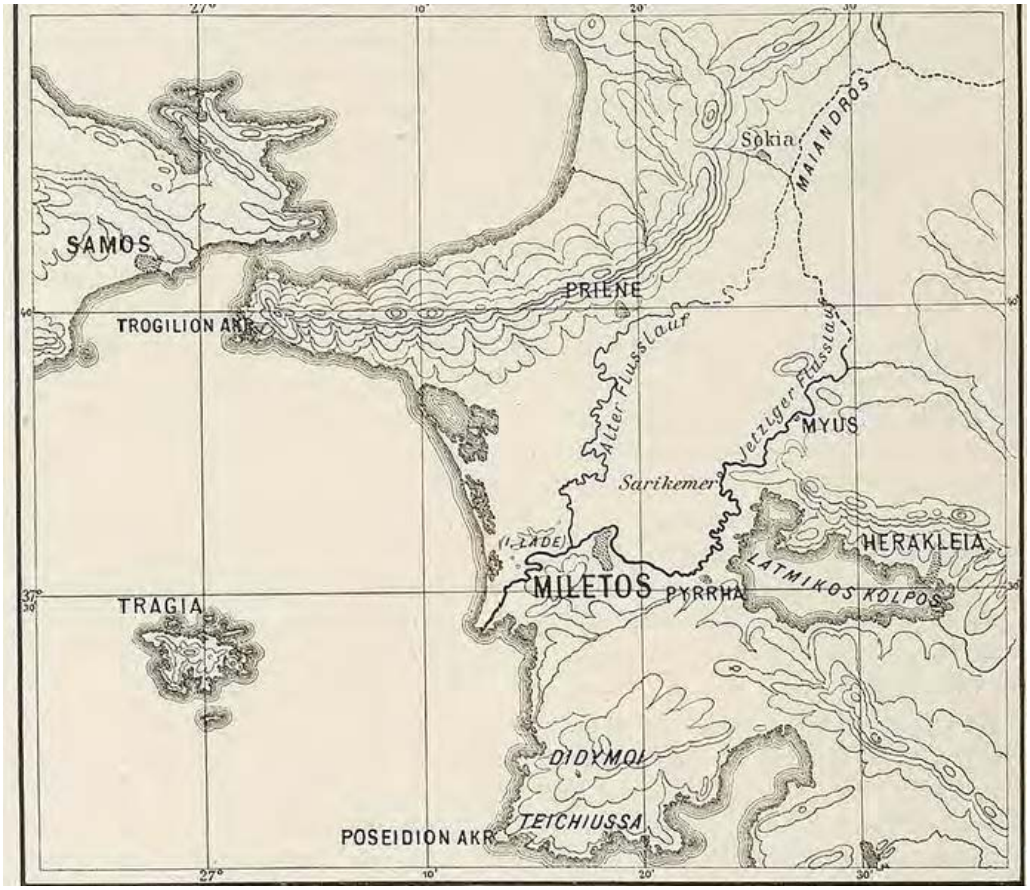

Resim 1 – Priene'nin Konumu

x

Priene'nin yerinin belirlendiği bu ilk ziyaretten yaklaşık bir asır sonra, Priene yeniden antik çağa merak duyan araştırmacıların ilgisini çeker. İlgi ve araştırmaların odağındaysa, Vitruvius'un "Mimarlık Üzerine On Kitap" adlı eserinde bahsedilen ve Klasik dönemin ünlü mimarı Pytheos'un eseri olarak bahsi geçen Athena Tapınağı'nın olduğu görülmektedir. 1750 yılında İngiliz seyyah Robert Wood Priene'nin o zaman görülebilen kalıntılarını ziyaret edip inceler. İtalyan teknik ressamı Giovanni Battista Borra daha sonra Wood'un yaptığı notlardan ve eskiz çizimlerinden Athena Tapınağı'nın İon düzeninin ilk rekonstrüksiyonlarını geliştirmiştir. Battista'nın söz konusu çizimlerine günümüzde internet üzerinden erişim mümkündür (https://collections.britishart.yale.edu/vufind/Record/3488088 [erişim: 26.03.2026]).

Robert Wood'un yazdığı raporlar sonucunda, Priene'ye masrafları Londra'daki Society of Dilettanti cemiyeti tarafından karşılanan, ilki 1764 ve ikincisi 1811 yılında olmak üzere iki araştırma seferi düzenlenmiştir. Bu araştırmaların sonuçları "Ionian Antiquities" adlı bantlarda 1769 ve 1821 yıllarında yayınlanmıştır. Özellikle son ciltte diğer planların yanı sıra ilk kent planı, Athena Tapınağı ve Propylonuna ait pek çok çizim ve agoradan bazı bölümler yayınlanmıştır (Chandler 1821, Lev. 1-18).

Richard Popplewell Pullan, 1861 yılındaki ilk incelemelerinden sonra, 1868/69'da Dilettanti adına Athena Kutsal Alanı'ndaki ilk kazı çalışmalarını yürütmüştür. Bu kazılarda ele geçen seçme mimari parçalar, heykeller, küçük buluntular ve yazıtlar British Museum'a götürülmüştür (Rumscheid 2000, 223). Pullan'ın kazı raporları 1881 yılında Antiquities of Ionia'nın IV. cildinde yayınlanmıştır (Antiquities of Ionia 1881, Lev. 1-21). Kazı çalışmalarında bulunan ve British Museum'a götürülen yazıtlar 1886 yılında E. L. Hicks tarafından bilim dünyasına tanıtılır (Hicks 1886, 1-53). Aynı şekilde British Museum'a taşınan heykeltıraşlık eserleri ancak 1983 yılında J. C. Carter tarafından bir monografi halinde yayınlanır (Carter 1983).

1873 senesinde Olivier Rayet ve Albert Thomas, Priene Athena Tapınağı'nın mimarisini inceleyip araştırmışlardır. Bu araştırmacıların kaleminden çıkan 1880 tarihli ve Milet et le Golfe Latmique II isimli yayında ilk defa fotoğraf basılmış ve renkli levhalarla tapınağın rekonstrüksiyonları gösterilmiştir (Rayet – Thomas, 1880, 1-53).

İzmir'deki Berlin Kraliyet Müzeleri İstasyonu Müdürü Carl Humann, 1894 yılında Priene'yi ziyaretinden sonra, aynı yılın Aralık ayında Osmanlı İmparatorluğu makamlarından Priene için kazı ruhsatı talebinde bulunmuştur. Humann, daha iznin verilmesi ihtimali kuvvetlendiğinde kazı için gerekli alt yapıyı oluşturmaya başlamıştı: Bu aşamada Söke'den Priene'ye giden yol iyileştirilmiş ve bugün halen kullanımda olan kazı evi inşa edilmişti. Daha sonra 1895 senesi Eylül ayında başvurunun bütün ilgili makamlarca onaylanmasıyla Humann kazılara başlayabilmiştir (Rumscheid 2000, 223-224).

Carl Humann'ın 1896 yılında İzmir'de vefat etmesinden sonra, kazı başkanlığını Theodor Wiegand devralmıştır. Wiegand çalışmalarını, özellikle Hans Schrader'in katkılarıyla 1899 yılına kadar yürütmüştür. Antik kentin büyük bir kısmını kapsayan kazılar, kentin bilimsel olarak araştırılmasına hizmet etmiş ve küçük bir Hellenistik kentin nerdeyse hiç bozulmamış dokusunu ortaya çıkarmıştır. Ortaya çıkarılan çok iyi durumda korunmuş kent kalıntılar, Wiegand'ın Priene'yi "Anadolu'nun Pompeisi" olarak tanımlamasına vesile olmuştur (Rumscheid 2000, 7). Bu geniş alanı kapsayan kazılar sonucu kentte, kamu yapıları ve en önemli kutsal alanlarla beraber tüm kent merkezi ve kentin batısındaki iyi korunmuş durumdaki ve buluntu bakımından zengin konut alanları ortaya çıkarılmıştır (Wiegand – Schrader 1904). Wiegand başkanlığında yürütülen kazılarda ele geçen buluntular ise anlaşmaya göre İstanbul Arkeoloji Müzesi ve Berlin Kraliyet Müzeleri arasında 2 : 1 oranında bölüşülmüştür.

Priene'de yürütülen bu ilk Alman kazılarının sonuçları konularına göre şu şekilde yayınlanmıştır:

a) Wiegand ve Schrader'in 1904 yılında yayınladıkları "Priene. Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898" başlıklı eserleri detaylı bir ön kazı raporu şeklinde değerlendirilebilecek türdendir.
b) Kazılarda ele geçen yazıtlar ve Testimonia (Priene hakkında bilgi veren antik kaynaklar) ise 1906 yılında Friedrich Freiherr Hiller von Gaertringen tarafından "Inschriften von Priene" adlı bantta yayınlanmıştır.
c) Ve son olarak 1927 yılında Kurt Regling ise "Die Münzen von Priene" adlı eserde Priene sikkelerini bilim alemine tanıtmıştır.

Wiegand ve Schrader'in Priene'deki bu kazılarının hemen akabinde, mimar Armin von Gerkan 1911/12 yıllarında tiyatroyu birkaç sondajla destekleyerek titiz bir şekilde araştırmış ve 1921 senesinde detaylı bir yayın ortaya çıkarmıştır. Diğer yayınlarda birçok kez tekrar basılan tiyatronun ve etrafının perspektif çizimi de bu çalışmada yer almıştır (von Gerkan 1921).

Türkiye Cumhuriyeti makamları 1965 yılında Priene'yi turizm için daha cazip hale getirmek arzusundadır. Bir Müteahhit yönetiminde Athena Tapınağı'nın bugün halen ayakta olan beş sütunu tekrar yeniden ayağa kaldırılmıştır. Ancak bu "onarım" orijinalde birbirine ait olamayan parçalarla ve bazı kısımlar, özellikle de sütun yüksekliği, eksik olarak gerçekleştirilmiştir (Rumscheid 2000,123; Koenigs 2015, 6).

1977 ve 1982 yılları arasında mimarlar Wolfgang Müller-Wiener ve Wolf Koenigs Priene'nin araştırılmasını Alman Arkeoloji Enstitüsü İstanbul Şubesi'nin programına almışlar ve Athena Kutsal Alanı'nın tamamında yoğun mimari araştırmalar yürütmüşlerdir (Athena Tapınağı ve Kutsal Alanı'nda sürdürülen çalışmaların sonuçları yakın zamanda iki band halinde yayınlanmıştır: Hennemeyer 2013; Koenigs 2015). O dönemki çalışmaların bilimsel amacı, MÖ 4. yüzyıldaki kuruluşundan MS 14. yüzyıla kadarki zaman sürecinde kentsel gelişimin dinamiklerini incelemek ve araştırmaktır.

1990 ve 1997 yılları arasında Alman Arkeoloji Enstitüsü ve Münih Teknik Üniversitesi adına W. Koenigs ve ekibindeki uzmanlar Athena Kutsal Alanındaki mimarlık tarihi araştırmalarına devam etmişlerdir. Bu çalışmalar zamanla Agora'yı, onun doğu kısmında yer alan Asklepios Tapınağını ve Tiyatro'nun güneyindeki büyük kiliseyi de kapsamıştır. Bu çalışmalar esnasında kentin yollarının iyileştirilmesinden başka, Tiyatro'da, Bouleuterion'da, Asklepios Tapınağı'nda ve Büyük Kilise'de, "Anastylosis" prensibine uygun restorasyon çalışmalarına da başlanmıştır (Schumacher – Misiakiewicz – Koenigs 2007). Söz konusu çalışmaların esas amacı ise, antik kalıntıların korunması ve eldeki mimari konteksti mantıklı ve anlaşılabilir bir şekilde ziyaretçiye sunmaktır.

Arazideki bu çalışmalara paralel olarak Frank Rumscheid tarafından 1998 yılında Almanca ve İngilizce ve 2000 yılında ise Türkçe olarak basılan "Priene, Küçük Asya'nın Pompeisi Rehberi" isimli rehber kitabı kaleme alınmıştır (Rumscheid 2000).

Priene'de 1998-2013 yılları arasında ise Priene'de Frankfurt Üniversitesi'nden Wulf Raeck'in başkanlığında bilimsel arkeolojik kazılar ve araştırmalar yürütülmüştür. Bu yeni dönem Alman

kazılarının amacı ise, mimarlık tarihi ile arkeolojinin ortak çalışmasıyla kent gelişiminin önemli sorularına cevap aramaktır.

Priene'deki bilimsel arkeolojik kazı ve araştırmalar 2014-2017 yılları arasında Milet Müze Müdürlüğü başkanlığında, Bursa Uludağ Üniversitesi Arkeoloji Bölümünden bir ekibin bilimsel katılımıyla gerçekleştirilmiştir.

Antik kentteki bilimsel kazı ve araştırmalara 2018 yılından itibaren ise Bursa Uludağ Üniversitesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyelerinden Prof. Dr. İbrahim Hakan Mert başkanlığındaki bir ekip tarafından devam edilmektedir. Son dönem kazıları kapsamında, Devlet Agorasının batısında yer alan ve "Gıda Pazarı" veya "Et ve Balık Pazarı" olarak adlandırılan alan Uludağ Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri birimi tarafından desteklenen bir projeyle araştırılarak bilimsel yayını yapılmıştır (Mert 2016). Bu yeni dönem kazılarının ağırlık noktasını kentin Nekropol alanlarının ve mezar yapılarının araştırılması oluşturmaktadır. Restorasyon çalışmaları ise Agora'nın "Kutsal Stoa" olarak bilinen kuzey bölümünün batı kısmında devam etmektedir.

Priene hem kent planıyla hem de bünyesindeki dini, kamu ve sivil yapılarıyla dünya çapında Arkeoloji ve Mimarlık Tarihi alanlarında çok önemli bir araştırma ve ders konusu oluşturmaktadır. Buna en güncel örnek olarak 20-29 Temmuz 2022 tarihlerinde Priene'de düzenlenen, Bursa Uludağ, Abdullah Gül, Özyeğin, Floransa, Roma Sapienza, Napoli Federico II, Torino Teknik ile Novi Sad Üniversitelerinden akademisyen ve öğrencilerin katıldığı ve Güney Ege Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen" Priene: Architecture and Archaeology" konulu uluslararası sempozyum ve yaz okuludur. Kent hem Hellenistik dönem konut mimarisinin önemli örneklerine sahip oluşuyla ve hem de iyi korunmuşluğundan dolayı ilk Alman hafirleri tarafından" Anadolu'nun Pompejisi" olarak adlandırılmıştır.
Priene ören yeri tüm bu özellikleriyle 2018 yılında UNESCO Dünya Kültür Mirası Geçici Listesine kabul edilmiştir. Kent ayrıca özellikle akademik bilinçli turistlere hitap eden tur acentalarının programları dahilinde olup, 2018 yılındaki UNESCO listesine kabulünden sonra yıllık ziyaretçi sayısı iki katına çıkmıştır. Bu durum da Priene'nin Batı Anadolu'daki ören yerleri arasında önemli turizm potansiyeline sahip konumunu güçlendirmektedir.
Priene, "Dönemler Boyunca İnanç, Kült ve Kutsal Alanlar. Priene'de Hellenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Antik Dönemlerdeki Dini Dinamiklerin Araştırması" konulu proje için ideal bir araştırma sahası sunmuştur, çünkü kentte hem antik Hellen çok tanrılı inancı ve hem de Yahudilik ve Hristiyanlık gibi tek tanrılı dinler yapılarıyla ve buluntularıyla somut bir şekilde temsil edilmektedir. Ayrıca Priene'de Hellenistik ve Roma İmparatorluk Dönemleri'nde yerel inançların yanı sıra deniz aşırı ülkelerin, örneğin Mısır Tanrıları'nın (İsis, Anubis, Serapis), tapınım gördüğü bir kutsal alan da bulunmaktadır.

Tamamlanan projede, Arkeoloji, Din (Dinler Tarihi) ve Veteriner Bilimlerini kapsayan disiplinler arası bir çalışma ve araştırma gerçekleştirilmiştir.
Priene'de 2023 – 2025 yılları arasında gerçekleştirilen bilimsel arkeolojik kazılar ise kentin değişik dönemlerini ve inançlarını temsil eden yapılarına yoğunlaşmıştır. Bu bağlamda 2023

yılında Mısır Tanrıları Kutsal Alanı'nda ve Doğu Nekropol Şapelinde kazı, onarım ve restorasyon çalışmaları yürütülmüştür. 2024 yılında ise Athena Tapınağı'nın doğusunda Piskoposluk Kilisesi'nin batısında yer alan ve "Yonca Yaprağı Planlı Yapı" olarak adlandırılan alanda kazı ve araştırma gerçekleştirilmiştir. Bu yapı proje kapsamında Priene'nin geç antik dönem dini inanç sistemi hakkında bilgi verebileceği için araştırma ve kazılara dahil edilmiştir. Söz konusu alandaki kazı, onarım ve belgeleme çalışmalarına 2025 yılında da devam edilmiştir.

Bu proje, özgün bilimsel değer, uygulanabilirlik ve yaygın etki açısından önemli bir potansiyele sahip olmuştur. Proje ekibinde yer alan araştırmacılar, alanında uzman kişilerden oluşmuştur ve ulusal/uluslararası düzeyde çok sayıda yayına katkı sunmuştur.

AMAÇ VE KAPSAM

Projenin ana amacı, Priene'nin kent alanı için bir kült yani dini topografya haritası oluşturmaktır. Bu haritada kült yapı ve alanlarının gelişimi ve değişimi tanımlanacak ve bu sonuçlar antik kentin 3 boyutlu bir modelinde görselleştirilecektir. Bu amaca ulaşmak için, konu hakkında şimdiye kadar yapılmış yayınlar, oluşturulmuş dokümantasyon ve veri tabanlarını değerlendirilmiştir.

Giriş bölümünde de görüleceği üzere, köklü bir araştırma tarihine sahip olan Priene'deki tüm kutsal yapıların ve buluntu türlerinin bütüncül bir şekilde araştırılması ve değerlendirilmesi önemli bir eksikliktir. Dolayısıyla bu projenin öncelikli amacı, bahsedilen araştırma boşluklarını kapatmaktır. Kültlerin kentsel peyzaj üzerindeki etkileri ve bunun sonucunda kamusal kentsel mekânda meydana gelen değişimler de analiz edilmektedir. Bir diğer amaç ise antik ve geç antik Prienesi'nde kamusal ve kutsal mekandaki yapısal değişimi araştırmaktır. Bu bağlamda Özellikle Hellenistik'ten Erken İmparatorluk Dönemi'ne ve Roma İmparatorluk Dönemi'nden geç antik çağa veya Bizans dönemine geçiş dönemleri, süreklilikler ve kesintiler dikkate alınarak daha ayrıntılı olarak incelenecektir.
Priene'de yapıların inanç amacıyla fonksiyon değişimi için mükemmel örnekler bulunmaktadır:
a) Kentin Batı Kapısı caddesindeki bir ev Roma İmparatorluk döneminde bir Musevi sinagoguna dönüştürülmüştür. Ancak niçin?
b) Neden döneminin en önemli kültü olan Roma imparatorluk kültü Agora'nın kuzey stoasındaki bir odaya entegre edilmiştir?

Niçin kent içi Hristiyan bazilikası ("Piskopos Kilisesi") diğer kentlerde olduğu gibi kentin en önemli mabedi olan Athena tapınağının yerine değil de doğusunda başka bir yerde inşa edildi? Bu, Bizans döneminde, içerisinde Büyük İskender ve Augustus gibi önemli şahsiyetlerin adak yazıtlarını da barındıran eski bir kutsal alanın "müzeleştirilmesi" örneği olarak alınabilir mi?

Proje kapsamında cevap aranmış sorular ise şu şekildedir:

1. Priene'de insanların inançlarında zaman içinde meydana gelen değişiklikler nelerdir?
2. Kentteki tüm dini yapılar için topografik konum analizi ve değerlendirmesinin yapılması. Örneğin bu bağlamda şu soru sorulmalıdır: Asklepios Tapınağı neden Agora'nın doğusunda yer almaktadır? Veya Athena Tapınağı'nın yerini incelerken şu soruyu yöneltmek gerekir: Kentteki bu en önemli kutsal yapı neden bu şekilde vurgulanmak zorundaydı?
3. Dini yapıları tipolojik analiz ve değerlendirilmesinin yapılarak, tapınak plan tipi tercihinin ilgili kültle bir bağlantısının olup olmadığının araştırılması.
4. Priene'nin inanç altyapısındaki değişimler, Roma İmparatorluk Dönemi'nden Bizans Dönemi'ne kadar kentin bir bütün olarak şekil ve büyüklüğündeki değişimle bağlantılı olarak analiz edilmesi. İnsanların dini anlayışları zaman içinde nasıl değişmiştir? Bu değişim süreci nasıl tarif edilebilir ve kendini arkeolojik bulgularda nasıl göstermektedir?
5. Priene'deki sinagogu ne zaman ve kim tarafından inşa edilmiştir? Bu yapı niçin bir eve entegre edilmiştir? Priene'de bir sinagogun olması, orada bir Yahudi cemaat olması gerektiği

anlamına mı gelir? Priene'de bir Musevi mahallesi var mıydı ve eğer öyleyse, ne zamandan beri?

6. Kentteki ilk Hristiyanların da bu diaspora-Musevi topluluğu çerçevesinde hareket etmiş olmaları ne kadar olasıdır? Priene'deki farklı dini topluluklar ve nüfus grupları arasındaki ilişki ve iletişime dair herhangi bir bulgu var mı?

7. Athena Polias kültü gibi eski Geç Klasik-Hellenistik polis kültlerine daha sonra ne oldu? Büyük İskender ve Augustus'un adak yazıtları sayesinde Athena Kutsal Alanı muhtemelen bir anı alanına veya müzeye dönüştürülmüş ve bu şekliyle Hristiyanlık dönemlerine kadar devam edebilmiş midir?

8. Priene'nin hemen doğusunda Gelebeç mevkiinde bulunan St. Nikolaos Kilisesi, Priene'deki Bizans Kiliseleri'nin fonksiyonlarının bitmesinden sonra, onların bir devamı olarak işlev görmüş olabilir mi?

9. Hellenistik yönetici kültü Priene'de nasıl bir rol oynadı ve Roma imparator kültü daha sonra bu geleneklere doğrudan bağlanabildi mi?

10. İnanç ve belli kültler kent içindeki alanların planlanmasında ve zamanla değiştirilmesinde nasıl bir rol oynuyor? Başka bir deyişle: İnanç bir kentin tümünün veya kentlerin belirli alanlarının tasarımında veya dönüştürülmesinde nasıl ve ne ölçüde belirleyici olmuştur?

Hedefler: Projenin hedefleri aşağıdaki gibi maddeler halinde ele alınabilir:

1. Priene'deki her türden ve dönemden dini yapı ve bunlarla bağlantılı buluntuların yukarıda sıralanan sorular ışığında bütüncül değerlendirilmesiyle kentteki farklı inanç gruplarının birbirleriyle iletişimini ve kentin inanç sosyolojisini anlamaya çalışmak.
2. Dini yapıların, özellikle de Athena Polias Tapınağının kent planlamasındaki rolünü ve yerini saptamak.
3. Kentin planlaması içerisinde dini yapılar ile kamu ve sivil mimari arasındaki ilişkinin belirlenmesi.
4. Özellikle Priene'nin farklı inançları temsil eden dini yapıları hakkında hazırlanacak broşürler, dijital görseller/canlandırmalar ve bilgilendirme levhalarıyla kentin hem bölge ve hem de ülkemiz turizmindeki yerini güçlendirmek.
5. Priene örneğinde bir kentin dini dinamikleri hakkında elde edilecek sonuçları benzer alt yapıya sahip diğer kentlerle karşılaştırmak.
6. Projeden elde edilecek sonuçlarla Priene Ören Yerinin UNESCO Dünya Kültür Mirası Asıl Liste adaylığı için daha güçlü bir dosya hazırlayabilmek.

KAPSAM

A) Genel Kapsam:

1. Coğrafi Kapsam: Önerilen proje konusunun coğrafi/mekânsal kapsamını Priene antik kentinin sur içerisi, Akropol ve nekropol alanı oluşturmaktadır.

2. Zamansal Kapsam: Konunun kronolojik kapsamı ise Priene'nin M.Ö. 4. yüzyılda kuruluşundan M.S. 12 yüzyılda terk edilişine kadar geçen tüm süreçtir.

B) Proje konusu kapsamındaki Kutsal Alan ve Yapılar: Konu kapsamını oluşturan Priene'deki antik tapınak ve kutsal alanlarının listesi şu yapı ve alanları içermektedir:

1) Athena Polias kutsal alanı (Resim 2)
2) Asklepieion (Resim 3)
3) Demeter ve Kore kutsal alanı (Resim 4)
4) Mısır Tanrılarının Kutsal Alanı (Resim 5)
5) Kybele kutsal alanı (Resim 6)
6) Batı Kapısı caddesindeki "Kutsal Ev"
7) Kent kapılarındaki kutsal alanlar
8) Akropolis'e giden kaya merdiven üzerindeki kutsal alan
9) Kent alanının kuzey ucundaki kaya kutsal alanları.

Bunlara ilaveten Bouleuterion'da, Agora'da ve Tiyatro'da olduğu gibi sunaklar da vardır. Ayrıca Agora'nın Kuzey Stoasında (Kutsal Stoa) veya Athena Kutsal Alanına daha sonraki dönemlerde entegre edilen Roma İmparatorluk Kültü mekanları da konu kapsamındadır.

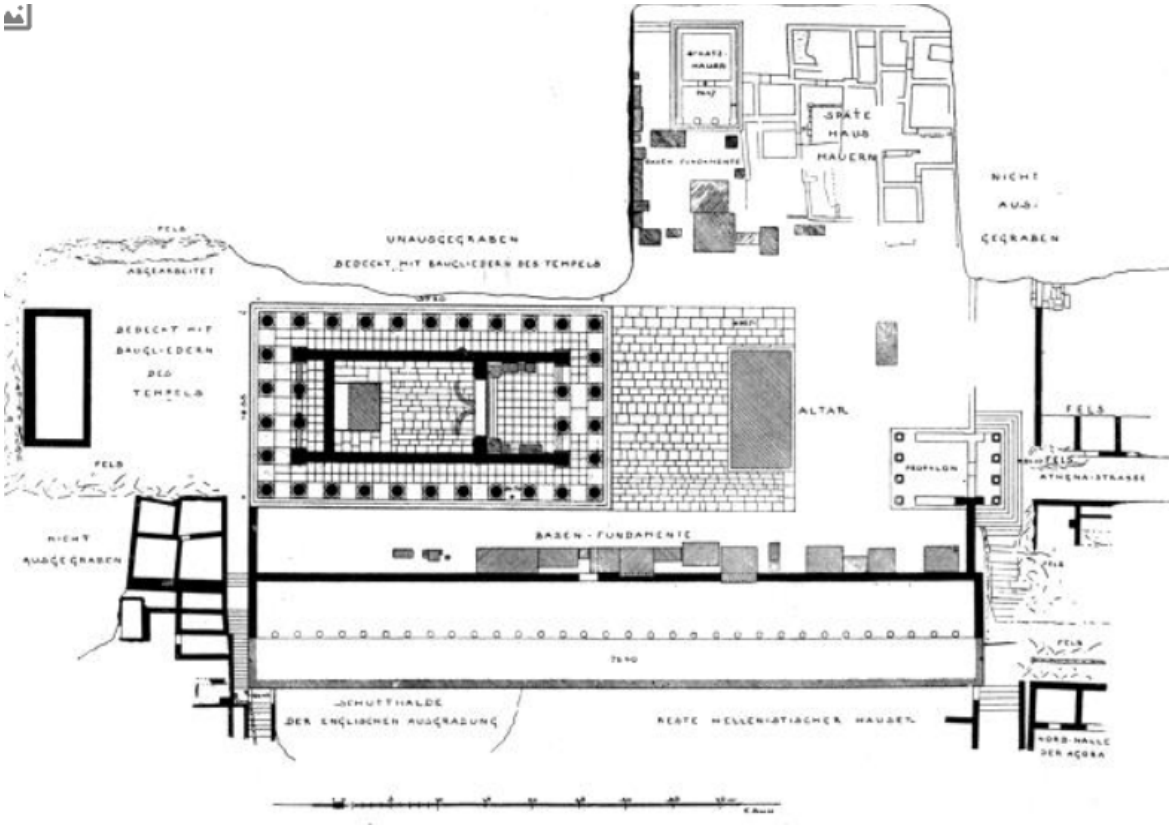

Resim 2 – Athena Kutsal Alanı

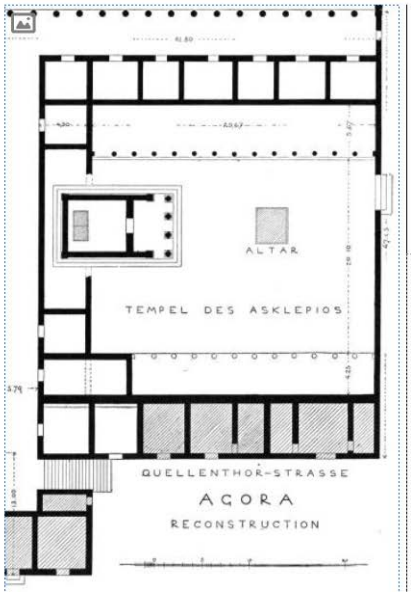

Resim 3 – Asklepios Kutsal Alanı

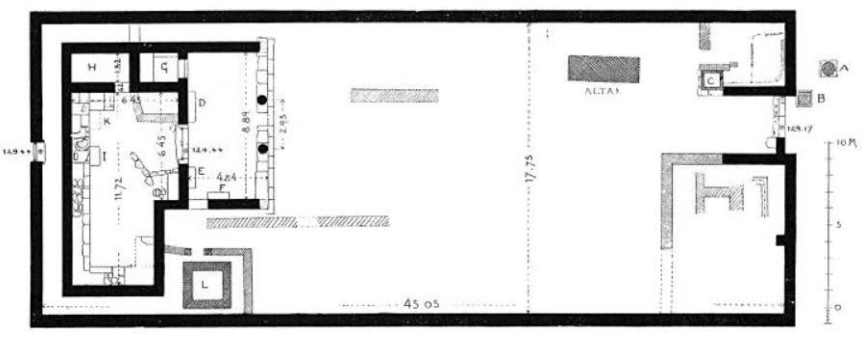

Resim 4 – Demeter – Kore Kutsal Alanı

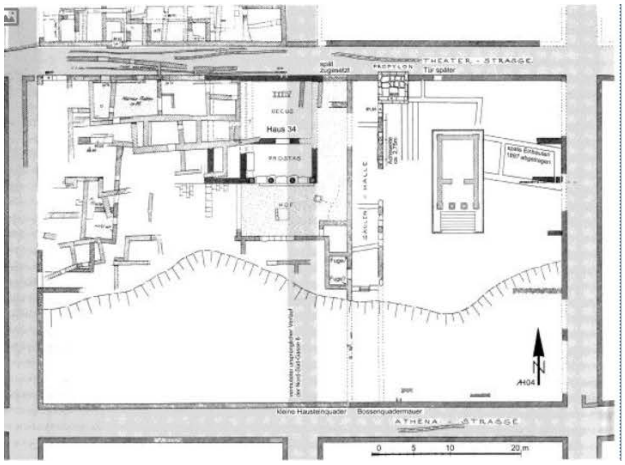

Resim 5 – Mısır Tanrıları Kutsal Alanı

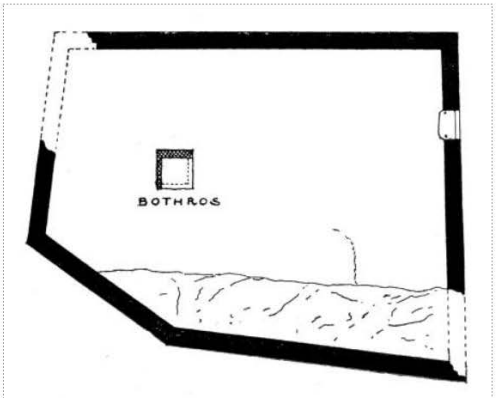

Resim 6 – Kybele Kutsal Alanı

Priene'de geç Antik ve Bizans dönemlerinden de dini yapılar mevcuttur: a) Musevi Sinagogu (Görsel 6) b) Kent içi Bazilika (Görsel 7) Doğu Nekropolündeki Bazilika ve Doğu Nekropolü ve Akropolis'teki diğer Kilise, Bazilika ve Şapeller. Tüm bu geç antik ve Bizans dönemi dini yapıları da konu kapsamında ele alınmıştır.

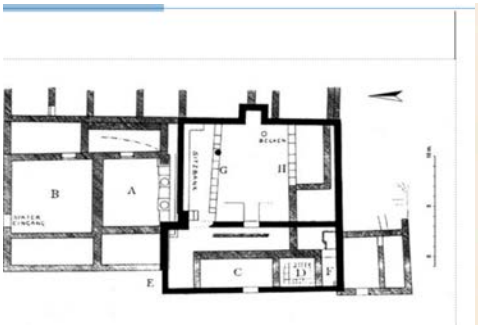

Resim 7 – Sinagog Planı

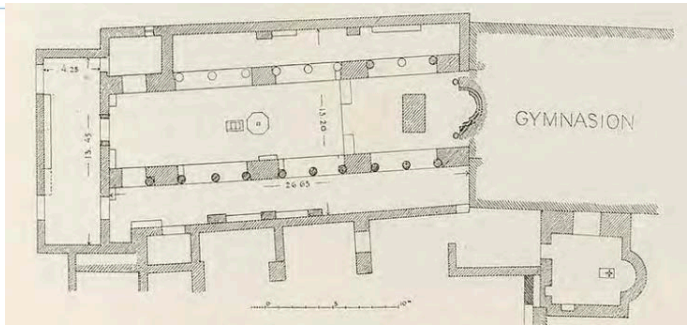

Resim 8 – Kilise Planı

C) Proje konusu kapsamındaki Epigrafik Malzeme ve Küçük Buluntular:

Priene'de sadece arkeolojik ve epigrafik malzeme veya ilgili buluntularla belgelenebilen kültler de bulunmaktadır. Bu amaçla, yazıtlar, sikkeler, heykeller ve pişmiş toprak heykelcikler başta olmak üzere çok çeşitli buluntu grupları incelenecektir. Bu tür buluntular ve buluntu türleri, Priene sakinlerinin dini yaşamları ve değişik sosyal/dini gruplar hakkında da önemli bilgiler vermektedir. Priene'de tapılan Grek panteonunun tanrılarına örnek olarak şunlar gösterilebilir: Zeus, Poseidon Heliconios, Dionysus, Hermes, Pan, Afrodit, Hestia, Apollon ve Eros. Bu tanrılara ilaveten, yarı tanrı ve kahramanlara (örneğin Herakles) tapınmanın kanıtları ile çeşitli yönetici kültleri de Priene'de bulunabilir.

Resim 9 – Prytaneion'daki Rahiplik Yazıtı

Resim 10 – Athena Portreli Priene Sikkesi

Görsel 11 – Demeter Kutsal Alanı'nda Bulunan Adak Heykelcikleri

Bu noktada yazıtların hem kült toplulukları ve rahiplik sistemi hakkında hem de farklı kült uygulamaları/türleri hakkında önemli bilgiler vermesi nedeniyle proje için özel önemi tekrar vurgulanmalıdır (Blümel – Merkelbach – Rumscheid 2014, 352-414 No. 144-228). Priene kitabeleri külliyatında "Din" başlığı altında toplam 85 kitabe yer almaktadır. Bunlar arasında

rahiplik satışıyla ilgili beş yazıt vardır; 44 yazıt Athena Polias, Zeus, Poseidon Helikonios, Dionysos, Hermes, Demeter/Kore gibi çeşitli tanrılara ve Mısır tanrılarına ithaf edilmiştir. Kalan 28 yazıt, Roma imparator kültü veya dua metinleri (Hristiyan yazıtları) gibi diğer kültlerle ilgilidir.

GENEL BİLGİLER

Güney İonia bölgesinde yer alan Priene kenti, Aydın ili, Söke ilçesi, Güllübahçe mahallesinde yer almaktadır (Resim 1). Kent uzun bir araştırma ve kazı tarihine sahiptir. 2018 yılından itibaren Bakanlar Kurulu Kararı ile Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izniyle Bursa Uludağ Üniversitesinden bir ekip Prof. Dr. İbrahim Hakan Mert başkanlığında bilimsel kazı ve araştırmalara devam etmektedir.

Son yıllarda yapılan araştırmalara göre, Priene'nin MÖ 4. yüzyılın ortalarında Hekatomnoslar tarafından kurulduğu kabul görmeye başlamıştır.
Kentin şimdiye kadarki kazılarda ortaya çıkartılan görünümü, büyük ölçüde Hellenistik dönemdeki haliyle (MÖ 3. - 1. yüzyıl) korunmuştur. Kent oldukça iyi korunmuş olmasından dolayı, klasik arkeoloji ve diğer eski çağ bilimlerinin araştırmalarında özellikle de kent plancılığı ve mimarlık tarihi çalışmaları için bir referans olarak önemli bir rol oynamaktadır.
Priene'den kült ve dini ritüeller hakkında bilgi veren tüm Tapınak, Kutsal Alan ve bunlarla bağlantılı her türden buluntular (örneğin, figürlü pişmiş toprak heykelcikler, yazıtlar ve sikkeler ve ayrıca Bizans döneminden liturjik donatılar) yayınlandığından, söz konusu malzeme bu projeyle kapsamlı sorular ışığında bütüncül bir şekilde değerlendirilmektedir.
Ayrıca Priene, kültlerde, kutsal alanlarda ve dini düşünce/inanç ve bunların uygulamalarında Hellenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Antik dönemler sürecindeki devamlılıkları ve değişimi araştırmak için en uygun verileri sunar; çünkü:

a. Kent hemen hemen tamamen kazılmıştır,
b. Antik ve geç antik Priene'de hem çok sayıda çok tanrılı dinler ve hem de tek tanrılı dinler (Yahudilik ve Hristiyanlık) yapıları ve diğer buluntularıyla temsil edilmektedir.

Buna ilaveten, kentte hem Hellenistik dönemden ve hem de Roma İmparatorluk Dönemi, Geç Antik Çağ ve Bizans Dönemlerinden dini yapılar ve kutsal alanlar yer almaktadır. Priene küçük bir kent olmasına rağmen[1], kentte çok sayıda kutsal alan ve tapınağın yanı sıra kaya kutsal alanları veya konutlardaki kültler gibi diğer tapınım alanları da bulunmaktadır. Bu kaya kutsal alanları Priene'de doğal oluşumların kült alanı olarak kullanımına güzel birer örnektir. Ayrıca Priene'de Sinagog ve kilise gibi yapılar da mevcuttur. Bütün bu dini yapılar ve kültle ilgili her türden obje **projenin araştırma konusunu ve kapsamını oluşturmaktadır**. Söz konusu dini yapılar ve alanlar, insanların dini inançlarındaki değişime uygun şekilde asırlar boyunca gelişip ve değiştirilmiştir.

1 Priene, nüfus ve yüz ölçümü bakımından Ephesos, Miletos ve Magnesia am Maeander gibi komşu antik kentler ile karşılaştırıldığında oldukça küçük bir kenttir:

KENT	INŞA ALANI VEYA KONUT SAYISI	NUFUS
Priene	37 ha	5.000 – 6.000
Magnesia a. M.	107 ha	12.500 – 15.000
Miletos	1388 ev	14.000
Ephesos	155 ha	15.000 – 40.000

Projenin temel amacı, Priene'nin kentsel alanı için bir kült veya dini topografik harita geliştirmektir. Bu bağlamda özellikle Hellenistik'ten erken imparatorluk dönemine ve Roma imparatorluk döneminden geç antik çağa veya Bizans dönemine kronolojik geçişler, süreklilik ve kesitler açısından daha ayrıntılı olarak incelenmektedir.

GEREÇ ve YÖNTEM

Bu bölümde her bir iş paketi için kullanılan gereç ve uygulnan yöntemler alt başlıklar altında yer almaktadır.

İş Paketi 1 - Arazi/Saha Çalışmalarına Hazırlık

Bu iş paketi kapsamında arazi çalışmalarından önce gerekli malzemelerin hazırlanması ile çalışma yapacak araştırmacı ve öğrencilerin iş organizasyonu gibi ofis işleri arazi çalışmalarının efektif yürüyebilmesini sağlanmıştır. Ayrıca, kazı yapılması planlanan yapıların hangi alanlarında, hangi sorulara yanıt aramak amacıyla kazı yapılacağı bu iş paketi kapsamında ele alınmıştır. Aşağıda, proje kapsamında kazısı yapılan alanlarda bu iş paketi kapsamında hangi yöntemlerin izlendiği özetlenmektedir.

Mısır Tanrıları Kutsal Alanı

Bu alanda kazı çalışmalarına başlanmadan önce, bu iş paketi kapsamında önceki yıllarda bu alanda yapılan kazı çalışmalarından elde edilen verilerle hazırlanan bilimsel çalışmalar literatür araştırması yöntemiyle Analiz edilmiş, ayrıca kazı arşivinde bu alanda yapılan çalışmaların kazı dökümantasyonları incelenmiştir. Bunun için daha önce Frankfurt J. –W. Goethe Üniversitesi'nden bir ekip tarafından 2009-2011 yıllarında yapılan kazılardan elde edilen veriler toplanarak değerlendirilmiştir (Resin 12). Bu bağlamda, bu alanda yapılan açma ve sondajların yerleri tespit edilmiş ve bu açmalardan çıkan sonuçlar incelenmiştir.

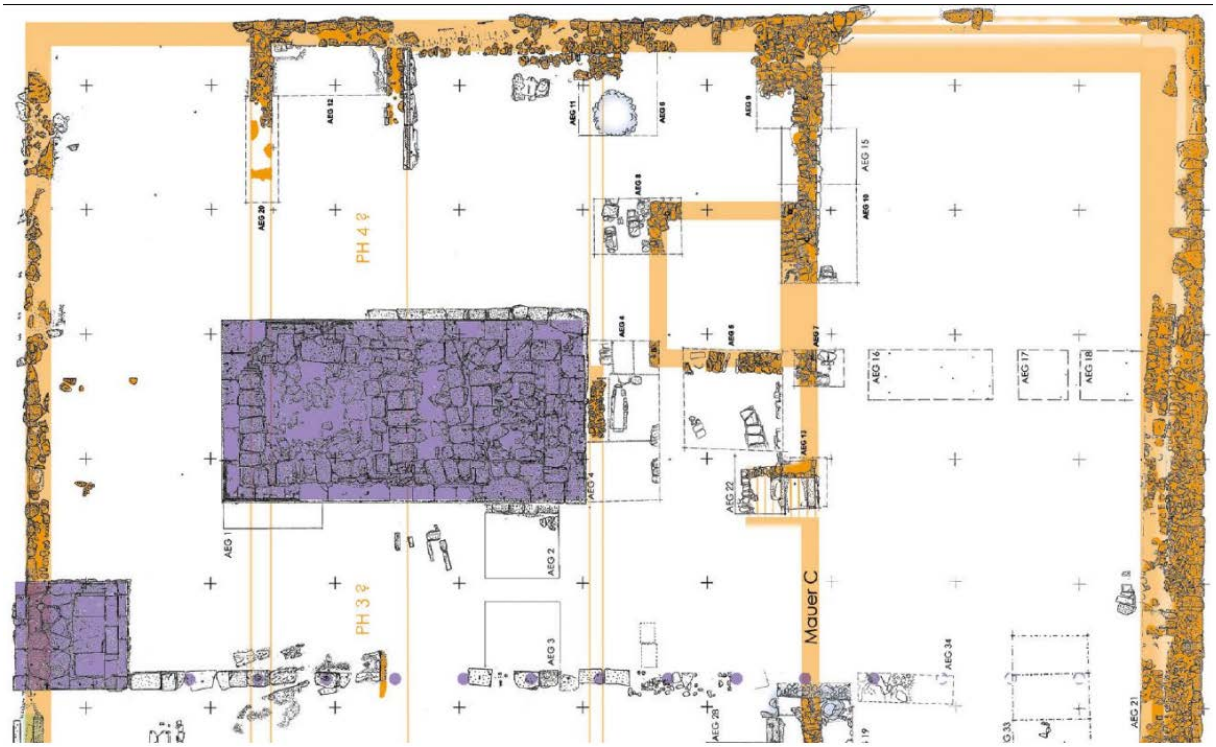

Resim 12 – Mısır Tanrıları Kutsal Alanı'nda Daha Önce Açılan Kazı Alanlarını Gösterir Plan

Bu veriler üzerinde yapılan çalışmalar neticesinde, Mısır Tanrıları Kutsal Alanı'nın doğu temenos duvarına iki açma, kutsal alanın güneydoğusunda üç açma gerçekleştirilmesi planlanmıştır.

Doğu Nekropol Şapeli

Kentin Doğu Nekropolü'nde bulunan ve kazılarına 2019 yılında başlanmış olan Şapel'deki kazı çalışmalarına bu proje kapsamında 2023 yılından itibaren devam edilmiştir. Bu yapı kompleksindeki kazı çalışmalarına başlamadan önce, bu iş paketi kapsamında Şapel'de daha önce yapılmış olan kazı çalışmalarının yerleri ve elde edilen veriler kazı arşivi incelenerek analiz edilmiştir (Resim 13).

Resim 13 – Doğu Nekropol Şapeli'nde 2023 Yılı Öncesi Yapılmış Kazı Çalışmalarının Hava Görüntüsü

Yonca Yaprağı Planlı Yapı

Kentin en büyük ve en önemli yapı kompleksi olan Athena Kutsal Alanı'nın kuzeydoğusunda bulunan, iki apsisi görünen ve bu nedenle Yonca Yaprağı Planında inşa edildiği düşünülen geç dönem yapısındaki kazı çalışmalarına başlanmadan önce, nerede ve ne amaçla kazı yapılacağını belirlemek amacıyla bu iş paketi kapsamında literatür araştırması yöntemi izlenmiştir.

Bu bağlamda kentteki ilk sistemli kazı çalışmalarını yürüten Th. Wiegand ve H. Schrader'in 1905 yılında yayınladığı sonuç raporu kitabı incelenmiştir. Buna göre söz konusu yapıda o dönemki hafirlerin "Buluntuların kötü durumda korunmuş olduğu" analizi nedeniyle kazı çalışması yapılmadığı tespit edilmiştir (Wiegand ve Schrader, 1904, 486) (Resim 14). Bu nedenle yapının gerçekten Yonca Yaprağı Planına sahip olup olmadığı, gerçek planın nasıl olduğu, tarihi ve fonksiyonun ne olduğu gibi sorulara yanıt verebilmek amacıyla yapının tamamında kazı çalışmasının yürütülmesi planlanmıştır.

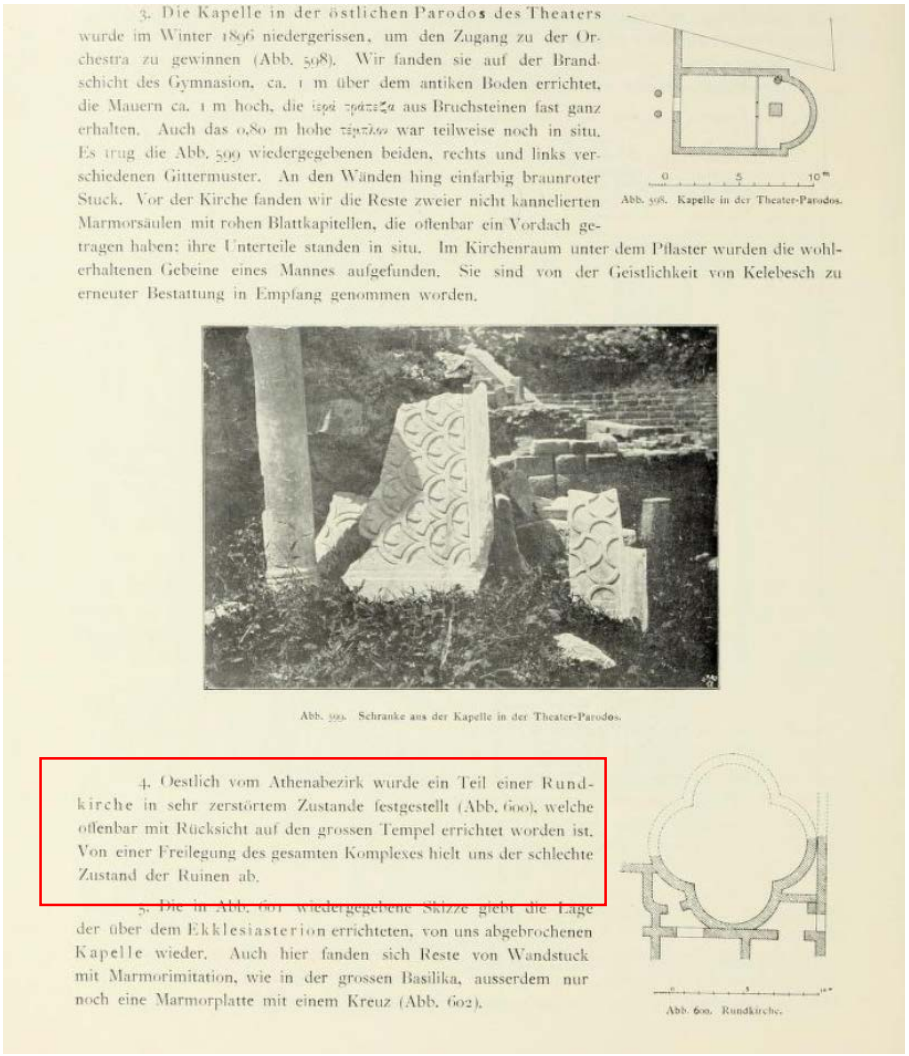

3. Die Kapelle in der östlichen Parodos des Theaters wurde im Winter 1896 niedergerissen, um den Zugang zu der Orchestra zu gewinnen (Abb. 598). Wir fanden sie auf der Brandschicht des Gymnasion, ca. 1 m über dem antiken Boden errichtet, die Mauern ca. 1 m hoch, die ἐσχάρα aus Bruchsteinen fast ganz erhalten. Auch das 0,80 m hohe πρόθυρον war teilweise noch in situ. Es trug die Abb. 599 wiedergegebenen beiden, rechts und links verschiedenen Gittermuster. An den Wänden hing einfarbig braunroter Stuck. Vor der Kirche fanden wir die Reste zweier nicht kannelierten Marmorsäulen mit rohen Blattkapitellen, die offenbar ein Vordach getragen haben; ihre Unterteile standen in situ. Im Kirchenraum unter dem Pflaster wurden die wohlerhaltenen Gebeine eines Mannes aufgefunden. Sie sind von der Geistlichkeit von Kelebesch zu erneuter Bestattung in Empfang genommen worden.

Abb. 598. Kapelle in der Theater-Parodos.

Abb. 599. Schranke aus der Kapelle in der Theater-Parodos.

4. Oestlich vom Athenabezirk wurde ein Teil einer Rundkirche in sehr zerstörtem Zustande festgestellt (Abb. 600), welche offenbar mit Rücksicht auf den grossen Tempel errichtet worden ist. Von einer Freilegung des gesamten Komplexes hielt uns der schlechte Zustand der Ruinen ab.

5. Die in Abb. 601 wiedergegebene Skizze giebt die Lage der über dem Ekklesiasterion errichteten, von uns abgebrochenen Kapelle wieder. Auch hier fanden sich Reste von Wandstuck mit Marmorimitation, wie in der grossen Basilika, ausserdem nur noch eine Marmorplatte mit einem Kreuz (Abb. 602).

Abb. 600. Rundkirche.

Resim 14 – Kazı Raporunda Yonca Yaprağı Planlı Yapı ile İlgili Yazılanlar (Kırmızı ile işaretli)

İş Paketi 2 – Kazı Çalışmaları

İş Paketi 1 kapsamında yapılan ön çalışmalar neticesinde kazı yapılması planlanan alanlarda yürütülen kazı çalışmalarında "Lokus – Lot" yöntemi ile kazı çalışmaları yürütülmüştür. Arkeolojide **Locus (Lokus)** ve **Lot** sistemi, kazı sırasında karşılaşılan her türlü tabaka, mimari öge ve buluntunun üç boyutlu olarak kaydedilmesini, belgelenmesini ve yorumlanmasını sağlayan temel bir stratigrafik kayıt yöntemidir. Bu sistem, kazı alanının karmaşık yapısını anlaşılır, sistematik ve sonradan (fiziksel veya dijital ortamda) yeniden inşa edilebilir veri bloklarına böler. Bu sistemde yatayda ve dikeyde karşılaşılan her tabaka ardışık sayılarla numaralandırılır(Gates, 2020).

Resim 15 – Lokus Lot Yöntemi ile Yapılan Kazı Çalışmasından Tabakalaşma Örneği

Aşağıda, bu iş paketi kapsamında yürütülen kazı çalışmaları aşamaları özetlenmiştir.

1. Doğu Nekropol Şapeli Çalışmaları

1.1. NŞ 9 Açması

08.07.2023 tarihi itibarıyla, Priene'nin Doğu Nekropol sahasında bulunan Nekropol Şapeli'nde kazı öncesi bitki ve kuru otlar temizlenmiştir. Bu çalışma döneminde de "NŞ 9" olarak kodlanan ve Nekropol Şapeli'nin bema bölümünü açığa çıkartmayı amaçlayan kazılara 11.08.2023 tarihinde başlanmıştır (Resim 16). Apsisin doğusunda, kuzey duvarından batı duvarı yönüne doğru akıntı/dolgu toprak kazılarak bema bölümündeki seviye farkını gidermek amacıyla 3,00x3,00 m ölçülere sahip alanda kazı yapılmıştır. Seviye inme çalışmaları sonucunda, daha önceki yıllarda bulunan fresklerin kuzey duvarının bu kısmında da devam ettiği tespit edilmiştir (Resim 17).

Resim 16 – NŞ 9 Açması

Resim 17 – NŞ 9 – Kuzey Duvarında Tespit Edilen Freskler

Bu alanda yapılan kazı çalışmaları esnasında az miktarda seramik ve fresk parçaları ile mozaik tessaraları da açığa çıkartılmıştır. Bu buluntuların yanı sıra 1 adet metal çivi, az miktarda cam buluntu ile az sayıda hayvan kemiğine de rastlanmıştır.
Bu açmadaki kazı çalışmaları 15.08.2023 tarihinde tamamlanmıştır.

1.2. NŞ 10 Açması

Şapelin iç mekânında, yapının apsis bölümünün batısında ve bema kısmına denk geldiği düşünülen alanda 1,65 x 5,20 m ölçülerinde "NŞ 10" kodlu açmada 15.08.2023 tarihinde kazı çalışmasına başlanmıştır (Resim 18). Burada yapılan çalışmaların amacı, kuzey ve güney duvarlarının cephelerinde tespit edilen duvar resimlerini ve zemindeki mozaikleri gün yüzüne çıkararak yapının planını tamamlamaktır. Bu açmanın diğer bir amacı ise şapelin fonksiyonu ve tarihlendirilmesiyle ilgili muhtemel yeni bulgulara ulaşmaktır.

Resim 18- NŞ 10 Açması / Şapelin Bema Bölümü

Burada yapılan çalışmalar sonucunda açmanın kuzey yarısı önemli bir bölümünde zemin mozaikleri açığa çıkarılmıştır. Kuzey duvarında ise 3 kat freske ulaşılmış fakat yapılan incelemelerde sadece 1. kat fresklerin daha iyi korunduğu gözlemlenmiştir. 1. kat duvar resminde kompozisyon olarak geometrik motifler tercih edilmiştir (Resim 19).

Resim 19 – Fresk Buluntular

Çalışmalar esnasında açmanın güneyinde derin bir çukur oluşmuş ve bu çukurun şapelin temelinde Hellenistik veya Roma İmparatorluk Dönemi mezarlarından bir tanesi olduğu düşünülmüştür (Resim 20).

Resim 20 – Mezar (?)

NŞ 10 açmasındaki kazı ve belgeleme çalışmaları 29.08.2023 tarihinde tamamlanmıştır.
Bu alanda yürütülen kazılar esnasında bol miktarda fresk parçası, tessera, az miktarda seramik, cam ve kemik çıkarılmıştır. Bununla birlikte 1 adet kadın figürin başı, 1 adet kondisyonu iyi durumda olan Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilen sikke ve henüz tarihlendirilemeyen yoğun korozyonlu 4 adet sikkeye ulaşılmıştır. Söz konusu eserler Priene Küçük Eser Deposu'na teslim edilmiştir.

1.3. NŞ 11 AÇMASI

NŞ 10 açmasının güney yarısında oluşan çukur sonucunda burada tespit edilen Hellenistik/Roma İmparatorluk Dönemi mezar yapısını anlamak için NŞ 11 kodlu yeni bir açma

belirlenmiştir. 31.08.2023 tarihinde 2.00x1.40 m ölçülerinde belirlenen açma belgelendikten sonra kazısına başlanmıştır (Resim 21).

Resim 21 – NŞ 11: Açma Sınırları

Bu alanda yürütülen çalışmaların amacı, hem erken dönem mezar yapısını anlamak hem de açma sınırları içerisinde tespit edilen blokların Bizans Dönemi mezar kapakları olma ihtimali değerlendirilmiştir. Şapel içerinde ulaşılacak Bizans Dönemi mezarı, şapelin fonksiyonu hakkında somut bilgiler verecektir.

Bu alanda yapılan seviye inme çalışmaları neticesinde açmanın kuzeyinde korunmuş şekilde gün yüzüne çıkartılmış olan mozaik döşemenin statümeni bulunmuştur. Ayrıca, yapının apsis kısmındaki zeminin orta ve büyük boyutlu taş bloklar ile yükseltildiği de anlaşılmıştır (Resim 22).

Resim 22 – Şapel Zemini

NŞ11 açmasında yürütülen kazı çalışmaları sırasında 6 adet sikke, çok sayıda seramik ve tessera parçası, fresk parçaları, metal parçalar ve cam parçaları gün yüzüne çıkarılmıştır.

1.4. M6 AÇMASI

04.09.2023 tarihinde NŞ 11 açmasındaki çalışmalar esnasında açmanın kuzeydoğu köşesinde yaklaşık 40 cm genişliğinde bir açıklık keşfedilmiştir. Bu açıklığın mezar olduğu düşünülmüştür. Bu nedenle bu alanda M6 kodu ile ayrı bir açma şeklinde çalışmalara devam edilmiştir (Resim 23).

Resim 23 – M6 Açması

Bu alanda yapılan çalışmalarda öncelikle doğu ve batıda bulunan sınır bloklarının üzerindeki toprak alınmıştır. Bu çalışmalar esnasında 2 adet sikke, bir poşet seramik parçası, 1 poşet kemik parçası, 1 poşet tessera ve yarım kasa fresk parçası bulunmuştur.

Bu işlemlerden sonra mezar olduğu düşünülen alanın içerisindeki dar alanda kazı çalışmaları yürütülmüştür. Mezarın üstünün mozaik döşeme ve statümenle kapalı olmasından dolayı kuzey yöndeki kapakları kaldırılarak çalışma yapılmamıştır. Bunun yerine hali hazırda açık olan dar alanda çalışılmıştır.

Bu alanda gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda mezar olduğu düşünülen boşluğun, Şapel'in kuzey duvarına kadar gittiği ve güney duvarının altından geçerek yapıyı terk ettiği tespit edilmiştir. Bu nedenle bahsi geçen strüktürün mezar olmadığı ortaya çıkmıştır. Muhtemelen burası yapının su tahliye sistemine ait bir kanal fonksiyonuna sahipti (Resim 24).

Görsel 24 – Su Tahliye Kanalı

1.5. NŞ 12 AÇMASI

Şapelin iç mekânında, yapının muhtemelen naos ile bema kısmının kesiştiği düşünülen alanda 2.00 x 5,20 m ölçülerine sahip NŞ 12 kodlu açmada 31.08.2023 tarihinde kazı çalışmasına başlanmıştır. Burada yapılan çalışmaların amacı, kuzey ve güney duvarlarının cephelerinde tespit edilen duvar resimlerini ve zemindeki mozaikleri gün yüzüne çıkararak yapının planını tamamlamaktır. Bu açmanın diğer bir amacı ise şapelin fonksiyonu ve tarihlendirilmesiyle ilgili muhtemel yeni bulgulara ulaşmaktır (Resim 25).

Resim 25 – NŞ 12 Açması

Bu açmada gerçekleştirilen seviye inme çalışmaları sonucunda, mozaik döşemeye ve duvarlardaki resimlere ulaşılmıştır. Söz konusu mozaik döşemede yer yer çökmelerin olduğu tespit edilmiştir (Resim 26). Ayrıca mozaiklerin açmanın kuzeyinde daha iyi korunmuş olduğu, güney tarafta ise günümüze ulaşamadığı anlaşılmıştır. Yapının kuzey duvarına paralel olarak yerleştirilmiş bir taş sırası gün yüzüne çıkarılmıştır. Bu taş sırası, mozaik döşemenin üzerinde ve fresklere yaslanmış şekilde olduğundan dolayı, daha geç bir tarihte eklenmiş olmalıdır. Bununla beraber yapının apsisinde bulunan mozaik döşeme ile, bu açmanın bulunduğu alanda gün yüzüne çıkarılan mozaik döşemenin seviyesinin farklı olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, yapının bema kısmındaki mozaik döşeme, apsisteki döşemeden yaklaşık 30 cm daha aşağı bir kottadır.

Bu açmada yapılan kazı çalışmaları esnasında çok sayıda seramik parçaları, hayvan kemiği parçaları, cam ve metal parçaları ele geçmiştir.

Resim 26 – Mozaik Zemin Döşemesi

1.6. NŞ13 Açması

10.07.2024 tarihi itibariyle, Priene'nin Doğu Nekropol sahasında bulunan Nekropol Şapeli'nde kazı öncesi bitki ve kuru otlar temizlenmiştir. 11.07.2024 tarihinde Doğu Nekropol Şapeli'nin Bema bölümünün tamamen açığa çıkartılması amacıyla çalışılması planlanan alanın açma sınırları belirlenmiş ve NŞ13 olarak kodlandırılmıştır (Resim 27 ve 28). Açmanın kuzey sınırı yapının 1 m güneyinden başlamaktadır. Doğu-batı ve güney sınırları ise kesit oluşturulması amacı ile yapının içerisinde kalan son toprak kütlesinin sınırlarından yaklaşık 20 cm boşluk bırakılarak belirlenmiştir. Açmanın ölçüleri yukarıda belirtilen nedenlere uygun olarak kuzey-güney sınırları 3,08 m, doğu-batı sınırları ise 3,35 m olarak belirlenmiştir. 11.0.2024 tarihinde kazı yapılacak alan LİDAR ile taranarak belgelenmiştir (Resim 29).

Resim 27 – NŞ13 Temizlik öncesi

Resim 28- NŞ13 Temizlik sonrası

Resim 29 - NŞ13 Açma sınırları

Açma içerisindeki kuzey-güney arasındaki yükselti farkını eşitlemek amacı ile kazı çalışmalarının kuzey-güney yönlü yapılması planlanmıştır. 12.07.2024 tarihinde kazı

çalışmalarına başlanmadan önce yüzeyde görünen, yapıya ait olduğu düşünülen mimari parçalar ve iri moloz taşlar yapının güneybatısında daha önceden belirlenen mimari taş ve moloz havuzuna kaldırılmıştır. 13.07.2024 tarihinde açmanın doğu kesiti yıkılma tehlikesine karşı belgelenerek kaldırılmıştır. 26.07.2024 tarihi itibari ile Doğu Nekropol Şapeli'nde içerisinde yer alan NŞ13 kodlu açmada taban mozaiğine ulaşılmış ve alandaki kazı çalışmaları durdurulmuştur. Bu açmadan toplamda 3 kasa pişmiş toprak kap parçaları, 6 küçük poşet cam kap parçaları, 13 küçük poşet kemik, 1 adet terrakotta figürin başı, 3 poşet ile 10 kasa fresk parçasına ulaşılmıştır. Ayrıca açmanın kuzeydoğu köşesinden yaklaşık 1 metre güneyde, bir adet mimari blok ve bir adet sütun tamburuna rastlanmıştır. Söz konusu tambur, LİDAR ile taranıp kaldırılmıştır. Tamburun in-situ bir şekilde devrildiği haliyle korunduğu anlaşılmıştır (Resim 30)

Resim 30 – NŞ 13 Açması Son Durumu

Bu açmadaki kazı ve çalışmaları, henüz ekipte restoratör olmadığından, mozaik ve freskin korunabilmesi için bir miktar toprak bırakılarak 26.07.2024 tarihinde durdurulmuştur. 06.09.2024 tarihinde ekibe bir restoratör katılacağından dolayı bu alandaki çalışmalar 04.09.2024 tarihinde tekrar başlamıştır. Yapılan kazılar sonucunda önceki yıllarda açığa çıkarılan duvar fresklerinin bu açma içerisinde de tabakalar halinde ve kısmen korunduğu görülmüştür. Mozaik zeminin açmanın kuzey bölümünde neredeyse eksiksiz bir biçimde korunduğu, güney duvarına ilerledikçe ise mozaikte bozulmaların arttığı görülmüştür (Resim 31-32). Zeminin güney sınırında ise mozaik zeminin yaklaşık 40 x 60 cm ölçülerinde bir parça halinde korunduğu tespit edilmiştir. Bu alandaki kazı çalışmaları 05.09.2024 tarihinde tamamlanmıştır.

Resim 31- Doğu Nekropol Şapeli Mozaik Taban (Temizlik Öncesi)

Resim 32 - Doğu Nekropol Şapeli Kuzey Duvarı Fresk (Temizlik Öncesi)

2. Mısır Tanrıları Kutsal Alanı'nda Sürdürülen Kazı Çalışmaları

Priene'de 1895 – 1898 yılları arasında Theodor Wiegand tarafından sürdürülen kazılar esnasında "E 14" kodlu insulada ortaya çıkartılan alanın (temenosun) burada bulunan yazıtlar ışığında alanın Mısır tanrılarına adandığı anlaşılmıştır. Bu nedenle, Tiyatro'nun güney doğusunda ve Kuzey Doğu evlerinin güneyinde yer alan bu temenos o dönemlerden beri "Mısır Tanrıları Kutsal Alanı" olarak adlandırılmıştır (Resim 33).

Resim 33 – Mısır Tanrıları Tapınağı

2006 – 2011 yılları arasında sürdürülen çalışmala,r ilgili insulanın teraslama safhaları ve temenosta bulunan yapıların evrelerine yönelik önemli sonuçlar vermiştir. Ancak insulanın merkezinde yer alan yapının içerisinde ilk inşa evresine ve safhalarına yönelik hiçbir arkeolojik çalışma yapılmamıştır. Bu amaçla, 2023 yılı kazı sezonunda bu yapının daha kesin tarihlenmesine yönelik olası bir kontekst bulmak amacıyla tapınağın cellasında bir sondaj açılması planlanmıştır.

Bu planlama doğrultusunda, cellada 09.08.2023 tarihinde 1,80 x 1,50 m ölçülerinde bir sondaja başlanmıştır (Resim 34). Önceki yıllarda sürdürülen kodlama sistemi devam ettirilerek söz konusu sondaj AEG (Daha önce Alman ekibin kodlamasına göre: Aegyptische Götter: Mısır Tanrıları) 38 olarak adlandırılmıştır.

Resim 34 - AEG 38 Sondajı: Çalışma Öncesi Durumu

Açmadaki seviyelerin belirlenmesinde ise yapının kuzeydoğu köşesinde deniz seviyesinden 87,33 m yükseklikteki sabit nokta koordinatı kullanılmıştır. Sondajın toprak yüzeyi deniz seviyesinden 88,19 – 88,16 m yüksekliğinde başlamaktadır. 09.08.2023 tarihinde AEG 38 kodlu alanda yapılan temizlikten sonra kazı çalışmalarına başlanmıştır. Devam eden çalışmalarda toprak yüzeyinin hemen altında bir bölümü açma yüzeyinde de gözlemlenen, yapının zeminini doldurmada kullanılan ve görece düzgün bir hat oluşturan büyük boyutlu moloz taşlara rastlanmıştır (Resim 35).

Resim 35 - Cella Dolgu Tabakasındaki İlk Taş Sırası

Yapı zemin dolgusunu oluşturan bu moloz taş tabakasından bazıları kazı çalışmalarını engellediğinden belgelenip kaldırılması mümkün olanlar açma dışına alınmıştır. Büyük boyutlu moloz taşların açma dışına alınmasından sonra açmanın sınırları değişmiş ve bu nedenle yeni açma AEG 39 olarak adlandırılmıştır. Açmanın sınırları kuzey güney doğrultusunda 2 m, batı doğrultusunda ise 1,50 m ölçülerindedir. Bu açmada devam eden çalışmalarda, 87,97 m – 87,72 m seviyelerinde cellanın zeminini oluşturan dolgunun ikinci sırasına ulaşılmıştır (Resim 36).

Resim 36 - Cella Dolgu Tabakasındaki İkinci Taş Sırası

Bu seviyedeki dolgu hattını oluşturan moloz taşların çevresi temizlenerek bu hattın LİDAR taraması, hava fotoğrafı ve çizimle belgelemesi gerçekleştirilmiştir. Tapınağın podyum zeminini oluşturan, düzgün kesilmiş dört köşe blokların altında yer alan dolguda kullanılan büyük boyutlu moloz taşların olabildiğince düzgün bir sıra oluşturacak biçimde yan yana konulduğu gözlenmiştir.

Resim 37 – Dolgu Tabakası

Söz konusu sırayı oluşturan taşlar belgelendikten caraskal yardımıyla açmanın dışına alınmıştır. Devam eden çalışmalar esnasında, ilk taş sırasının hemen altında, 87.81 seviyesinde benzer bir ikinci moloz taş sırasının olduğu gözlenmiştir (Resim 37)

Bu taş sırasının üzerinde yer alan toprak tabakası temizlendikten sonra, söz konusu sıra fotoğraf ve Lidar tarama ile belgelenmiş, akabinde bu taş sırasını oluşturan bloklardan bazıları euthynteria seviyesine ulaşabilmek amacıyla kaldırılmıştır. Her iki taş sırasının bazı noktalarında taşların düzgün olmayan üst yüzeylerinde muhtemelen düz bir yüzey yaratmak amacıyla kerpiç harç kullanıldığı göze çarpmaktadır. Bu seviyede yer alan kaldırılabilmesi mümkün olan taşların altında Orta Nokta 87.19 seviyesinde ana kayanın bir bölümüne ulaşılmasıyla sondajdaki çalışmalara son verilmiştir (Resim 38).

Resim 38 – AEG 39 Açması

Çalışmalar sırasında çok az miktarda seramik parçası bulunmuştur. Bu seramikler arasında tanımlanabilir olanlar İngilizce literatürde color-coated olarak isimlendirilen basit astarlı Hellenistik Dönem seramik parçalarının yanı sıra üzerinde pudicitia tipinde aplike bir kadın figürünün bulunduğu kabartmalı kase parçası ve sarmaşık yaprağı biçimli bir kulp parçasıdır. Söz konusu buluntular Priene Küçük Eser deposunda koruma altına alınmış, Priene küçük buluntu veri tabanına kaydedilmiştir.

3. Yonca Yaprağı Planlı Yapıdaki Kazı Çalışmaları

3.1. YY1 Açması

2024 kazı sezonunda T. Wiegand ve H. Schrader'in Priene, Die Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895 – 1898, adlı kitabında bahsettiği ve planını çizdiği Yonca Planlı Yapı'da kazı çalışması yapılması planlanmıştır. Yazarlar, bu yapının "Kilise" olabileceğini yazmışken, M. Schede ise "Ruinen von Priene" adlı kitabında bu yapının "Baptisterium" olabileceğini söylemektedir. Ancak bu görüşler, yapı ve çevresinde herhangi bir kazı çalışması yapılmadan ortaya atılmıştır. Bu nedenle, yapının fonksiyonunu ortaya çıkartma ve tarihlendirilmesi amacı ile bu alanda kazı çalışması yapılmasına karar verilmiştir. 15.07.2024 tarihinde yapının orta noktasında 3 x 3 m ölçülerinde bir açmanın sınırları belirlenmiş, bu açmaya YY1 kodu verilmiştir. 16.07.2024 tarihinde yapıda kuru ot ve bitki temizliği yapılmıştır.

YY 1 kodlu açmada kuzey-güney yönlü doğu – batı yönüne köşe yapan bir taş sırası tespit edilmiştir (Resim 39). Bu açmadaki çalışmaların bitirilmesine müteakiben bahsi geçen taş sırasının doğu tarafta nereye kadar devam ettiğini anlamak ve yapının doğu apsisini ortaya çıkartmak amacıyla 26.07.2024 tarihinde YY 2 kodu ile yeni bir açmada açılması planlanmıştır.

YY 1 kodlu açmada 3 kasa seramik, 5 adet cam bilezik ve 5 adet cam kap parçası, 6 küçük poşet kemik parçası, 4 adet metal parça, 2 adet kandil parçası, 5 adet tessera, 1 adet metal çivi, 2 adet ağırşak, 1 adet sikke ve 1 adet kemik boncuğa ulaşılmıştır.

Bu açmadaki kazı çalışmaları 25.07.2024 tarihinde tamamlanmıştır.

Resim 39- YY 1 açmasında ortaya çıkarılan duvar

3.2. YY2 Açması

26.07.2024 tarihinde başlayan seviye inme çalışmaları sırasında, YY 1 açmasında keşfedilen doğu-batı yönlü duvarın doğuya doğru devam ettiği tespit edilmiştir. Söz konusu duvar, yapının doğu apsisinin altına doğru devam etmektedir. Bu durum, söz konusu duvarın,

Yonca Yaprağı Planlı Yapı olarak adlandırılan kompleksten daha erken bir tarihte yapıldığını düşündürmektedir. Duvar üzerinde herhangi bir harç izine rastlanmamıştır (Resim 40). Duvar, kuru duvar örme tekniği ile küçük ve orta boyutlu moloz taş ve blokların kullanılması ile örülmüştür. 07.08.2024 tarihinde YY2 açmasında seviye inme çalışmaları durdurulmuş ve YY3 açması açılmıştır. Açma içerisinde yer alan duvar üzerinde takip çalışmaları 03.09.2024 tarihinde başlanıp aynı gün bitirilmiştir.

YY2 kodlu açmada 5 kasa seramik, 2 kandil parçası, 6 poşet kemik, 16 adet cam kap parçası, 2 poşet tessera, 3 figürin parçası, 9 metal parça, 18 ağırşak, 5 sikke, 8 kurşun dokuma ağırlığı ve 1 poşet fresk parçası gün yüzüne çıkartılmıştır.

Bu açmadaki kazı çalışmaları 03.09.2024 tarihinde tamamlanmıştır.

.

Resim 40 - YY2 Açmasında Tespit Edilen Duvar Sırası

3.3. YY3 Açması

Yapının batı apsisini ortaya çıkartarak kompleksin planını anlamak amacıyla, 07.08.2024 tarihinde YY 1 açmasının doğusunda, 3.4 x 4.80 metre ölçülerinde YY 3 olarak kodlanan bir açma gerçekleştirilmiştir. Bu açmada sürdürülen seviye inme çalışmaları sonucunda, yapının Batı Apsisi açığa çıkmaya başlamıştır. Yonca Yaprağı Planlı Yapı'nın 3. açmasında seviye inme çalışmaları tamamlanmış olup, bu çalışmalarla batı Apsisi büyük ölçüde açığa çıkartılmıştır (Resim 41). Kazı sonucunda batı apsisinin doğu apsisine göre daha iyi

korunduğu tespit edilmiştir. Doğu apsisi oluşturan taş sırasının zeminine ulaşılması ile kazı çalışmaları sonlandırılmıştır.

YY3 açmasında yürütülen kazı çalışmaları sırasında 6 kasa seramik, 2 adet sikke, 12 adet cam parçası, 1 adet cam oyun taşı, 1 adet mermer oyun taşı, 2 adet metal parçası, 4 poşet kemik, 13 adet tessera, 1 adet kandil parçası, 1 adet kurşun ağırlık ve bir adet ağırşak gün yüzüne çıkartılmıştır.

Yonca Yaprağı Planlı Yapıda Gerçekleştirilen Kazı Çalışmalarına ilaveten 24 Ağustos 2024 tarihinde Yapıda 2024 yılında ortaya çıkarılan duvarlarda alınması muhtemel/gereken koruma önlemleri ile ilgili inceleme de gerçekleştirilmiştir: Söz konusu inceleme kazı başkanı İbrahim Hakan Mert, Kazı başkan yardımcıları Ali Altın, Buğra Kuru, taş restoratörü Gerritt Hoffig ve Axel Filges'ten oluşan bir ekip tarafından yapılmıştır. Yapılan incelemeler sonucunda yapı ve duvarlarında aşağıdaki tedbirlerin alınmasına karar verilmiştir:

1. Kazılar esnasında kazı alanının kuzeydoğusunda ortaya çıkarılan doğu-batı ve kuzey güney yönlü, muhtemelen kentin erken dönem evlerine veya işliklerine ait olabilecek kuru duvarların açılan kısımlarının tamamen doldurularak korunmasına;
2. Alanın doğu ve batısındaki toprak üstünde sadece 1 veya 2 sıra halindeki Geç Antik Dönem kuru duvarlarının ise alt seviyelerinin doldurularak, duvar üstlerinin de kireç, kum ve kiremit kırıklarından oluşturulacak bir harçla şapkalama (capping) tekniğinin uygulanarak korunmasına karar verilmiştir.

Bu açmadaki kazı çalışmaları 03.09.2024 tarihinde tamamlanmıştır.

Resim 41- YY3 Açması Batı Apsisi Kalıntıları

2025 yılında çalışmalara yapının kuzey yarısında moloz taş, mimari parça, kuru ot ve bodur ağaç temizliğine başlanmıştır (Resim 42 - 43). YY4 kodu ile yeni bir açmanın sınırları belirlenmiştir.

Resim 42 - Yonca Yaprağı Planlı Yapı: Temizlik Öncesi

Resim 43 – Yonca Yaprağı Planlı Yapı: Temizlik Sonrası

3.4. YY 4 Açması

YY4 açması, kuzey-güney doğrultuda 7 m, doğu-batı doğrultuda 11 m olarak belirlenmiştir (Resim 44-45). Kazı çalışmaları öncesi alanın dört yönden fotoğraf çekilmiş ve Ipad Lidar ile belgelenmiştir. Açma topografyası kuzey güney doğrultuda eğimli bir yapıya sahiptir. Bu nedenle çalışmalara kuzey köşelerinden başlanmıştır. Kuzeydoğu köşesinde yürütülen çalışmalar sırasında doğu ve kuzey kesitlerine doğru devam eden taş sırası gözlemlenmiştir. Bahsi geçen taş sırası kuzey batı – güney doğu yöneliminde olup, açığa çıkartılan uzunluğu yaklaşık 3 metredir. Söz konusu taş sırasının doğuya doğru açma sınırlarının dışında devam ettiği düşünülmektedir. Bu taş sırasının bugüne kadar yapılan çalışmalarda dikeyde iki sıra moloz taş ile oluşturulduğu, bu taşların arasında herhangi bir bağlayıcı bulunmadığı tespit edilmiştir.

YY 4 açması, kuzeyden güneye doğru eğimli bir yapıya sahiptir. Burada yapılan çalışmalar neticesinde 08.08.2025 tarihinde söz konusu eğim kazılarak açmanın büyük bir kısmı düz bir seviyeye indirilmiştir. Açmanın hemen hemen ortasında bulunan doğu batı yönlü yaklaşık 2.5 metrelik kısım ise açmalardaki hafriyat toprağının el arabasıyla daha kolay atılabilmesi için daha sonra kazılara devam etmek üzere eğimli bir şekilde bırakılmıştır. Bu alanın doğusunda ve batısında kalan kısımlar ise YY5 ve YY6 olmak üzere iki açma olarak planlanmıştır.

Resiml 44 – Yonca Yaprağı Planlı Yapı: Duvar Sırası

Resim 45: YY4 Açması Kazı Çalışmaları Sonrası Güneyden Fotoğrafı

3.5. YY 5 Açması

YY 5 Açması, YY 4 açmasının doğusunda 5.47 x 7 metre boyutlarında 08.08.2025 tarihinde oluşturulmuştur (Resim 46). Bu açmadaki yüzey toprak rengi koyu-gri kahverengi olup, toprak yapısı oldukça ince ve yumuşaktır. Söz konusu açmadaki belgeleme çalışmaları yapıldıktan sonra seviye inme çalışmalarına başlanmıştır.

Resim 46: YY 5 Açması Kazı Çalışmaları Öncesi Fotoğrafı

Kazı çalışmaları sırasında açmanın kuzey bölümünde kiremit ve zemin döşeme parçaları yoğunlaşmıştır. Bu nedenle açmada farklı bir tabakaya geçilmiş, buradan bulunan eserler farklı kasalarda depolanmıştır. Seviye inme çalışmaları sırasında açmanın yine kuzey tarafında, doğu – batı yönlü duvarın alt seviyesinde kuzey – güney yönelimli bir duvar daha tespit edilmiştir (Resim 47).

Açmada yapılan kazı çalışmaları ilerledikten sonra, açmayı hemen hemen doğu – batı yönünde ortadan kesen yaklaşık 70 cm genişliğinde bir duvar sırasına daha rastlanılmıştır.

Resim 47: YY 5 Açması Çok Evreli Duvarlar

Seviye inme çalışmaları sonucunda açma içerisinde doğu–batı yönde uzanan duvar ile kuzey–güney yönlü duvar daha belirgin hale gelmiştir. Duvarların ayırdığı alanlarda farklı tabakalara geçilmiş ve buradan çıkarılan eserler ayrı kasalarda depolanmıştır. Açmanın güney kısmında kuzey–güney doğrultulu iki duvar daha tespit edilmiştir. Bu alanlarda da farklı tabakalara geçilmiş ve elde edilen eserler ayrı kasalarda muhafaza altına alınmıştır (Resim 48) Açmanın güneydoğu köşesinde, yapının doğu apsisin bulunduğu tabakada taş araları temizlenmiş ve çalışmalar durdurulmuştur. İki duvar arasında yürütülen çalışmalarda yoğun harç tabakası gözlemlenmiş olup çalışmalar her aşama belgelenmiştir. Bu alandaki çalışmalar deniz seviyesinden 95,46 m yükseklikte ve doğu–batı yönlü duvardan 1,6 m derinlikte sürdürülmüştür. Bu seviyeye kadar doğu–batı yönlü duvarın güney tarafındaki temel sistemi izlenmekteydi.

Açmanın güneybatı köşesinde doğu–batı yönlü duvarda sıvalı ve zemin olduğu düşünülen bir tabaka tespit edilmiştir. Ancak bu tabaka yalnızca 40 cm boyunca takip edilebilmiştir. Zemin tabakasının sona erdiği alanda farklı tabaka kodu ile seviye inme çalışmalarına devam edilmiştir. Açmanın kuzey bölümü zemin olarak değerlendirildiğinden burada temizlik ve belgeleme işlemleri tamamlandıktan sonra çalışmalar durdurulmuştur. Doğu–batı ve kuzey–güney yönlü duvarlar ile kuzey bölüm arasında kalan orta kesimde kiremit parçaları, yoğun harç kalıntıları ve sıkıştırılmış toprak tabakaları gözlemlenmiştir. Açmanın

doğu kesiti, kuzeydeki taş sırası ile kuzey–güney ve doğu–batı yönlü duvarlar arasında dar bir alan oluşturduğundan bu bölümdeki çalışmalar diğer tabakalara göre daha yavaş ilerlemiştir (Resim 49).

Resim 48: YY 5 Açması Tabakaları

Resim 49: YY5 Açması Hava Fotoğrafı

1.2.3. YY 6 Açması

16.09.2025 tarihinde çalışmalara başlanan YY6 kodlu açmada seviye inme çalışmaları sırasında YY5 kodlu açmada keşfedilen doğu-batı yönlü duvarın devam ettiği gözlemlenmiştir. Çalışma alanının büyük olması, çalışma süresinin kısıtlı olması nedeni ile "Step Trench" tekniği uygulanmıştır (Resim 50). Çalışmalar açmanın kuzey bölümünde durdurulmuş, "Yonca Planlı" yapının batı apsisinin devamını görmek amacıyla açmanın güney bölümünde devam etmiştir. Çalışmalar sonucunda batı apsisinin devam ettiği gözlemlenmiştir. Apsis duvarının doğu-batı yönlü duvar ile yaklaştığı noktalarda, doğu-batı yönlü duvara ait sıvanın korunduğu gözlemlenmiştir (Resim 51).

Resim 50: YY6 Açmasının Doğudan Görünümü

Resim 51: YY6 Açması İçerisinde Ulaşılan Doğu-Batı Yönlü Duvara Ait Sıva

İş Paketi 3 – Belgeleme Çalışmaları (LİDAR)

Proje kapsamında yürütülen kazı çalışmaları öncesinde, esnasında ve sonrasında belgeleme çalışmaları yürütülmüştür. Belgeleme çalışmalarında aşağıdaki yöntemler uygulanmıştır:

1. Yazılı Belgeleme
2. Fotoğrafla Belgeleme
3. Çizimle Belgeleme
4. LİDAR

1. Yazılı Belgeme Çalışmaları

Yürütülen belgeleme çalışmalarından ilki yazılı belgeleme çalışmalarıdır. Bu belgeleme yönteminde kazıyı yürüten arkeologlar hem raporlar hazırlamış hem de İş Paketi 2 başlığında bahsedilen Lokus – Lot kazı sistemi için gerekli olan matbu formları doldurarak yapılan tüm işlemleri kayıt altına almıştır. Aşağıda bu çalışmalara örnekler sunulmuştur:

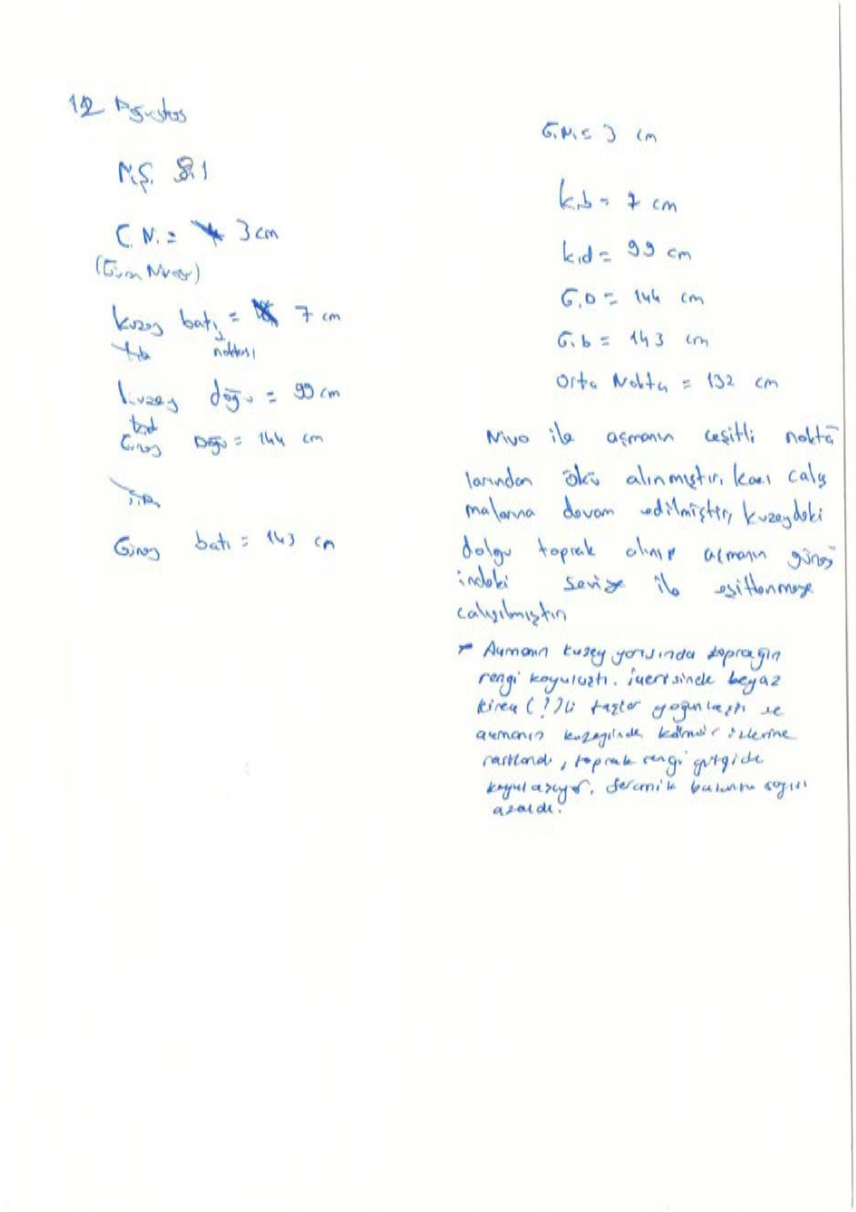

12 Ağustos

M.Ş. 8.1

C.N. = 3 cm
(Güneş Nivosu)

Kuzey batı = 7 cm
noktası

Kuzey doğu = 99 cm

Güney Doğu = 144 cm

Güney batı = 143 cm

G.N. = 3 cm

k.b = 7 cm

k.d = 99 cm

G.D = 144 cm

G.b = 143 cm

Orta Nokta = 132 cm

Nivo ile açmanın çeşitli noktalarından ölçü alınmıştır. Kazı çalışmalarına devam edilmiştir, kuzeydeki dolgu toprak alınır açmanın güneyindeki seviye ile eşitlenmeye çalışılmıştır

* Açmanın kuzey yarısında toprağın rengi koyulaştı. İçerisinde beyaz kireç (?)li taşlar yoğunlaştı ve açmanın kuzeyinde kalmıştır izlerine rastlandı, toprak rengi gitgide koyulaşıyor. Seramik bakımına sayısı azaldı.

Resim 52 – Yazılı Belgeleme Örneği, Arazi Notları (Nekropol Şapeli Çalışmaları)

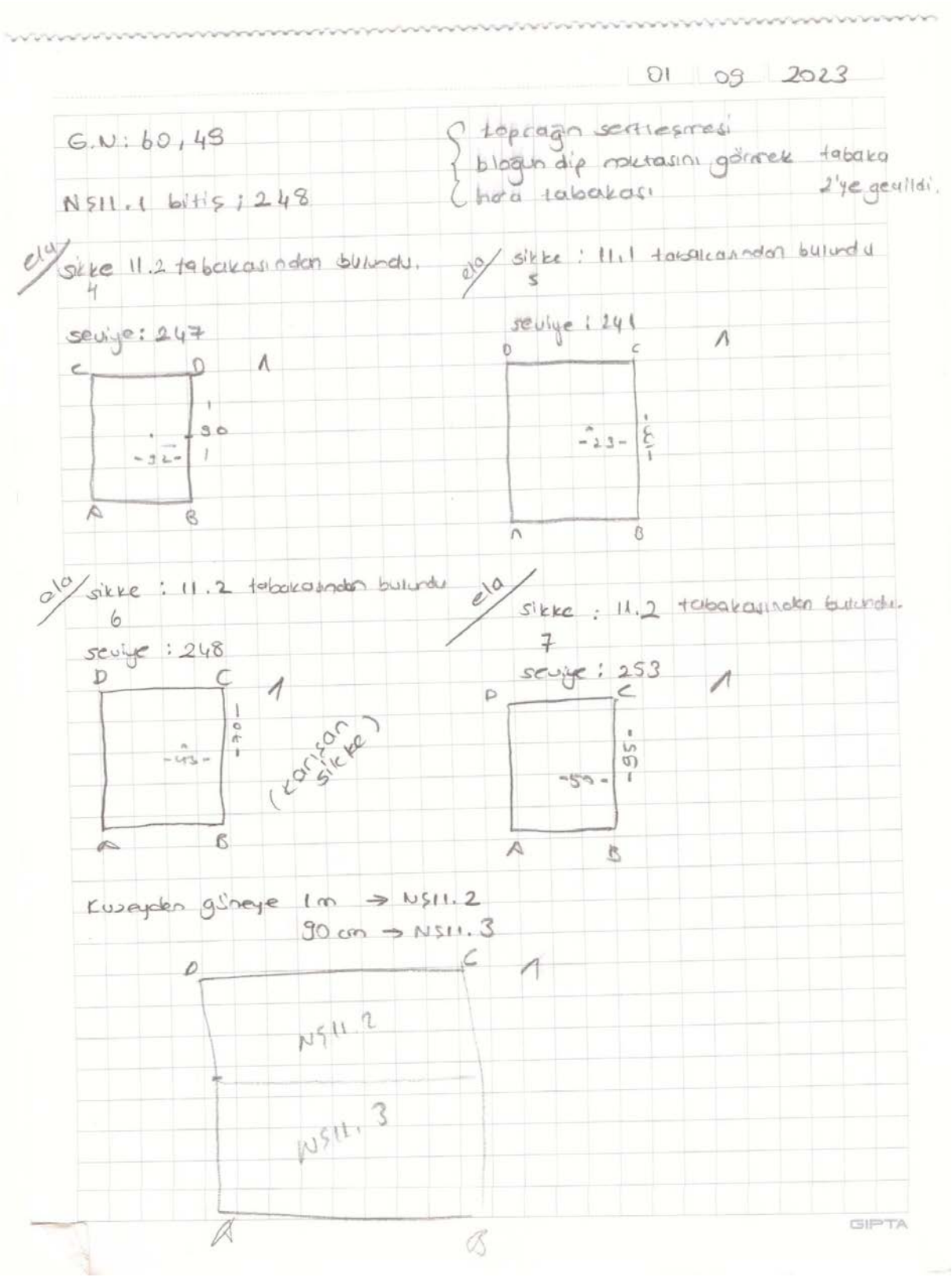

Resim 53 – Yazılı Belgeleme Örneği, Arazi Notları (Nekropol Şapeli Çalışmaları)

30.07.2025

Yonca Yaprağı Planlı yapıda açmanın fotoğrafları çekilerek çalışmalara başlanmıştır. Alanın genelinde taş ve ot temizliği sütun tamburunun doğu tarafında devam etmiştir. Bu çalışmalar esnasında açmanın kuzeybatı köşesinde yüzeydeki dolgunun içerisinde bir ion sütun başlığına ait polster parçasına rastlanmıştır. Polster üzerindeki defne yapraklarından oluşan balteusun bir bölümünün ve balteus sınırının bir kenarındaki bantların korunmuş olduğu görülmüştür. Bu parçanın fotoğrafları çekildi, bulunduğu yerden depoya götürülmek üzere çıkarıldı. Öğleden sonra çalışmalar yoğunluklu olarak açmanın seviye olarak daha yüksek olan doğu kısmında devam etti. Kazı ve temizlik çalışmaları sırasında bu alanın da yoğun biçimde döküntü taşlarla kaplı olduğu görüldü. Bu bölümde devam eden çalışmalarda bol miktarda çatı kiremiti parçasının yanı sıra farklı dönemlere ait seramik parçaları ve iki adet cam parçası bulunmuştur.

31.07.2025

2024 yılında başlanan Yonca Yaprağı Planlı yapının çalışmalarına 2025 sezonunda devam edilmiştir. 2024 sezonunda güney yarısı çalışılan alanın kazılarının 2025 yılı itibari ile kuzey yarısında sürdürülmesi planlanmıştır.

Çalışmalara açma sınırlarını oluşturmak için, kesitlerden geçeceği düşünülen alanlarda taş ve ot temizliği yapılarak başlanmıştır. Temizliğin ardından açma sınırları belirlenmiştir. YY4 olarak kodlanan açmanın sınırları kuzey-güney yönünde 7 m, doğu-batı yönde 11 m olarak belirlenmiştir. Açma içerisindeki yükselti farkı kentin topografyasına uygun olarak kuzey güney yönlüdür. Ancak bu yükselti farkının doğal bir oluşum değil, ilk kazılarda çevre yapılardan gelen hafriyat olduğu düşünülmektedir. Açmanın ortasında "Anteli Yapı"dan gelmiş olması muhtemel bir sütun tamburu, tamburun çevresinde irili ufaklı moloz taşlar ve mimari parçalar yer almaktadır. Belgeleme çalışmalarının ardından seviyeyi düzenlemek için kuzeybatı köşesinden seviye inmeye başlanılmıştır. Bu çalışmalar YY4.1 tabaka kodu ile yürütülmektedir. Çalışmalar açmanın tüm yüzeyi aynı seviyede eşitlenen kadar aynı kod ile yürütülecektir. Toprak yapısı orta sert ve gri-kahverengi tonlarındadır. Tabakanın karakteristik özelliği irili ufaklı moloz taşlıdır. Günün ikinci yarısında ekip Agora'da yıkılan ağacı yüklemeye gittiğinden dolayı çalışmalar 31.07.2025 tarihi için durdurulmuş, bu nedenden dolayı gün sonu fotoğrafının 01.08.2025 tarihinde çekilmesi planlanmıştır.

01.08.2025

Güne 31.07.2025 tarihinin gün sonu fotoğrafı çekilerek başlanmıştır. Çalışmalar yükselti farkının diğer bölgelere göre fazla olduğu kuzeydoğu ve kuzeybatı köşelerinde, iki grup halinde eş zamanlı yürütülmektedir. Açmanın kuzeydoğu köşesi, kuzeybatı köşesine göre daha koyu renkli, daha yumuşak ve daha fazla moloz taşlı yapıdadır. Açmanın her iki köşesinde de (kuzeydoğu – kuzeybatı) buluntu yoğunluğu fazladır. Buluntuların arasında seramik parçaları, kiremit parçaları, az miktarda kemik ve cam parçaları bulunmaktadır.

Açmanın kuzeydoğu köşesinde ağırşak olduğu düşünülen büyük bir parçaya ulaşılmıştır. Açmanın kuzeybatı köşesinde figürin parçasına ulaşılmıştır. Açmanın her iki köşesinde de (kuzeydoğu – kuzeybatı) yaklaşık 25-30 cm seviye inildikten sonra toprak rengi gri tonlarına dönmeye başlamıştır. Açmanın kuzeydoğu köşesinde yüzeyde görülen sıralı taşların takibi yapılmıştır ve seviye inildikten sonra taşların devam ettiği anlaşılmıştır. Bu nedenden dolayı alanın çalışmalarına YY4.2 kodu ile devam edilmesi planlanmıştır. Söz konusu alanın kesitleri düzeltilmiş, taş sırası temizlenmiştir. Yeni tabakanın belgeleme işlemlerinin 02.08.2025 tarihinde yapılması planlanmıştır.

02.08.2025

Güne 01.08.2025 tarihinin gün sonu fotoğrafları çekilerek başlanmıştır. Çalışmalar açma içerisinde üç ayrı noktada (kuzeydoğu – kuzeybatı – güneydoğu köşeleri) sürdürülmektedir. Açmanın batı tarafı yükselti olarak doğu tarafına göre daha yüksektedir. Batı tarafında toprak sert ve moloz taş yoğunluğu sona ermiştir. Açmanın doğu tarafında toprak yumuşaktır, irili ufaklı moloz taşların ve mimari parçaların yoğunluğu gözlemlenmektedir. Açmanın batı bölümünde harç parçaları gözlemlenmiştir.

04.08.2025

Saat 08.30 itibariyle çalışmalara belgeleme işlemleriyle (gün başı fotoğrafları çekilerek) başlanmıştır. Açma katları tespit edilmiştir. Kuzeybatı – güneybatı doğrultusunda irili ufaklı moloz taşlarda genel azalma gözlemlendi. Güneydoğu tarafında her iki yüzü yivli, işlenmiş mimari parça bulundu. YY4.2 tabakasında 76.38m deniz seviyesinde 1 adet sikkeye (?) ulaşılmıştır. YY4.2 tabakasında 1 adet tesseraya ulaşılmıştır. Güneybatıda (YY4.1) iri kemik buluntularında artış gözlemlendi. YY4.2 tabakasında harç yoğunluğu gözlemlenmiştir. Tabakanın karakteristik özelliği olarak kiremit yoğunluğundan söz edilebilir. Toprak yapısı yumuşak ve gri tonlarındadır. Mimari parçalar ve küçük moloz taşlar içermektedir.

Kazı evinin kuzeybatı yanında, arka taraftaki büyük çınar ağacının kesim işinin organize edilmesi için Söke Belediyesinden bir yardımcı kesimci (Rahmi) bir de büyük motorlu testere organize edildi. Asıl kesim ustası ise belediyeden emekli Remzi. Bu büyük ağaç kesimi için ayrıca Murat Bey'den (Söke'de vinç firması sahibi) bir adet sepetli vinç de gelecek (bilabedel). Remzi ise yevmiyeli çalışacak. Ayrıca bu işler için gerekli motorlu testere için yedek zincir, yağ ve benzin de satın alındı.

İbrahim Hakan Mert bugün ikinci iş olarak Aydın Büyükşehir Belediyesi Fen İşlerinden Adil Bey'i arayarak bahsi geçen giderdeki tıkanıklığın açtırılması işini organize etti. Aydın'dan bir tesisat ekibi (Adem ve Olcay) ekipmanlarıyla gelerek spiral çelik kılavuz yardımıyla tıkanıklığı açtılar. Söz konusu tıkanıklığın WC havalandırma borusundan dolan çalı, yaprak vb. maddelerin gider dirseklerinde birikmesiyle oluştuğu ortaya çıktı. Havalandırma borusu

Resim 54 – Yazılı Belgeleme Örneği, Temize Çekilmiş Hali (Yonca Yaprağı Planlı Yapı)

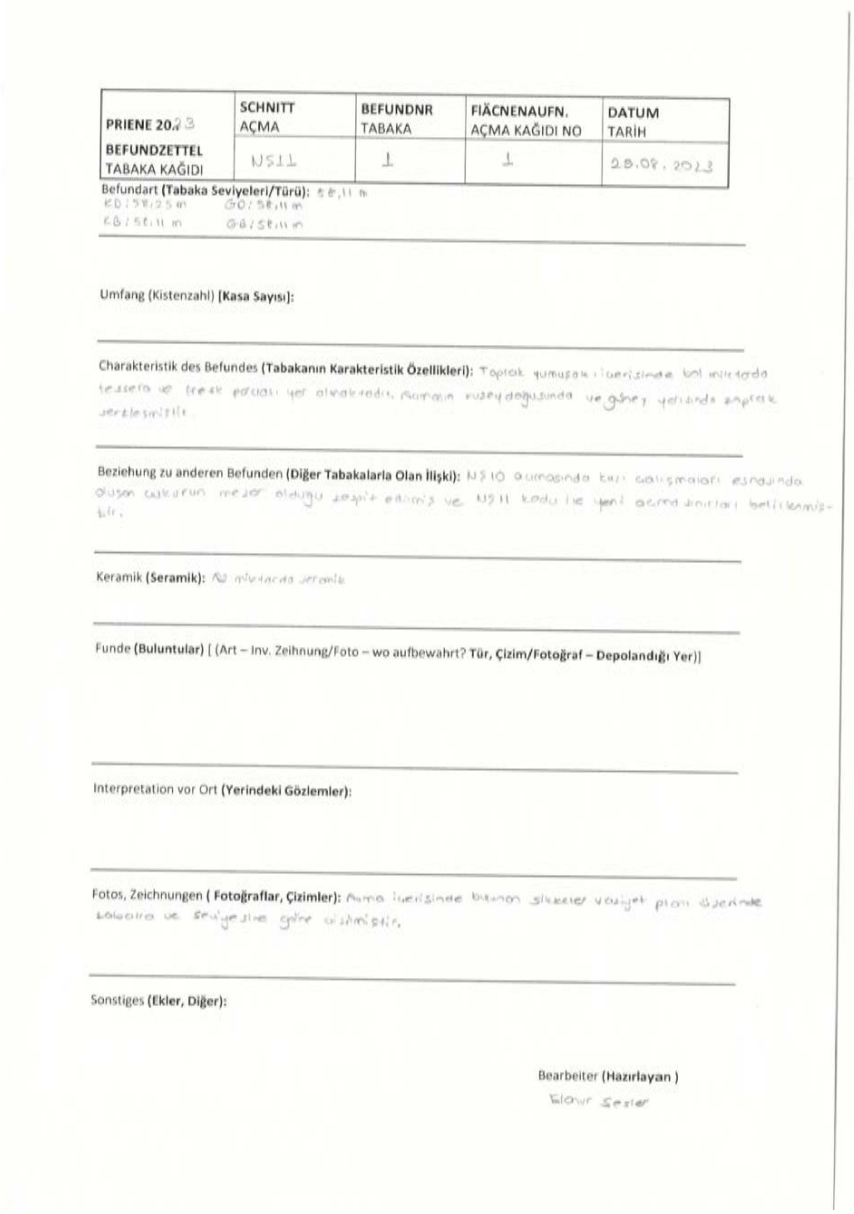

PRIENE 2023	SCHNITT AÇMA	BEFUNDNR TABAKA	FIÄCNENAUFN. AÇMA KAĞIDI NO	DATUM TARİH
BEFUNDZETTEL TABAKA KAĞIDI	NS11	1	1	28.08.2023

Befundart (Tabaka Seviyeleri/Türü): 58,11 m
KD: 58,25 m GD: 58,11 m
KB: 58,11 m GB: 58,11 m

Umfang (Kistenzahl) [Kasa Sayısı]:

Charakteristik des Befundes (Tabakanın Karakteristik Özellikleri): Toprak yumuşak içerisinde bol miktarda tessera ve fresk parçası yer almaktadır. Açmanın kuzeydoğusunda ve güney yarısında toprak yerleşmiştir.

Beziehung zu anderen Befunden (Diğer Tabakalarla Olan İlişki): NS10 açmasında kısıt çalışmaları esnasında oluşan çukurun mezar olduğu tespit edilmiş ve NS11 kadu ile yeni açma sınırları belirlenmiştir.

Keramik (Seramik): Az miktarda seramik

Funde (Buluntular) [(Art – Inv. Zeihnung/Foto – wo aufbewahrt? Tür, Çizim/Fotoğraf – Depolandığı Yer)]

Interpretation vor Ort (Yerindeki Gözlemler):

Fotos, Zeichnungen (Fotoğraflar, Çizimler): Açma içerisinde bulunan sikkeler vaziyet planı üzerinde tabakalara ve seviyesine göre çizilmiştir.

Sonstiges (Ekler, Diğer):

Bearbeiter (Hazırlayan)
Elanur Sesler

Resim 55 – Yazılı Belgeleme Örneği, Lokus – Lot Yöntemi Matbuu Tabaka Formu (Nekropol Şapeli)

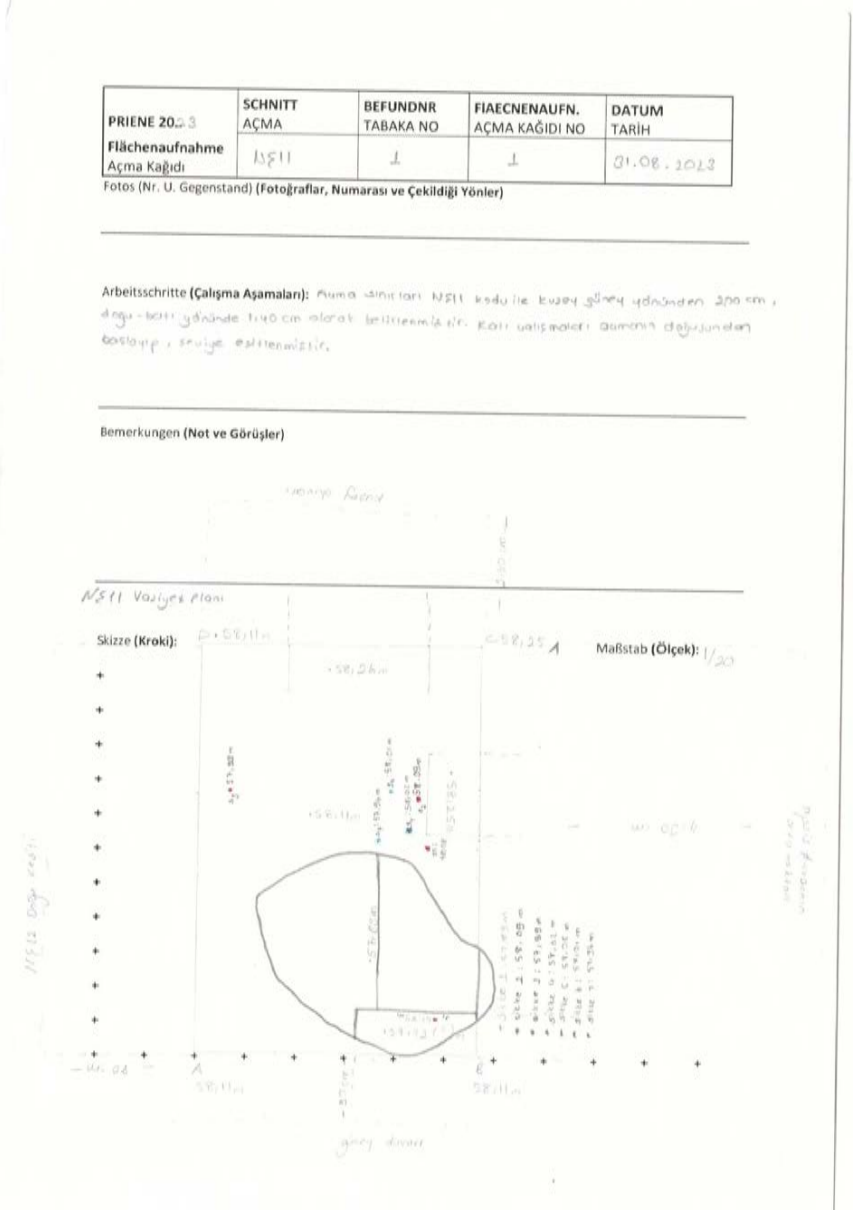

PRIENE 20.23	SCHNITT AÇMA	BEFUNDNR TABAKA NO	FIAECNENAUFN. AÇMA KAĞIDI NO	DATUM TARİH
Flächenaufnahme Açma Kağıdı	NŞ11	1	1	31.08.2023

Fotos (Nr. U. Gegenstand) (Fotoğraflar, Numarası ve Çekildiği Yönler)

Arbeitsschritte (Çalışma Aşamaları): Açma sınırları NŞ11 kodu ile kuzey güney yönünden 200 cm, doğu-batı yönünde 140 cm olarak belirlenmiştir. Kazı çalışmaları dumanın dağılmasından başlayıp, seviye eşitlenmiştir.

Bemerkungen (Not ve Görüşler)

NŞ11 Vaziyet Planı

Skizze (Kroki):

Maßstab (Ölçek): 1/20

Resim 56 - Yazılı Belgeleme Örneği, Lokus – Lot Yöntemi Matbuu Açma Formu (Nekropol Şapeli)

2. Fotoğrafla Belgeleme

Kazısı yapılması planlanan alanın açma sınırlarını belirlendikten sonra, kazı öncesi durumunu gösterir fotoğraf çekilmiştir. Fotoğrafların tamamında bir yön oku, ölçek veya eşel ve açmanın ismi, kodu, fotoğraf çekilen günün tarihinin yer aldığı fotoğraf levhası bulunmaktadır. Aşağıda kazı çalışmaları sırasında gerçekleştirilen fotoğrafla belgeleme örnekleri yer almaktadır.

Resim 57 – Kazı Çalışmaları Öncesi Çekilen Fotoğraf Örneği (NŞ 10 Açması)

Resim 58 – Kazı Çalışmaları Esnasında (Tabaka Değişimi) Çekilen Fotoğraf (NŞ 10 Açması)

Resim 59 – Kazı Çalışmaları Sonu Çekilen Fotoğraf (NŞ 10 Açması)

Resim 60 – Buluntu Detay Fotoğraf Örneği (NŞ 10 Açması, Mozaikler)

3. Çizimle Belgeleme

Lokus – Lot sistemi ile yürütülen kazı çalışmaları esnasında her tabaka değişiminde kazı yapılan açma çizimle belgelenmiştir. Aşağıda bu belgeleme yöntemine örnek sunulmaktadır.

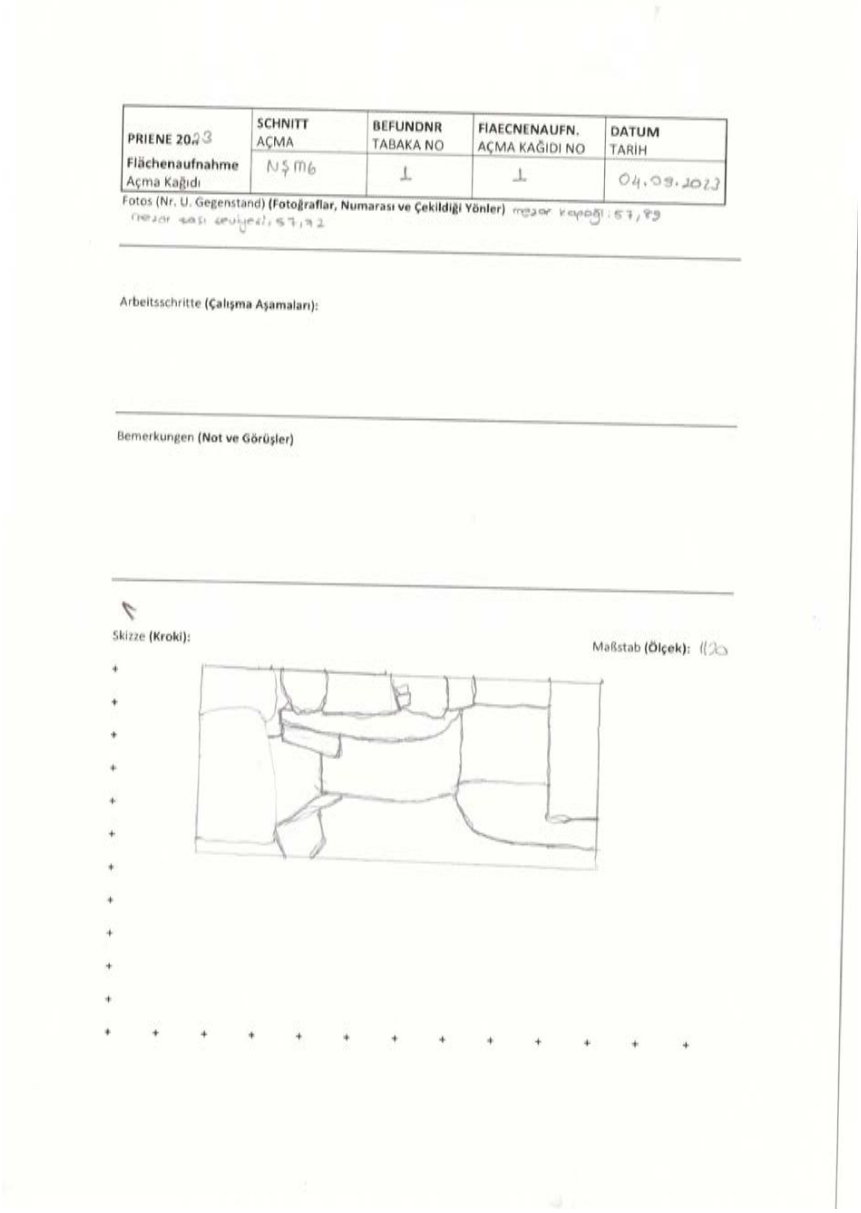

PRIENE 2023	SCHNITT AÇMA	BEFUNDNR TABAKA NO	FIAECNENAUFN. AÇMA KAĞIDI NO	DATUM TARİH
Flächenaufnahme Açma Kağıdı	NŞM6	1	1	04.09.2023

Fotos (Nr. U. Gegenstand) (Fotoğraflar, Numarası ve Çekildiği Yönler) mezar kapağı: 57,89 mezar taşı sevgesi: 57,92

Arbeitsschritte (Çalışma Aşamaları):

Bemerkungen (Not ve Görüşler)

Skizze (Kroki):

Maßstab (Ölçek): 1120

Resim 61 – Çizimle Belgeleme Örneği

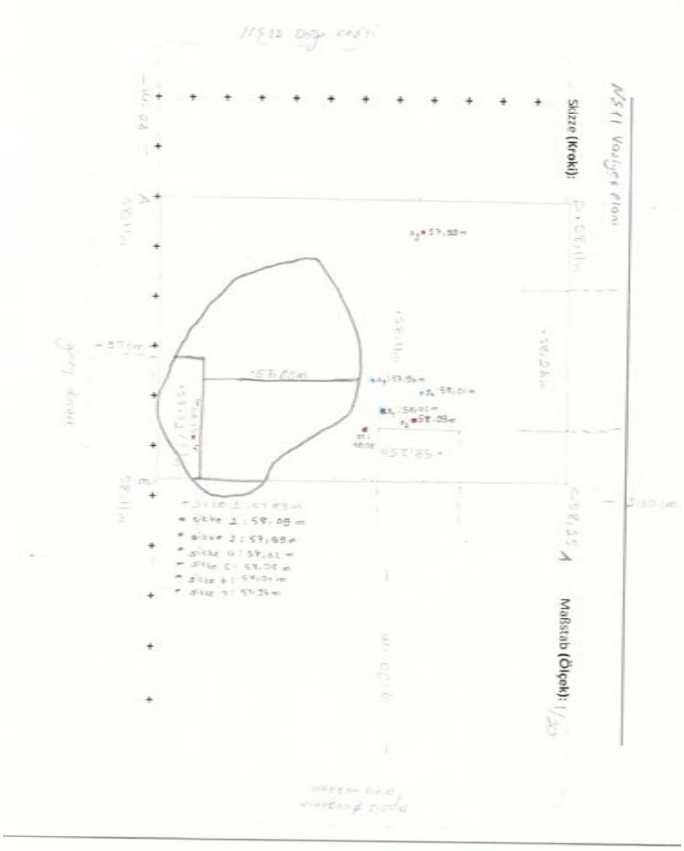

Resim 62 – Çizimle Belgeleme Örneği (Buluntuların Çıktığı Kotların Not Edildiği Çizim)

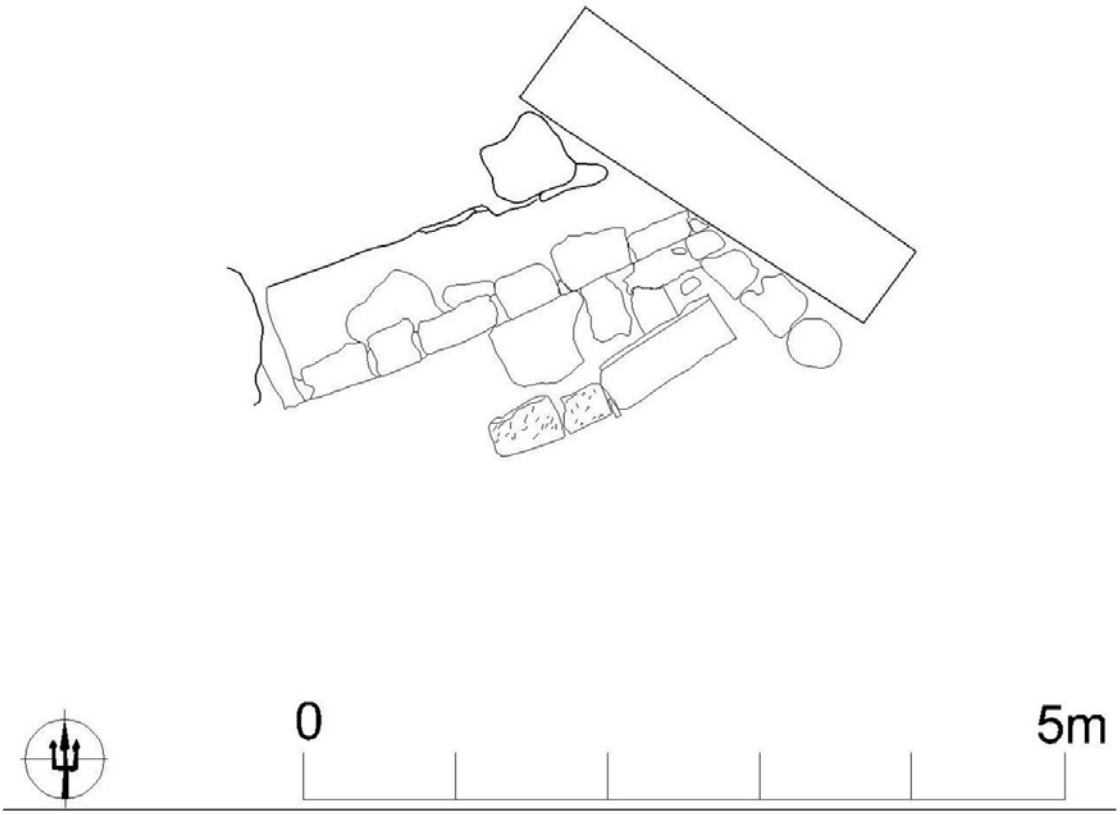

Resim 63 – Çizimle Belgeleme Örneği (Nekropol Şapeli Mezar Çizimi)

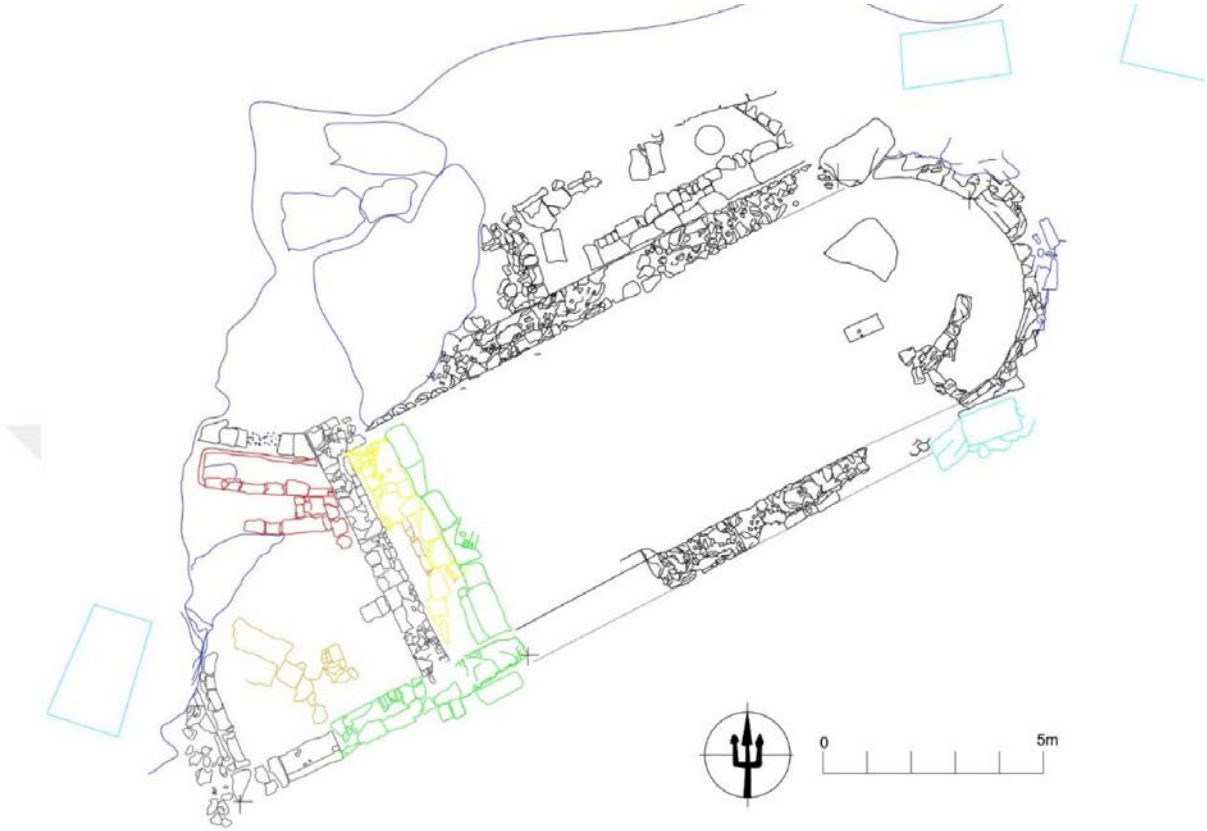

Resim 64 – Çizimle Belgeleme İşlemi (Nekropol Şapeli Taş Plan Çizimi)

4. LİDAR ile Belgeleme

LİDAR temelde lazer ışınlarını bir yüzeye göndererek, yüksek doğrulukta üç boyutlu veriler alınmasını sağlayan bir uzaktan algılama teknolojisidir (Güngör, 2022: 86; Zeybek, 2024: 1). Bu teknoloji, esasında son yıllarda arkeolojide kültür varlıklarının belgelenmesinde aktif olarak kullanılmaktadır (Güngör, 2022). LİDAR teknolojisi proje kapsamında gerçekleştirilen çalışmalarda belgeleme yöntemi olarak iki farklı şekilde ve yöntemde kullanılmıştır:

1. Açma Dökümantasyonu İçin Mobil LİDAR
2. Rölöve Amaçlı yersel LİDAR

1. Açma Dökümantasoyu İçin Mobil LİDAR

Bu yöntem için kullanılan cihazlardan birisi, iPad Pro'nun 2022 sürümünün 8 Gb Ramli, 128 Gb bellek kapasiteli olan modelidir. Diğer cihaz ise iPhone 14'ün 6 Gb Ramli, 256 Gb bellek kapasiteli modelidir. Bu cihazlarda bulunan LİDAR sensörü sayesinde, kazı öncesi, esnasında ve sonrasında alanın ölçekli üç boyutlu modelleri çıkarılmıştır. Bu işlem için "3D Scanner App" uygulaması kullanılmıştır.

Bahsedilen yazılımla duvarlara yaklaşık 1.5 metre mesafede tarama işlemleri “Normal” modda gerçekleştirilmiştir. Taramalar kazıdan önce (Resim 65), kazı sırasında (Resim 66) ve kazı sonunda (Resim 67) sürekli olarak yapılmıştır.

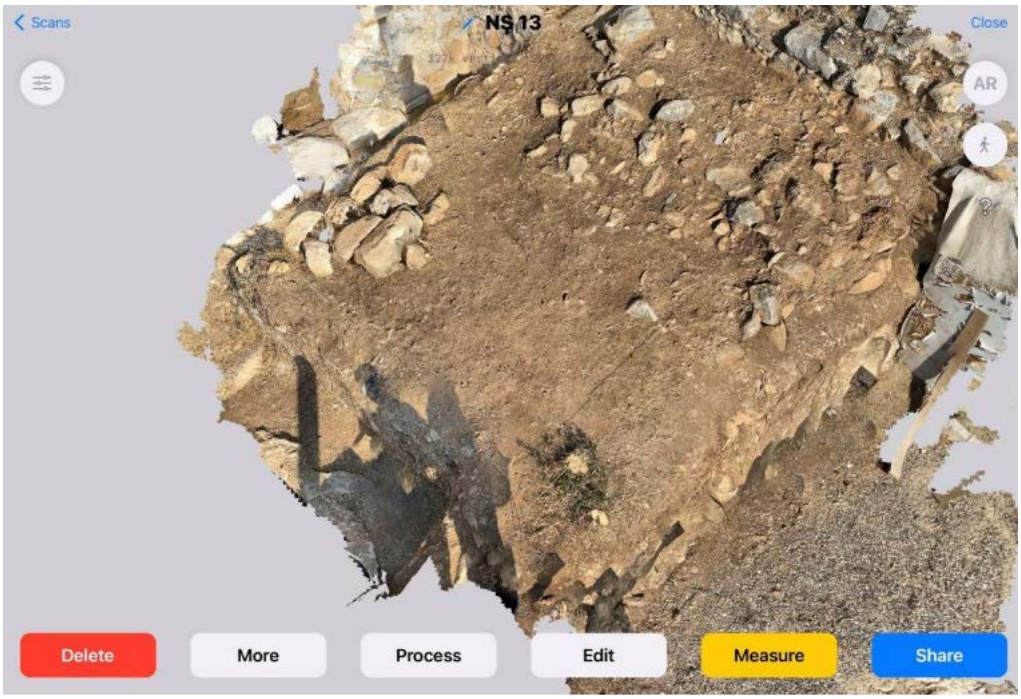

Resim 65 – Kazı Öncesi Tarama İşlemi (Nekropol Şapeli)

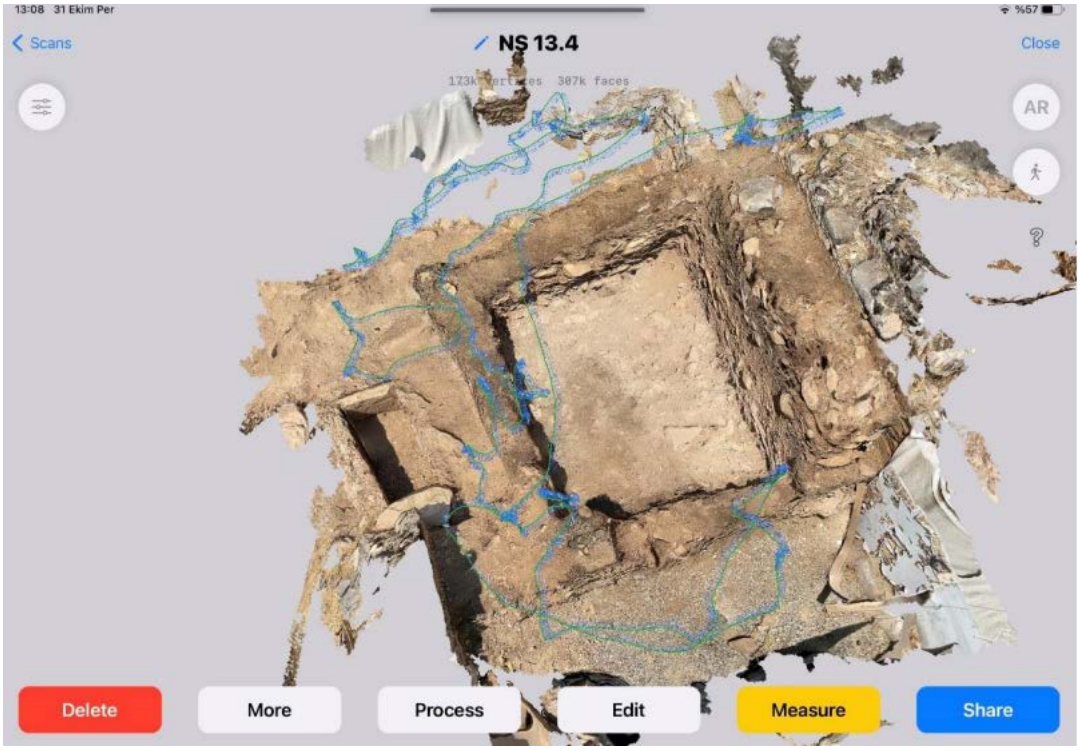

Resim 66 – Kazı Sırasında Tarama İşlemi (Nekropol Şapeli)

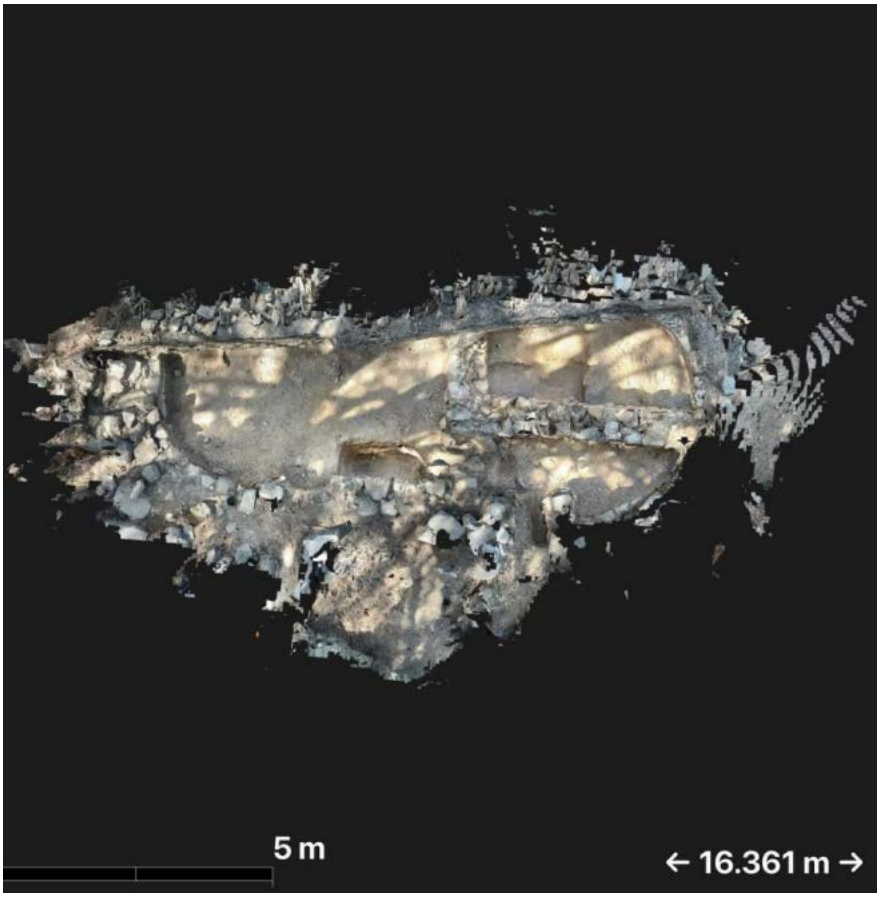

Resim 67 – Kazı Sonrası Tarama İşlemi (Yonca Yaprağı Planlı Yapı)

Söz konusu taramalar, doğu – batı veya kuzey güney yönlü sistematik bir grid sistemi ile yapılmıştır (Resim 68).

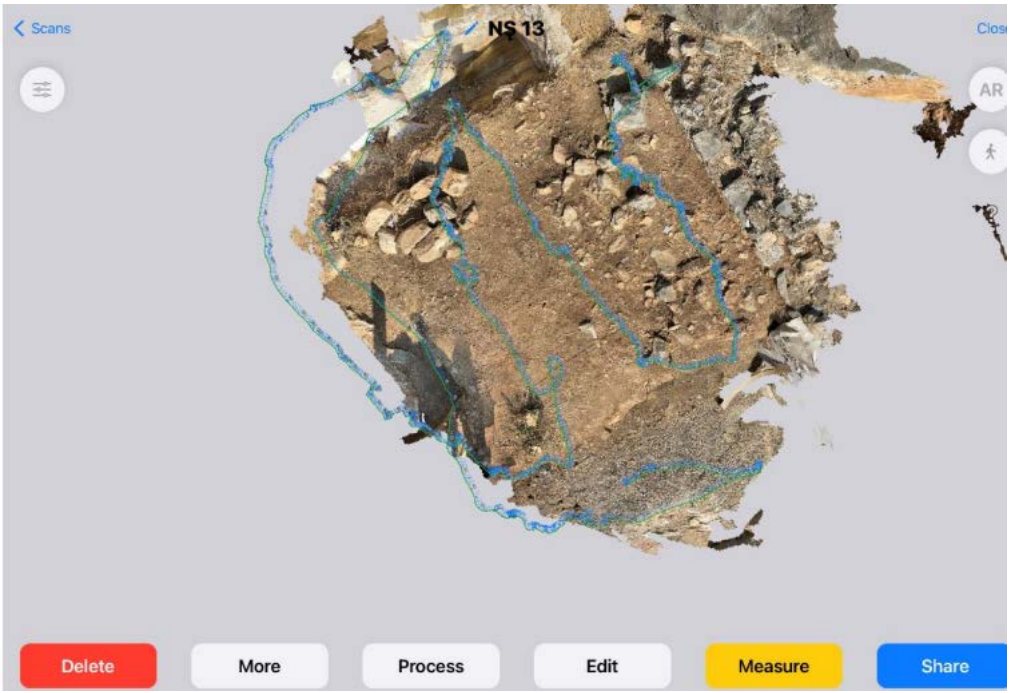

Resim 68 – Grid Tarama Sistemi

Tarama işlemi sonucunda oluşan 3 boyutlu model üzerinden, yazılımın orthophoto oluşturma özelliği kullanılarak, taranan alanın ölçekli bir orthophotosu oluşturulmuştur (Resim 69).

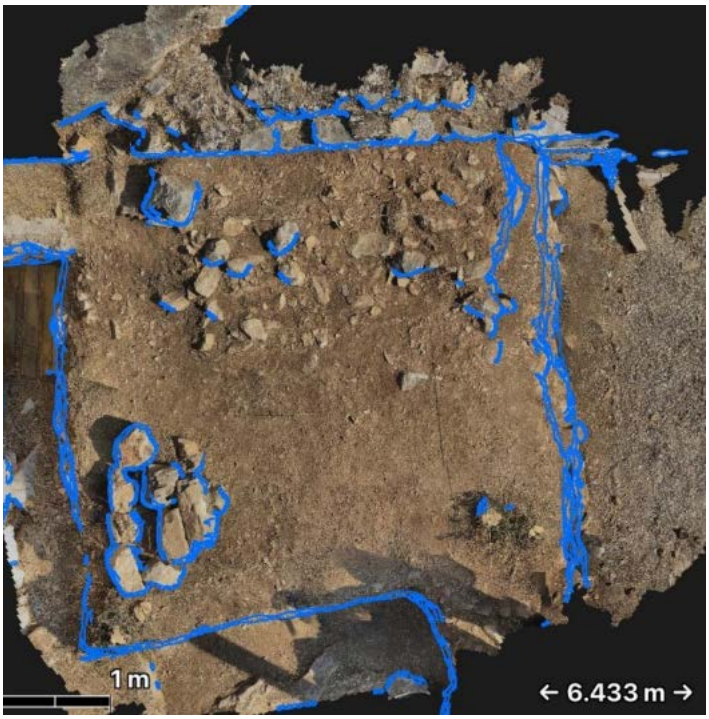

Görsel 69 – Yazılım Üzerinden Orthophoto Oluşturma

Oluşturulan bu orthophoto, ofis ortamında bilgisayara aktarılmıştır. Orthophoto daha sonra autoCAD programında altlık yapılarak, açmanın hali hazır planı çizilmiştir.

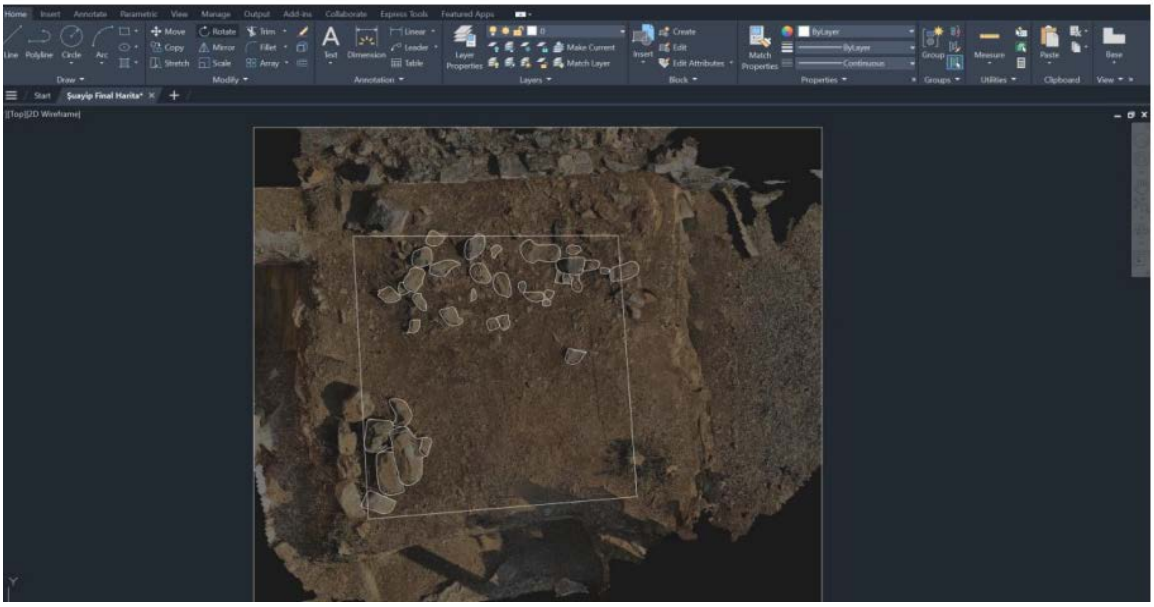

Görsel 70 – Orthophoto Üzerinden Plan Çizimi

1. Rölöve Amaçlı yersel LİDAR

Bu iş paketi kapsamında, Priene Athena Tapınağı, Agora Kutsal Stoa, Mısır Tanrıları Kutsal Alanı ve Yonca Yaprağı Planlı Yapı'da yersel LİDAR taramaları gerçekleştirilmiştir.

Bu taramalar Leica RTC360 model LİDAR tarama cihazıyla yapılmıştır (Resim 71). Bu cihazın 3D gerçeklik yakalama çözümü, ortamların 3D olarak belgelemelerini ve yakalamalarını sağlayarak, hızlı, kullanımı kolay, doğru ve taşınabilir donanım ve yazılımlar aracılığıyla sahada ve ofiste verimliliği ve üretkenliği artırır.

Bu cihazı mobil LİDAR cihazlarından ayıran en büyük özellik, Mobil LİDAR cihazlarında sapma payı 1-2 cm iken, bu cihazda sapma payı milimetre düzeyinde olmasıdır. Bu nedenle rölöve amaçlarıyla yapılan taramalar, hizmet alımı yoluyla yersel LİDAR cihazı ile yapılmıştır.

Resim 71 – Taramalarda Kullanılan Leica RTC360 Cihazı (Priene Agorası)

Bu cihazla taraması yapılacak olan alanda, mümkün olan tüm veriyi alabilmek amacıyla çok sayıda istasyon kurularak çalışmalar yürütülmüştür (Resim 72).

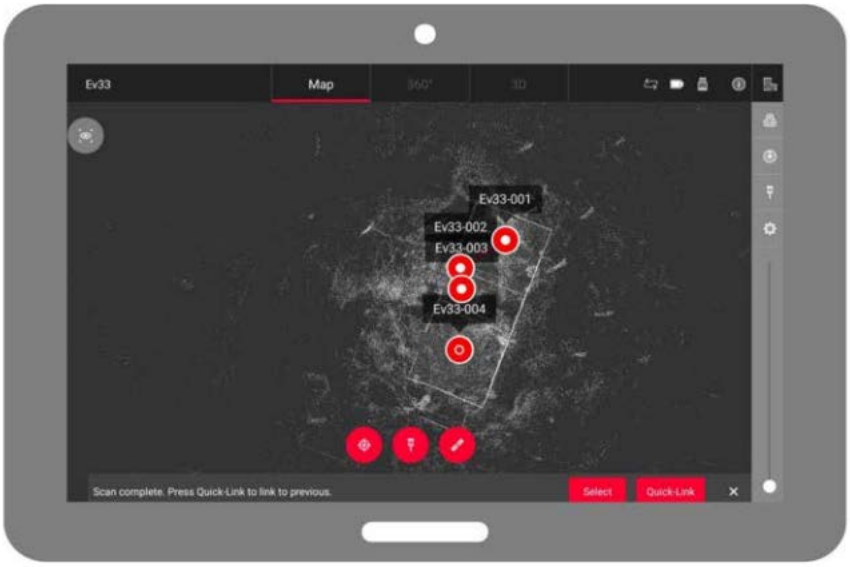

Resim 72 – İstasyon Kurulumu

Athena Kutsal Alanı'nda yapılan çalışmalarda, mümkün olan her detayı yakalamak amacıyla çok sayıda istasyon kurulmuştur. Bu çalışma neticesinde tapınağın ve kutsal alanın 3 boyutlu modelinin (Resim 73) yanı sıra, birebir ölçekli orthophotoları üretilmiştir. Orthophotolar büyük boyutlu olduğu için çalışma kolaylığı sağlaması amacıyla beşe bölünmüştür (Resim 74).

Resim 73 – Athena Kutsal Alanının 3 Boyutlu Taraması

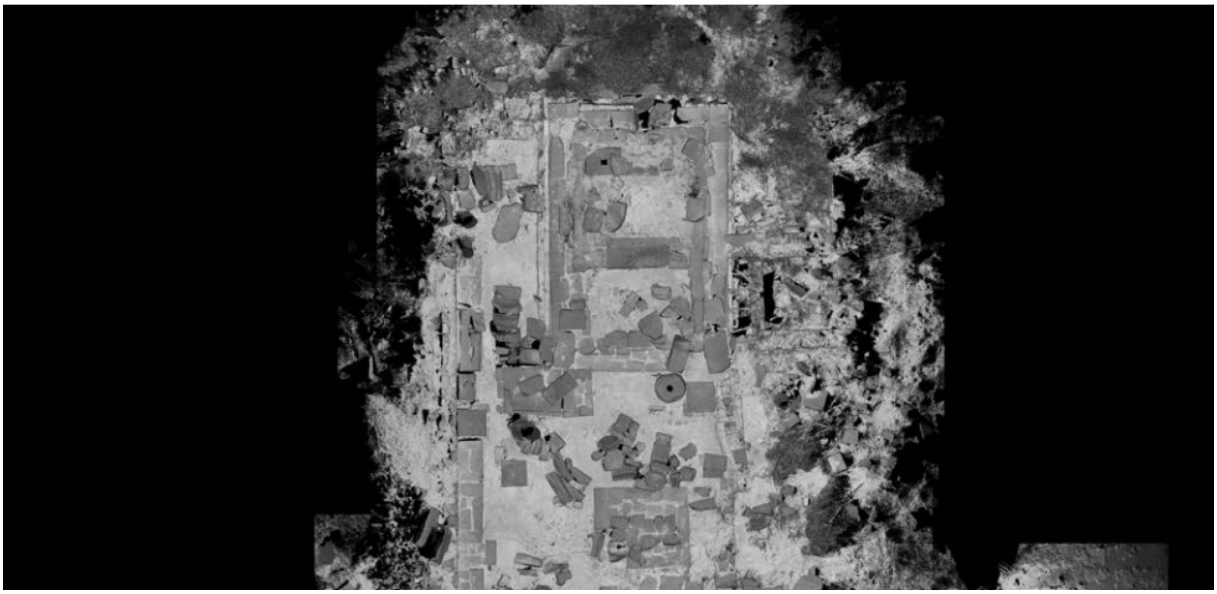

Resim 74 – Athena Kutsal Alanı Orthophoto Örneği

Aynı yöntem Mısır Tanrıları Kutsal Alanı'nda uygulanmıştır. Çok sayıda istasyonla tapınağın üç boyutlu taraması yapılmış (Resim 75), bu tarama üzerinden orthophoto oluşturulmuştur (Resim 76).

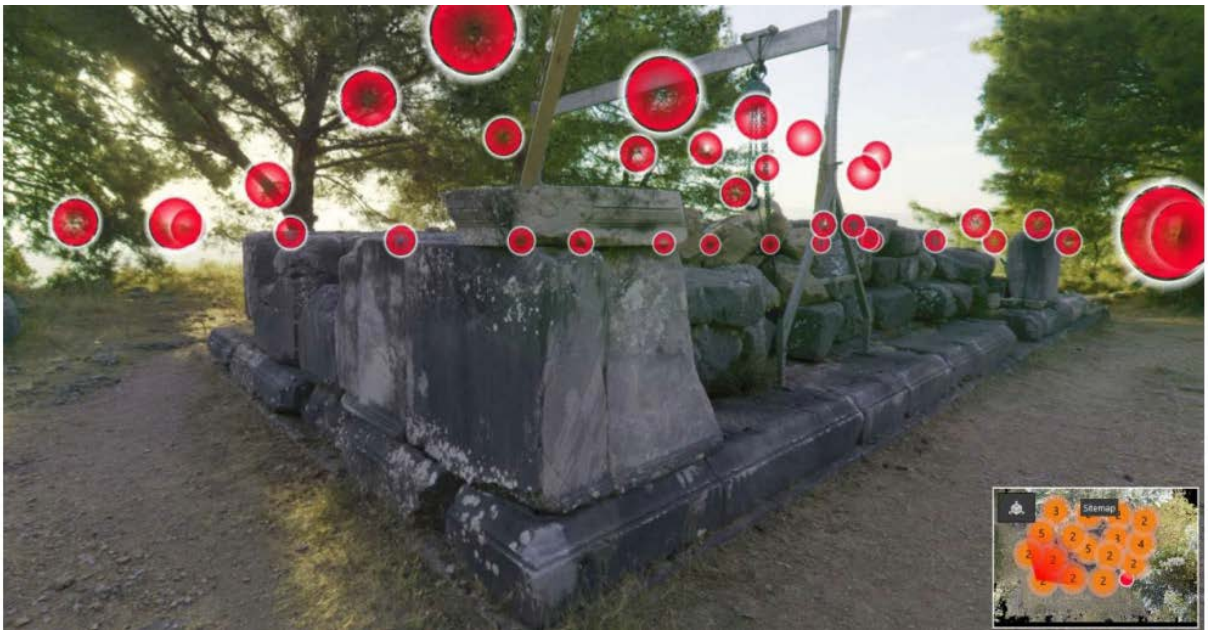

Resim 75 – Mısır Tanrıları Kutsal Alanı Üç Boyutlu Taraması

Resim 76 – Mısır Tanrıları Kutsal Alanı Orthophotosu

Baptisterium ya da Şapel olduğu düşünülen Yonca Yaprağı şeklinde bir plan gösteren yapıda yapılan çalışmalarda, mümkün olan her detayı yakalamak amacıyla çok sayıda istasyon kurulmuştur. Bu çalışma neticesinde tapınağın ve kutsal alanın 3 boyutlu modelinin yanı sıra, birebir ölçekli orthophotosu (Resim 77) ve kesitleri üretilmiştir (Resim 78).

Resim 77 – Yonca Yaprağı Planlı Yapı Orthophotosu

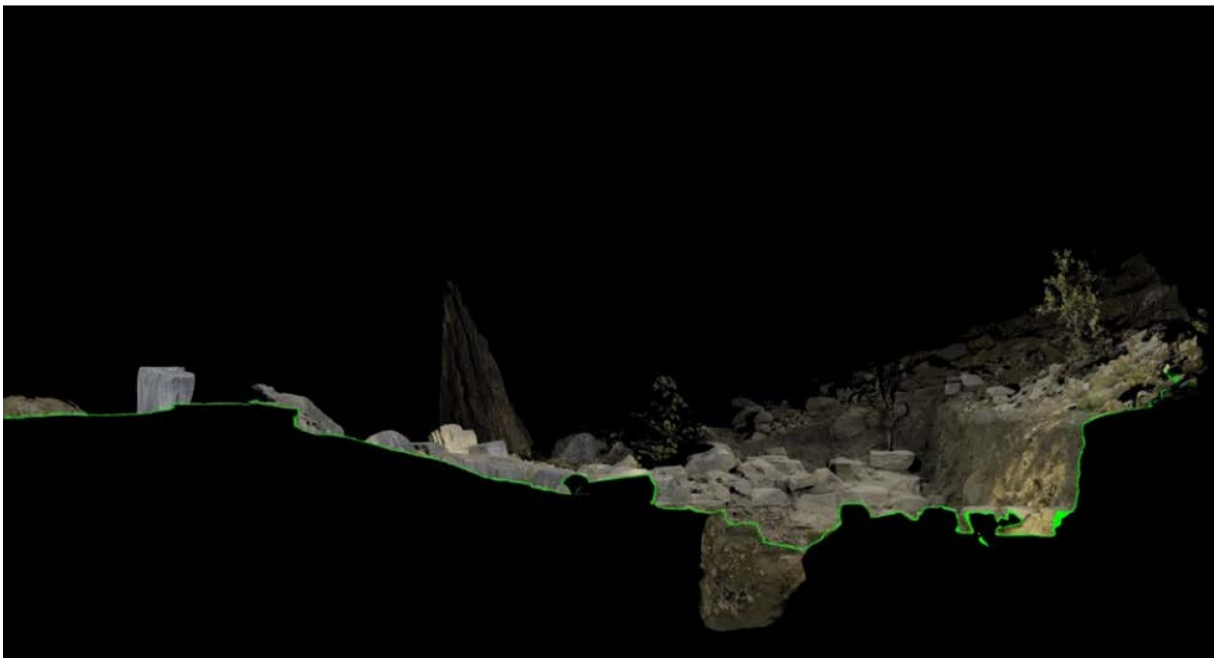

Resim 78 – Yonca Yaprağı Planlı Yapı Kesit

İş Paketi 4 -Verilerin Görselleştirilmesi

Bu iş paketi kapsamında, İş Paketi 2 kapsamında yapılan kazı çalışmaları sonucunda açığa çıkarılan taşınmaz kültür varlıkları, fotogrametri yöntemi ile belgelenerek, görselleştirilmiştir. Bu yönteme örnek olarak aşağıda Doğu Nekropol Şapeli'nde gün yüzüne çıkarılan fresk ve mozaiklerde uygulanan işlemler özetlenmiştir:

Doğu Nekropol Şapelinde ulaşılan fresk ve mozaik fotogrametri yöntemi kullanılarak oluşturulan ortofoto ile belgelenmiştir. Ortofoto oluşturmak için öncelikle yüzeye doksan derece açı ile çok sayıda fotoğraf çekilmiştir. Ardından çekilen fotoğraflar "Agisoft Metashape" programına aktarılmıştır. Daha sonra fotoğraflara hizalama işlemi yapılmıştır. Bu aşamada çekilen çok sayıda fotoğrafın bilgileri birbirleri ile birleştirilmiştir. Daha sonra program, oluşturulan birleştirilmiş fotoğraf bilgilerini kullanarak yoğun nokta bulutu oluşturmuştur. Program oluşturulan nokta bulutu ile çekilen çok sayıda fotoğrafın ışık bilgilerini kullanarak yüzeydeki yükseklik farkını hesaplamıştır. Bu hesaplama sonucunda sayısal yükseklik modeli oluşturulmuştur. Yapılan bu işlemler sayesinde çekilen fotoğraflardaki bozulmalar yok edilmiş ve yüksek çözünürlüklü tek bir fotoğraf ortaya konulmuştur. Yapılan işlemin daha sağlıklı olabilmesi için mozaik fotoğraflarını drone kullanarak çekilmiştir. Fresk fotoğrafları ise fotoğraf makinesi kullanarak çekilmiştir (Resim 79 – 80).

Resim 79 – Nekropol Şapeli Fresk Fotogrametrisi

Resim 80 – Nekropol Şapeli Mozaik Fotogrametrisi

Bu iş paketi kapsamında, Kutsal Stoa'nın bulunduğu Agora yapısında 3 Boyutlu Modelleme ve Rekonstrüksiyon çalışması da gerçekleştirilmiştir. Aşağıda bu işlem özetlenmektedir:

Bu çalışma, Priene Antik Kenti agorasında gerçekleştirilen yerinde veri toplama ve dijital modelleme sürecine dayanmaktadır. Araştırmanın temel amacı, mevcut kalıntıların dijital ortamda belgelenmesi ve tarihsel kaynaklar doğrultusunda mekânsal organizasyonun yeniden yorumlanmasına katkı sağlamaktır.

Çalışmanın ilk aşamasında, alanda bulunan mimari kalıntılar fotogrametri yöntemi ile belgelenmiştir. Bu süreçte, *RealityScan* uygulaması kullanılarak belirlenen nirengi noktaları üzerinden çok sayıda görüntü elde edilmiş ve bu veriler işlenerek parçalı taramalar birleştirilmiştir. Elde edilen veri seti, Blender ortamına aktarılmış ve agoranın mevcut durumunu temsil eden üç boyutlu bir model oluşturulmuştur (Resim 81 – 86).

Bu model, yalnızca mevcut fiziksel kalıntıların temsili olmakla birlikte, aynı zamanda tarihsel yapıların konumlarının belirlenmesinde referans bir zemin olarak kullanılmıştır. Özellikle stoalar gibi günümüze ulaşmayan ya da kısmen korunmuş yapıların yerleşimi, hem arkeolojik izler hem de literatürde yer alan restitüsyon ve tipolojik analizler doğrultusunda değerlendirilmiştir. Priene agorasının stoa yapılarıyla çevrelenen ve kentsel grid sistemi ile ilişkili mekânsal kurgusu literatürde detaylı biçimde tanımlanmaktadır .

Bu bağlamda, tarihsel kaynaklardan elde edilen veriler doğrultusunda söz konusu yapılar, Blender ortamında yeniden modellenmiş ve dijital ortamda konumlandırılmıştır. Ancak bu süreçte oluşturulan rekonstrüksiyon modeli, fotogrametrik model ile doğrudan bütünleştirilmiş bir hibrit model olarak değil, mevcut kalıntıların sağladığı mekânsal referanslar üzerinden konumlandırılmış ayrı bir temsil olarak ele alınmıştır. Bu ayrım, çalışmanın hem belgeleme hem de yorumlama katmanlarını metodolojik olarak ayrıştırmayı mümkün kılmaktadır.

Son aşamada, oluşturulan modeller gerçek zamanlı görselleştirme amacıyla Unreal Engine ortamına aktarılmıştır. Model, performans optimizasyonu gözetilerek düzenlenmiş ve böylece hem analiz hem de deneyimsel kullanım için uygun bir dijital platform oluşturulmuştur.

Sonuç olarak bu çalışma, fotogrametri tabanlı dijital belgeleme ile tarihsel referanslara dayalı rekonstrüksiyon süreçlerini birbirinden ayrıştırarak ele alan bir yaklaşım sunmaktadır.

Bu yöntem, mevcut kalıntıların doğruluğunu korurken, aynı zamanda kayıp ya da eksik mimari elemanların mekânsal olarak yeniden düşünülmesine olanak tanımaktadır.

Resim 81 – Agora Üç Boyutlu Model Rekonstrüksiyonu

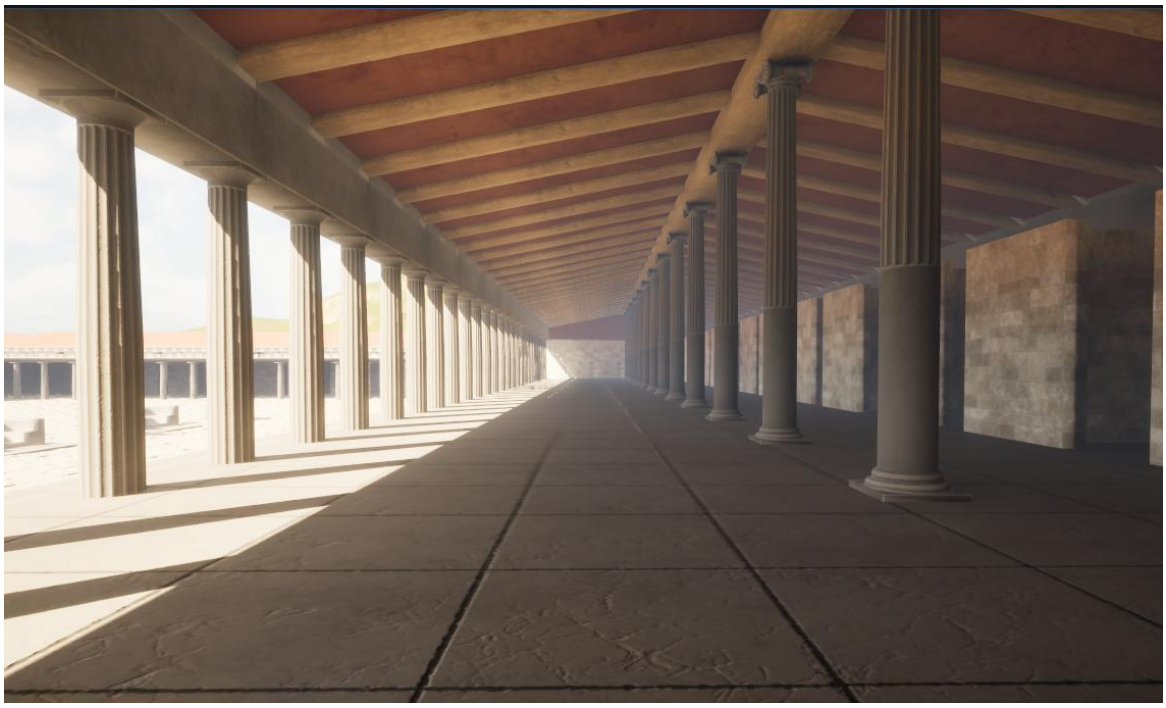

Resim 82 – Agora, Kutsal Stoa Üç Boyutlu Model Rekonstrüksiyonu

Resim 83 – Agora, Kutsal Stoa Üç Boyutlu Model Rekonstrüksiyonu

Resim 84 – Agora Üç Boyutlu Model Rekonstrüksiyonu

Resim 85 – Agora Üç Boyutlu Model Rekonstrüksiyonu

Resim 86 – Agora, Kutsal Stoa Üç Boyutlu Model Rekonstrüksiyon

İş Paketi 5 - Bilgi Levhaları Hazırlanması

Ziyarete açık bir antik ören yeri için bünyesindeki tarihi yapıları ziyaretçiye açıklayan "Bilgilendirme Levhaları"nın bulunması çok elzemdir. Söz konusu levhalar önüne dikildiği yapı hakkında görsellerle (plan ve fotoğraf gibi) kısa özlü bilgiler verir.

Priene'de bilgilendirme levhalarının hazırlanmasında aşağıdaki yöntem ve aşamalar kullanılmaktadır: Levhanın ilgili olacağı alan ile ilgili daha önce yapılmış yayınlar ve son buluntu ve değerlendirmeler gözden geçirilerek Türkçe metin hazırlanır. Hazırlanan metinler İngilizce ve Almanca diline çevrilir. Bu metinler, alan ile ilgili seçilen fotoğraf ve grafiklerle birlikte "**Müze ve Ören Yerleri Giriş, Bilgilendirme ve Yönlendirme Tabelalarına İlişkin Yönerge"** kapsamında Photoshop ve/veya Illustrator programında istenen formatta hazırlanır.

İş Paketi 6 - Veri Bankası Oluşturulması

Priene Antik Kenti'ndeki farklı sektörlerde gerçekleştirilen kazı çalışmalarında bulunan çeşitli küçük buluntular ve seramiklerin kaydedildiği bir veri tabanı hali hazırda bulunmaktadır (Resim 87).

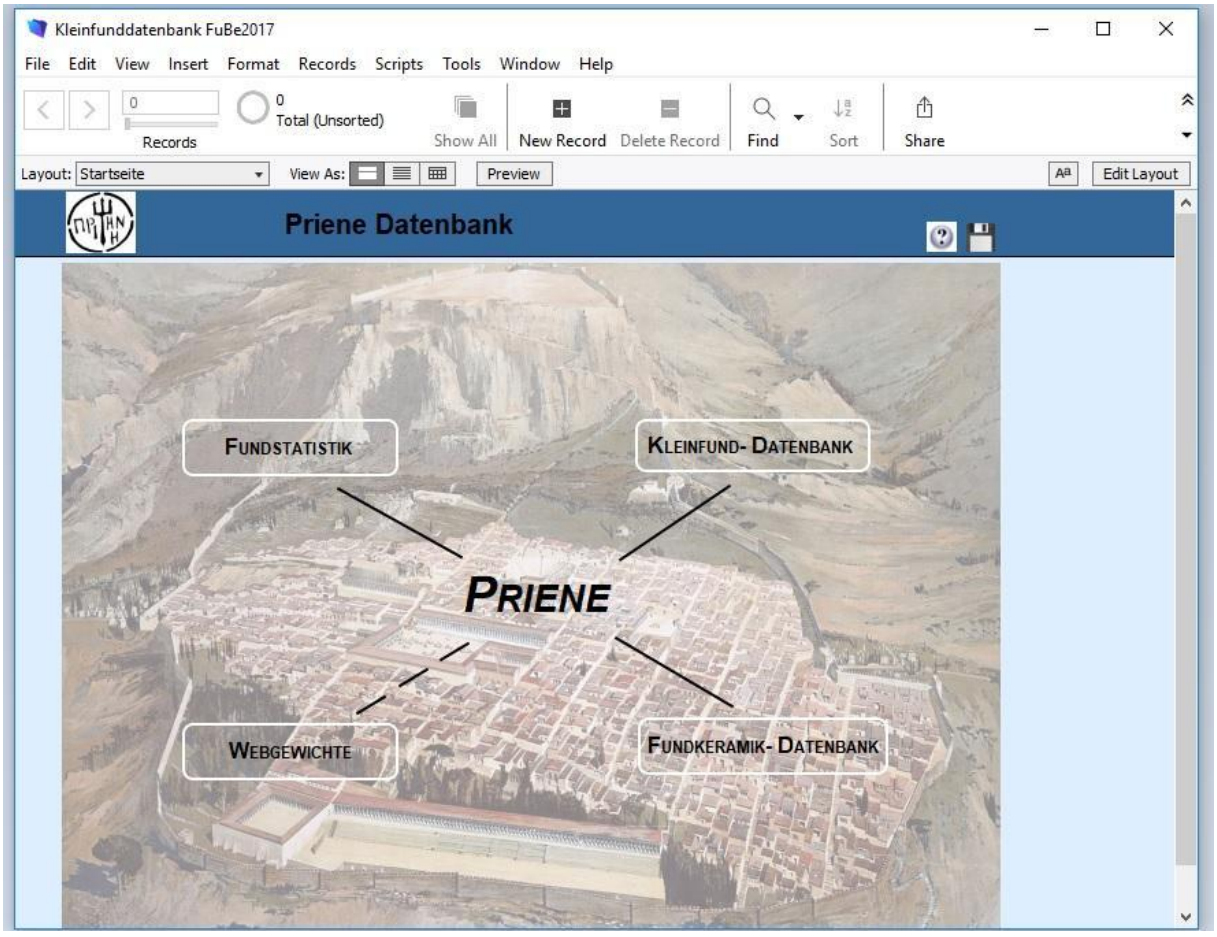

Resim 87 – Priene Seramik ve Küçük Buluntu Veri Bankası

Proje kapsamında sözü edilen veri tabanına 2023 – 2025 yıllarında çalışılan dini yapılarda bulunan küçük buluntular ve seramikler kaydedilmiştir (Resim 88-89). Veri tabanına kaydedilen bu küçük buluntular ve seramiklerden elde edilen istatistiksel veriler bu dini yapıların inşa tarihleri, yapı evreleri, dönemlere göre kullanım yoğunluğu, yapılar içerisinde gerçekleştirilen dini ritüeller gibi konular hakkında çeşitli bilgiler vermektedir.

PRIENE KLEINFUND-ÜBERSICHT

Eingabe | Übersicht

Glas	PR 23 G1	AEG	38 / 1	Cam kulp parçası	Etütlük (Depot) oberes Depot Skizze vorhanden
Glas	PR 23 G.o.Nr	AEG	38 / 1	Cam parçası	Etütlük (Depot) oberes Depot
Glas	PR 23 G.o.Nr	AEG	39 / 3	Siyah cam parçası (elekten bulundu)	Etütlük (Depot) oberes Depot keine Skizze vorhanden
Sonstiges	PR 23 So1	AEG	39 / 2	Modern plastik şerit (Emniyet şeridi)?	oberes Depot Skizze vorhanden
Bein	PR 23 B.o.Nr	AEG	39 / 2	2 adet kemik	oberes Depot
Bein	PR 23 B.o.Nr	AEG	39 / 3	2 adet kemik	

Resim 88 - Priene Mısır Tanrıları Kutsal Alanında bulunan küçük buluntuların işlendiği veri tabanı

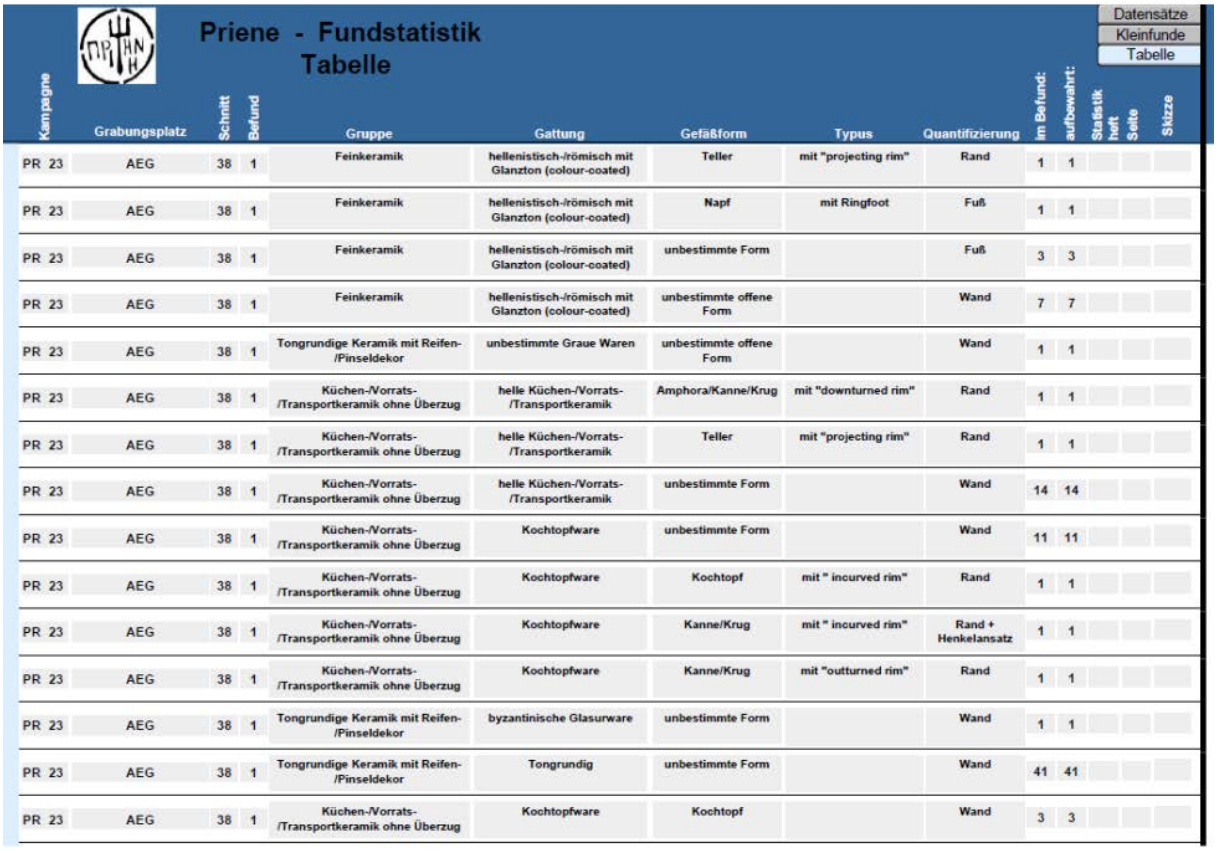

Priene - Fundstatistik
Tabelle

Datensätze
Kleinfunde
Tabelle

Kampagne	Grabungsplatz	Schnitt	Befund	Gruppe	Gattung	Gefäßform	Typus	Quantifizierung	Im Befund:	aufbewahrt:	Statistik	heft Seite	Skizze
PR 23	AEG	38	1	Feinkeramik	hellenistisch-/römisch mit Glanzton (colour-coated)	Teller	mit "projecting rim"	Rand	1	1			
PR 23	AEG	38	1	Feinkeramik	hellenistisch-/römisch mit Glanzton (colour-coated)	Napf	mit Ringfoot	Fuß	1	1			
PR 23	AEG	38	1	Feinkeramik	hellenistisch-/römisch mit Glanzton (colour-coated)	unbestimmte Form		Fuß	3	3			
PR 23	AEG	38	1	Feinkeramik	hellenistisch-/römisch mit Glanzton (colour-coated)	unbestimmte offene Form		Wand	7	7			
PR 23	AEG	38	1	Tongrundige Keramik mit Reifen-/Pinseldekor	unbestimmte Graue Waren	unbestimmte offene Form		Wand	1	1			
PR 23	AEG	38	1	Küchen-/Vorrats-/Transportkeramik ohne Überzug	helle Küchen-/Vorrats-/Transportkeramik	Amphora/Kanne/Krug	mit "downturned rim"	Rand	1	1			
PR 23	AEG	38	1	Küchen-/Vorrats-/Transportkeramik ohne Überzug	helle Küchen-/Vorrats-/Transportkeramik	Teller	mit "projecting rim"	Rand	1	1			
PR 23	AEG	38	1	Küchen-/Vorrats-/Transportkeramik ohne Überzug	helle Küchen-/Vorrats-/Transportkeramik	unbestimmte Form		Wand	14	14			
PR 23	AEG	38	1	Küchen-/Vorrats-/Transportkeramik ohne Überzug	Kochtopfware	unbestimmte Form		Wand	11	11			
PR 23	AEG	38	1	Küchen-/Vorrats-/Transportkeramik ohne Überzug	Kochtopfware	Kochtopf	mit " incurved rim"	Rand	1	1			
PR 23	AEG	38	1	Küchen-/Vorrats-/Transportkeramik ohne Überzug	Kochtopfware	Kanne/Krug	mit " incurved rim"	Rand + Henkelansatz	1	1			
PR 23	AEG	38	1	Küchen-/Vorrats-/Transportkeramik ohne Überzug	Kochtopfware	Kanne/Krug	mit "outturned rim"	Rand	1	1			
PR 23	AEG	38	1	Tongrundige Keramik mit Reifen-/Pinseldekor	byzantinische Glasurware	unbestimmte Form		Wand	1	1			
PR 23	AEG	38	1	Tongrundige Keramik mit Reifen-/Pinseldekor	Tongrundig	unbestimmte Form		Wand	41	41			
PR 23	AEG	38	1	Küchen-/Vorrats-/Transportkeramik ohne Überzug	Kochtopfware	Kochtopf		Wand	3	3			

Resim 89 - Priene Mısır Tanrıları Kutsal Alanında bulunan seramik buluntularını işlendiği veri tabanı

İş Paketi 7 - Seramik ve Küçük Buluntuların Değerlendirilmesi

Priene kazı çalışmalarında 2023-2024-2025 yıllarında gün yüzüne çıkarılan küçük buluntular ve seramikler için, kazı süreciyle eş zamanlı olarak düzenli bir kayıt ve belgeleme sistemi yürütülmüştür. Buluntular günlük olarak kazı deposuna taşınmakta; burada sınıflandırılmakta, tanımlanmakta ve kayıt altına alınmaktadır. Seramik buluntular, hem fiziksel hem de dijital ortamda sistematik biçimde belgelenmektedir. Bu kapsamda her bir parça için kodlama yapılmakta; buluntu yeri, korunma durumu, ölçü, hamur ve yüzey özellikleri ile birlikte hem el hem de dijital çizimleri ve fotoğraf verileri detaylı olarak kaydedilmektedir. Elde edilen tüm veriler kayıt sistemi içerisinde düzenlenmekte; sezon sonunda bir araya getirilerek sistematik bir katalog oluşturulmakta ve buluntular bilimsel değerlendirmeye hazır hale getirilmektedir. Seramikler ve küçük buluntular Priene için standartlaştırılmış bir veri tabanı/eser kayıt sistemi olan Datenbank/Filemaker'a aktarılmaktadır. Bu sistem, verilerin düzenli ve sistematik biçimde saklanmasını ve farklı sezonlara ait buluntuların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesini mümkün kılmaktadır.

Yukarıda açıklanan eser kayıt sistemi doğrultusunda, 2023-2024-2025 yıllarında gerçekleştirilen kazılarda Priene Nekropol Şapeli, Mısır Tanrıları Kutsal Alanı ve Yonca Yaprağı Planı Yapı alanlarında ele geçen seramik buluntular sistematik bir biçimde değerlendirilmiştir.

İş Paketi 8 - Antik Dönem Hayvan Kemiklerinde Irk (Tür), Yaş, ve Cinsiyet Tayini

Hayvan kalıntılarının incelenmesinde, zooarkeolojik temel metotlar uygulanmıştır. Tanımlanmış örnek sayısının nicel ölçüm parametrelerini içeren veriler (NISP) (Chaplin, 1971) alınmıştır.
İncelenen kalıntılardan aşağıdaki zooarkeolojik analizler yapılmıştır:
-Hayvan türlerinin belirlenmesi (Boessneck, 1969; Pales - Lambert, 1971; Schmid, 1972; Reitz - Wing, 2008; D'Angelo ve Gargiullo, 1978),
-Postkranial iskeletlerin öğelerine dayalı yaş profillerinin tespiti (Silver, 1969; Schmid, 1972)
-Patolojilerin belirlenmesi (Baker ve Brothwell, 1980),
-Kemikler üzerindeki kesme ve kasaplık izler (Chaplin, 1971; O'Connor, 2000; Reitz ve Wing, 2008).
Bu veriler dışında, yetişkin hayvan kemiklerinden morfometrik ölçümler alınmış (von den Driesch, 1976) ve bu veriler kullanılarak söz konusu hayvanların görsel morfolojileri (örneğin omuz/cidago yüksekliği, vücut ağırlığı gibi) tahmin edilmeye çalışılmıştır.

İş Paketi 9 - Harç ve Malzeme Analizi

Priene Antik Kenti'nde bulunan farklı dini yapılara ait arkeolojik örneklerin malzeme açısından belgelenmesi ve araştırılmasına yönelik çalışmalar; Bursa Uludağ Üniversitesi Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi Proje (BAP) desteği ile "Dönemler Boyunca İnanç Kült ve Kutsal Alanlar Priene'de Hellenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Antik Dönemlerdeki Dini Dinamiklerin Araştırılması Projesi" kapsamında Proje Başkanı Prof. Dr. İbrahim Hakan MERT'in BAP Birimi siparişi aracılığı ile Gazi Üniversitesi Teknopark, REDEVIO AR-GE Bilgi ve Operasyon Teknolojileri Ltd. Şti.'ne 09.09.2025 tarihinde yaptığı resmi başvuru ile başlatılmıştır.

Priene Antik Kenti'nde bulunan farklı yapılara ait arkeolojik malzemeler üzerinde gerçekleştirilen yapısal malzeme incelemeleri, belgeleme ve örneklemelerin sonucunda elde edilen ve MAKLAB'a iletilen örneklerin (taş, tuğla, künk, harç ve sıva) arkeometrik analizlerin sonuçları ve değerlendirmeleri bu raporun konusunu oluşturmaktadır.

Priene Antik Kenti yapılarından örneklenen arkeolojik malzeme grubu; Gazi Üniversitesi, Teknopark, REDEVIO AR-GE Bilgi ve Operasyon Teknolojileri Ltd. Şti. bünyesinde Prof. Dr. Ali Akın AKYOL tarafından yürütülen "Kültürel Mirasın Arkeometrik Yöntemlerle Araştırılması ve Belgelenmesi AR-GE Projesi" kapsamında "Priene Kazısı Dini Yapılarında (Piskoposluk Kilisesi, Yonca Yaprağı Planlı Yapı ve Nekropol Bazilikası) Arkeometrik Analizler" adı altında Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Kültür Varlıklarını Koruma ve Onarım Bölümü, Tarihi Malzeme Araştırma ve Koruma Laboratuvarı (MAKLAB) ile Ankara Üniversitesi Yer Bilimleri Uygulama ve Araştırma Merkezi (YEBİM) Laboratuvarları'nda incelenmiştir.

YÖNTEM VE ANALİZLER

Priene antik kenti içinde yer alan dini yapılara (Piskoposluk Kilisesi, Yonca Yaprağı Planlı Yapı ve Nekropol Bazilikası) ait arkeolojik malzemelerden (taş, tuğla, künk, harç ve sıva)

oluşan örnekler önce görsel olarak değerlendirilmiş, fotoğraflanarak belgelenmiş, gruplandırılmış ve analiz edilmek üzere kodlanmıştır.

Fiziksel Testler

Fiziksel özellikler, yapı malzemelerinin (özellikle taşların) belirlenmiş standart sınırlar içinde tanımlanabilen özelliklerinin teknik yönden ifadesidir. Malzemelerin dayanımlarının belirlenmesi için temel fiziksel testler (birim hacim ağırlığı, su emme kapasitesi ve gözeneklilik) uygulanmıştır. Örneklerin doğrudan alınan kuru ağırlıkları, arşimet (su içerisinde) ve doygun ağırlıkları (saf su içerisinde 50 torr basınç altında gözeneklere ulaşması sağlanan sulu ağırlık yardımıyla birim hacim ağırlıkları (doygun-kuru BHA, g/cm3), su emme kapasitesi (%SEK) ve gözeneklilik (%P) değerleri belirlenmiştir (RILEM, 1980). Standart fiziksel testleri yapabilmek için gereken örnek miktarı standart uygulamalar (5-10 cm3'lük küp veya silindirik standart karot örnekler) açısından mümkün olmadığı için test uygulamaları, Priene'deki arkeolojik yapılardan örnekleme ile alınan amorf taş, tuğla ve künk parçaları üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Toplam Tuz Tayini (İletkenlik) ve pH Testleri

Farklı yapı malzemelerinin içeriğinde doğal olarak bulunan veya suda çözünerek sonradan malzemelerin yüzeyine veya gözeneklerine kılcal etki sonucu su ile taşınan tuzlar, malzemenin hem kendi bünyesinde hem de ilişkide bulundukları diğer malzemelerin yapılarında gerçekleşebilecek kimyasal değişimler hakkında bilgi vermektedir. Priene'deki arkeolojik yapılara ait amorf taş, tuğla ve künk parçası örneklerinin bünyesinde bulunan suda çözünen tuz miktarı (toplam) ve türleri ile pH değerleri belirlenmiştir. Örneklerde toplam tuz ölçümü tayini için; 25 ml su içerisine alınan yaklaşık 5 gram örnek, 1 saat santrifüjlenip süzüldükten sonra üzerine standart sodyum hekzametafosfat eklenmiştir. Analiz için hazırlanan örneklerin toplam tuz içerikleri ve pH'ları iletkenlik ölçer (Neukum Seri 3001 marka pH-sıcaklık-iletkenlik ölçer) ile kaydedilmiş, sonuçlar ilgili eşitlikler kullanılarak toplam tuz miktarlarına ağırlıkça yüzde olarak (%w/w) ulaşılmıştır (Black vd., 1965; Brady ve Weil, 2004; Means ve Parcher, 1963**)**

Spot Tuz (Anyon/Katyon) Testleri

Standart spot tuz testleri, alanda örneklemeler sırasında veya laboratuvar ortamında analizler öncesinde uygulanan ön testler veya süreçsel anyon/katyon testleridir. Tarihi yapılarda malzemelerin doğal içeriğini oluşturan ya da dış/çevresel etkilerle (yağmur, kar, gece-gündüz sıcaklık farkları, hava kirliliği, trafik vb.) sonradan kazandıkları özellikleri belirlemek amacı ile uygulanmaktadır. Suda çözünerek malzemeye taşınan bu tuzlar; sodyum, potasyum ve magnezyum tuzları olan sülfat, fosfat, nitrat, nitrit, klorür ve karbonat vb. gibi gruplardır (Feigl, 1966).

Priene'deki dini yapılara ait taş, tuğla ve künk parçası örneklerinde tuz (katyon/anyon) türünün belirlenmesi için spot tuz testleri uygulanmıştır. Çözeltilerde spot test türüne göre ya reaktifler eklenerek ya da şerit kullanılarak testler yapılmıştır. Anyon analizlerinde; standart Merck nitrit (NO_2^-; 108025), Merck nitrat (NO_3^-; 111170), Merck fosfat (PO_4^{3-}; 114846) ve Merck klor (Cl^-; kod: 110079) test kitleri kullanılmıştır. Yapı malzemelerinde çoğunlukla bulunan tuzlardan; Nitrit (NO_2^-) ve Nitrat Testi (NO_3^-) : NOx içerik; Tarımsal etkinlikler (nitrat içerikli gübreleme) ve kent merkezlerinde doğrudan maruz kalınan eksoz gazlarının yanı sıra hava kirliliğinin yoğun olduğu endüstri bölgelerinde atmosferik etki ile yapısal malzemeye taşınabilme yüzeylerinde siyah tabakalanmaya yol açabilmektedir.

Fosfat Testi (PO43-) : Tarımsal etkinlikler (fosfat içerikli gübreleme), hayvansal (dışkılama) veya bitkisel kalıntılar, kanalizasyon veya evsel atıkların etkisi, atık veya piknik alanlarına yakınlıkta gıda birikintilerinin doğrudan veya dolaylı olarak toprak rezervuardan nemlenme ile malzemeye taşınmasından kaynaklanabilmektedir.

Klor Testi (Cl-) : Kanalizasyon ve atık alanlarına yakınlık (klorlu temizlik malzemeleri), çimento içerikli harçların nemle etkileşimine açık yerler ile denize yakın yapısal malzemelerde tespit edilebilmektedir.

Asidik Agrega/Bağlayıcı ve Granülometrik (Elek) Analizler

Priene antik kenti içinde yeralan arkeolojik yapılara (Piskoposluk Kilisesi, Yonca Yaprağı Planlı Yapı ve Nekropol Bazilikası) ait harç ve sıva örneklerin agrega ve bağlayıcı oranlarının belirlenmesi için öncelikle kuru tartıma alınan örnekler daha sonra bağlayıcı (toplam karbonat içerik; CO32-) içeriklerinden arındırılmak üzere seyreltik asitle (%5'lik HCl) muamele edilmiştir. Süzme, yıkama ve kurutma işlemleri ile (Şekil 3a-3c) kireç ve tüm karbonat içeriklerinden (bağlayıcısından) ayrılan ve agrega kısmı elde edilen harç ve sıva örnekler, oda sıcaklığında kurutulduktan sonra tekrar tartıma alınarak ağırlıkça toplam bağlayıcı ve agrega (%w/w) miktarlarına ulaşılmıştır (Tablo 5 ve Şekil 5a). Örneklerin karbonat içerikli olmayan agregalarına sistematik eleme işlemi (TSE, 2012) uygulanarak (63-1000 μm arasındaki eleklerle) agrega tanecik dağılımları (granülometrik analiz) belirlenmiştir.

İnce Kesit Optik Mikroskop Analizi

Priene antik kenti içinde yeralan arkeolojik yapılara (Piskoposluk Kilisesi, Yonca Yaprağı Planlı Yapı ve Nekropol Bazilikası) ait arkeolojik örneklerin (taş, tuğla, künk, harç ve sıva) ince kesitleri hazırlanmış ve optik mikroskopta incelenmiştir. İnce kesitler, örneklerde araldit ile sertleştirme yapılarak hazırlanmıştır (Kerr 1977). İncelemelerde LEICA Research Polarizan DMLP Model alt ve üstten aydınlatmalı optik mikroskop kullanılmıştır. Fotoğraflamalar mikroskoba bağlı Leica DFC280 dijital kamerayla, değerlendirmeler de Leica Qwin Digital Imaging Programı kullanılarak yapılmıştır. Agregayı oluşturan kayaç ve mineraller Point Counting Programı ile tanımlanmışlardır.

Polarize Enerji Dağılımlı X-Işınları Floresan (PED-XRF) Analizi

Elementlerde atom numaraları arttıkça sahip oldukları elektron miktarları dolayısıyla elektronların üzerinde hareket ettikleri yörünge sayıları da artmaktadır. Eğer herhangi bir atom, X-Işınları gibi yüksek enerjili bir radyasyonla uyarılırsa bu yüksek enerji girişi, yakın yörüngelerdeki elektronları daha yüksek enerji düzeyine çıkarır, uyarılan elektronlar ilk enerji düzeyine geri döndüklerinde kazanmış oldukları fazla enerjiyi X-Işınları şeklinde geri verirler. Bu ikincil X-ışınları yayılımına "floresans ışıma" adı verilir. Bir elementin verdiği bu ışımaların dalga boyu o element için ayırdedicidir. Işımanın dalga boyunun saptanmasıyla elementin cinsi, saptanan bu ışının yoğunluğunun ölçülmesiyle elementin o madde içerisindeki derişimi belirlenebilmektedir (Shackley, 2011).

Priene antik kenti içinde yeralan arkeolojik yapılara ait arkeolojik örneklerin kimyasal bileşimi X-Işınları Floresan Analizi Yöntemi (PED-XRF) kullanılarak belirlenmiştir (Tablo 7a-7c). Analiz için seçilen örnekler agat havanda toz haline getirildikten sonra 32 mm'lik diskler

oluşturulmuş her bir disk XRF analizinde kullanılan bir kimyasal ile (wacks) karıştırılarak aletin örnek bölgesine yerleştirilmiş ve analizi yapılmıştır. Bu çalışmada, X-LAB 2000 model PED-XRF (Polarized Energy Dispersive-XRF) spektrometresi kullanılmıştır. X-Lab 2000 PED-XRF spektrometresi atom numarası 11 olan sodyumdan (Na), 92 olan uranyuma (U) kadar olan elementleri analiz edebilme özelliğine sahiptir. Cihazın duyarlık sınırı, ağır elementlerde 0,5 ppm ve hafif elementlerde ise 10 ppm kadardır. Analizde temel ve az elementler oksit yüzdeleri (%) halinde, iz elementler ise milyonda bir (ppm) derişimle verilmiştir. Analizde USGS (Birleşik Devletler Jeolojik Araştırma) standartları ve referans olarak GEOL, GBW-7109, ve GBW-7309 kullanılmıştır.

Harç ve sıva örneklerin bağlayıcı kategorisi (hidroliklik özelliği) ve dayanım özellikleri, örneklerin kimyasal bileşim özellikleri ile elde edilen Cementation Index (CI) verileri yardımı ile değerlendirilmiştir (Boynton, 1980). Cementation Index; asitte çözünen kısmın bazlarda çözünen kısma oranıdır. Kireç içerikli harç ve sıvaların agrega içeriği ve türüne bağlı olarak yağlı harç (YK), hidrolik (ZHK, OHK ve HK) ve doğal çimento içeriği yüksek (DÇ ve DÇ/Ç) harçlar olarak ayrımlandırılmaktadır.

BULGULAR

İş Paketi 2: Kazı Çalışmaları

1. Doğu Nekropol Şapeli Çalışmaları

Geç Klasik – Hellenistik Devirlerdeki şehir plancılığı ve bu döneme ait son derece iyi korunagelmiş yapıları ile bilinen Priene Antik Kenti'ndeki son yıllarda sürdürülen çalışmalar, kentin Geç Antik Çağ ve Erken Hristiyanlık Dönemi yapıları üzerine yoğunlaşmıştır. Bu kapsamda kentin Doğu Kapısı'na yaklaşık 78 m, bu bölümdeki sur duvarlarına ise yaklaşık 30 m uzaklıkta olan, Doğu Nekropol Bazilikası olarak adlandırılan yapının ise yaklaşık 15 m kuzeyinde bulunan apsisli ve tek nefli kilise yapısında 2019 – 2024 yılları arasında kazı çalışmaları gerçekleştirilmiştir

En geç İS 5. yüzyılın ilk yarısından itibaren bir piskoposluk merkezi haline gelen Priene'de, söz konusu dönemden önce kilise yapılarının inşa edildiği tasavvur edilebilir. Geçmiş yıllarda sistematik kazıları gerçekleştirilen kent merkezindeki bazilikanın erken evreleri ve Doğu Nekropol Bazilikası en geç İS 5. - 6. yüzyıllara tarihlenmektedir. Doğu Nekropol Yukarı Kilise'nin gösterişli mozaik tabanı ve duvar freskleri İS 4. yüzyıldan İS 6. yüzyıl içlerine kadar olan bir zaman dilimine işaret etmektedir. Doğu Nekropolü'nde yer alan birbirine 15 m gibi yakın mesafede benzer döneme ait iki kilisenin varlığı akla bazı soruları getirmektedir. Bu bağlamda kiliselerden biri diğerinden daha evvel inşa edilmiş olmalıdır. Bu bağlamda Doğu Nekropol Yukarı Kilise'nin, Doğu Nekropol Bazilikası'ndan boyut olarak oldukça küçük olması, akla ilk olarak Doğu Nekropol Yukarı Kilise'nin, artan cemaate bağlı olarak da Doğu Nekropol Bazilikası'nın inşa edildiğini getirmektedir.

2. Mısır Tanrıları Kutsal Alanı

Tiyatro Caddesi'nin güneydoğu ucunda bulunan Mısır Tanrıları Kutsal Alanı bir insulanın tamamını kaplar. Kutsal alan içerisinde bir giriş yapısı olan propylon, batısında sütunlu bir galeri, insulanın merkezine yakın bir konumda da tapınak yapısı yer alır. Alanda bulunan küçük boyutlu bir sunağın üzerindeki yazıttan, alanın MÖ 3. yüzyıldan itibaren Mısır Tanrıları'na adanmış bir Kutsal Alan olduğu düşünülmektedir. Proje kapsamında alanda bulunan tapınak yapısının inşa tarihini saptamak için, naos bölümünün temelinde bir sondaj çalışması gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmalar sırasında, naosun dolgusunda çok az miktarda seramik parçası bulunmuştur. Bu seramikler arasında tanımlanabilir olanlar İngilizce literatürde color-coated olarak isimlendirilen basit astarlı Hellenistik Dönem seramik parçalarının yanı sıra üzerinde, pudicitia tipinde aplike bir kadın figürünün bulunduğu kabartmalı kase parçası ve sarmaşık yaprağı biçimli bir kulp parçasıdır. MÖ 2. -1. yüzyıla tarihlenen bu parçalar tapınak yapısı için bir terminus post quem oluşturmaktadır. Bu sınırlı verilerden hareketle tapınağın en erken Geç Hellenistik Devir'de inşa edilmiş olduğu düşünülmektedir.

3. Yonca Yaprağı Planlı Yapı

İş Paketi 2 Kazı Çalışmaları bölümünde belirtildiği gibi, bu alandaki çalışmalarda yapının işlevi ve olası tarihinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Erken Dönem araştırmalarında herhangi bir kazı yapılmadan "Kilise" veya "Baptisterium" olarak adlandırılan bu yapıda gerçekleştirilen kazı çalışmalarında farklı evrelere ait duvarlar gün yüzüne çıkarılmıştır. Tarihi belirlenebilen en erken duvar yapısı doğu-batı doğrultulu, harçsız, bosajlı, dikdörtgen taş bloklardan inşa edilmiş duvar yapısıdır. Bu duvar yapısı, konumu gereğiyle bir insula duvarına ait olmalıdır. Örgü sisteminin gösterdiği özellikler insulaları çevreleyen diğer duvarlarla benzeşmektedir ve duvar bu nedenle Erken Hellenistik Çağ'a ait olmalıdır.

Erken Hellenistik Çağ duvarının üzerinde konumlandırılmış "Yonca Yaprağı Planlı Yapı" olarak adlandırılan mekanın planı kazılar sonucu ortaya çıkmıştır. Bu plana göre kuzeyde dikdörtgen planlı bir giriş bölümü ve doğu, batı ve güney yönlerde birer apsisten oluşan yapı mimari literatürde "triconchos" olarak adlandırılan plan tipi göstermektedir. Bu plan tipi kilise yapılarında tercih edilen bir plan tipi olmamakla birlikte, yapı içerisinde gerçekleştirilen kazılarda buranın baphtisterium (vaftizhane) fonksiyonuna işaret edebilecek herhangi bir havuza / tekneye rastlanmamıştır. Yapı, hemen doğusundaki merkezi kilise ve psikoposluk konutu ile birlikte değerlendirildiğinde, bu alanın daha çok bu yapılarla ilişkili bir kabul salonu olabileceği düşüncesi daha akla yatkındır. Benzer planlı ve bu işleve sahip bir yapı yakın çevredeki Aphrodisias Psikoposluk Sarayı'ndan bilinmektedir. Yapının içi yamaçtan akan toprakla dolduğundan buradaki dolguda bulunan çok farklı dönemlere ait seramik parçalar yapı için güvenilir bir tarih vermemektedir. Bununla birlikte, çevresindeki yapılarla olan bütünlüğü ele alındığında Erken-Orta Bizans Devirleri'ne ait olması akla yatkındır.

İş Paketi 3 – Belgeleme Çalışmaları (LİDAR)

Proje kapsamında gerçekleştirilen kazı çalışmaları öncesinde, esnasında ve sonrasında yürütülen sistematik belgeleme faaliyetleri sonucunda kapsamlı bir arkeolojik veri arşivi oluşturulmuş ve yapıların güncel durumları yüksek hassasiyetle dijitalleştirilmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgular ve üretilen materyaller şu şekildedir:

Yazılı, Fotoğraflı ve Çizimle Belgeleme Bulguları

Kazıyı yürüten arkeologlar tarafından tüm arkeolojik işlemler Lokus-Lot kazı sistemine uygun olarak matbu formlara işlenmiş ve detaylı kazı raporları oluşturulmuştur. Kazı öncesinde ve her tabaka değişiminde açmaların yön oku, ölçek, açma ismi/kodu ve tarih içeren detaylı fotoğrafları çekilmiş ; açmaların elle çizimleri yapılarak stratigrafik kayıtlar görselleştirilmiştir.

Mobil LİDAR ve Ortofoto Çıktıları

Açma dokümantasyonları mobil LİDAR teknolojisi kullanılarak "3D Scanner App" aracılığıyla taranmış; kazıların öncesi, sırası ve sonrasına ait ölçekli 3 boyutlu modeller başarıyla elde edilmiştir. Grid sistemiyle oluşturulan bu 3 boyutlu modeller üzerinden ölçekli ortofotolar üretilmiş ve AutoCAD ortamına altlık olarak aktarılan bu ortofotolar yardımıyla açmaların halihazır planları dijital olarak çizilmiştir.

Yersel LİDAR ve Rölöve Çalışması Sonuçları

Priene Athena Tapınağı, Agora Kutsal Stoa, Mısır Tanrıları Kutsal Alanı ve Yonca Yaprağı Planlı Yapı'da rölöve amaçlı yersel LİDAR (Leica RTC360) çalışmaları yapılmış ve milimetre sapma payıyla yüksek doğruluklu veriler elde edilmiştir. Çok sayıda istasyon kurularak yapılan ölçümler sonucunda:

- **Athena Kutsal Alanı:** Alanın 3 boyutlu modeli oluşturulmuş ve çalışmayı kolaylaştırmak adına beşe bölünmüş birebir ölçekli ortofotoları üretilmiştir (Resim 73, 90, 91, 93)
- **Mısır Tanrıları Kutsal Alanı**: Kutsal alanın detaylı 3 boyutlu taraması tamamlanmış ve bu tarama üzerinden yapının ortofotosu oluşturulmuştur (Resim 75, 76, 96)
- **Yonca Yaprağı Planlı Yapı:** Baptisterium veya şapel olduğu düşünülen bu kompleksin 3 boyutlu modelinin yanı sıra birebir ölçekli ortofotosu ve yapı kesitleri başarıyla çıkarılmıştır. (Resim 91,92, 94, 95).

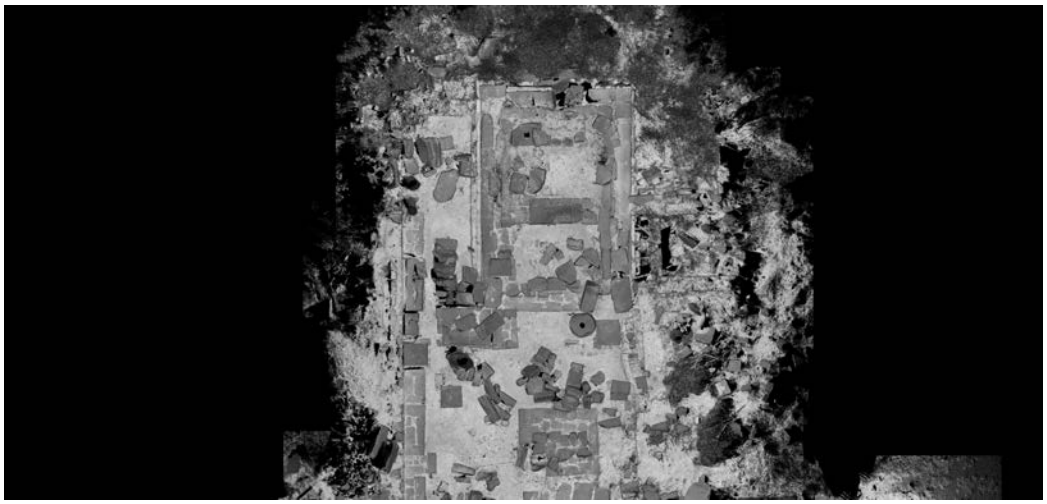

Resim 90 – Athena Tapınağı ve Sunağı Yersel LİDAR Sonucu

Resim 91 – Athena Kutsal Alanı Güneydoğu Köşesi Yersel LİDAR Sonucu

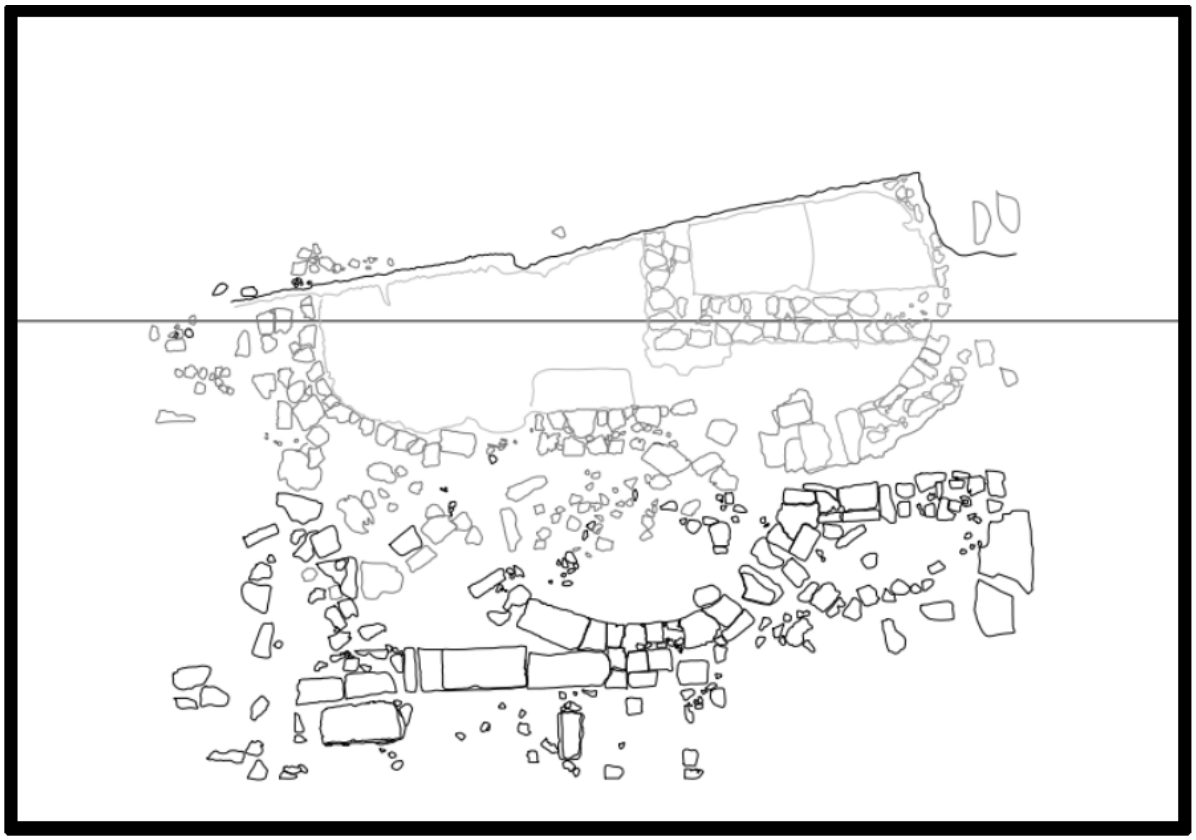

Resim 92 – Yonca Yaprağı Planlı Yapı LİDAR'dan Elde Edilen Veri ile Yapılan Çizim

Resim 93 – Athena Kutsal Alanı LİDAR İşlemi

Resim 94 – Yonca Yaprağı Planlı Yapı LİDAR Sonucu

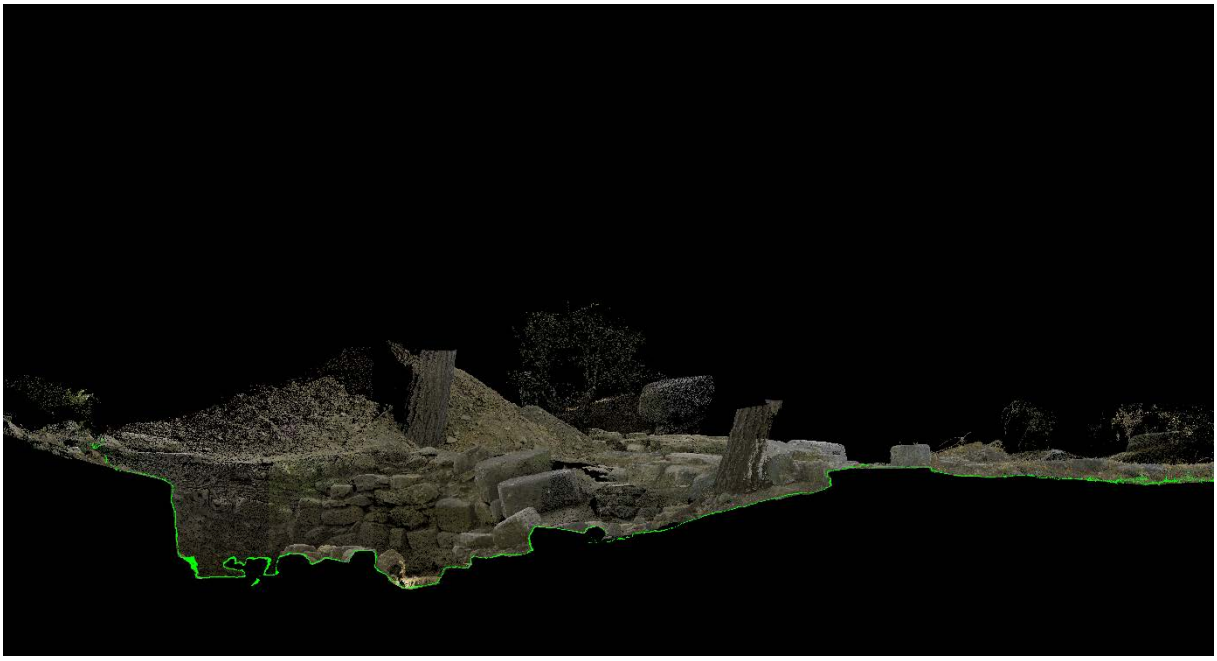

Resim 95 – Yonca Yaprağı Planlı Yapı LİDAR Kesiti

Resim 96 – Mısır Tanrıları Kutsal Alanı LİDAR Sonucu

İş Paketi 4 - Verilerin Görselleştirilmesi

Proje kapsamında gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda açığa çıkarılan taşınmaz kültür varlıkları, ileri teknoloji fotogrametri ve 3 boyutlu modelleme yöntemleri kullanılarak başarılı bir şekilde belgelenmiş ve dijital ortama aktarılarak görselleştirilmiştir. Bu çalışmalar neticesinde elde edilen başlıca bulgular ve dijital ürünler şunlardır:

Fotogrametrik Belgeleme ve Yüksek Çözünürlüklü Ortofoto Üretimi

Doğu Nekropol Şapeli'nde gün yüzüne çıkarılan fresk ve mozaik kalıntıları detaylı olarak belgelenmiştir. Mozaikler için drone, freskler için ise fotoğraf makinesi kullanılarak yüzeye 90 derecelik açıyla çekilen çok sayıda görüntü "Agisoft Metashape" programında işlenmiştir. Fotoğrafların hizalanması ve yoğun nokta bulutu oluşturulması işlemleri sonucunda, kalıntıların sayısal yükseklik modelleri çıkarılmış; görsel bozulmalardan arındırılmış, yüksek çözünürlüklü tek parça ortofotoları elde edilmiştir.

Mevcut Durumun 3 Boyutlu Modellenmesi

Priene Antik Kenti agorasındaki (Kutsal Stoa bölgesi) mevcut mimari kalıntılar fotogrametri yöntemiyle belgelenmiştir. "RealityScan" uygulaması aracılığıyla toplanan veriler birleştirilerek "Blender" yazılımına aktarılmış ve agoranın güncel fiziksel durumunu hassasiyetle yansıtan üç boyutlu bir referans modeli oluşturulmuştur.

Dijital Rekonstrüksiyon

Günümüze ulaşmayan veya kısmen korunabilmiş olan stoa yapıları, mevcut arkeolojik izler ve tarihsel literatürdeki restitüsyon/tipolojik analizler doğrultusunda dijital ortamda yeniden inşa edilmiştir. Bu rekonstrüksiyon, fotogrametrik modelle doğrudan birleştirilmek yerine ayrı bir temsil katmanı olarak kurgulanarak, belgeleme ve tarihsel yorumlama süreçlerinin metodolojik olarak birbirinden ayrışması sağlanmıştır.

Gerçek Zamanlı İnteraktif Görselleştirme Platformu

Oluşturulan tüm üç boyutlu mevcut durum ve rekonstrüksiyon modelleri, performans optimizasyonu süreçlerinden geçirilerek "Unreal Engine" ortamına aktarılmıştır. Bu sayede hem bilimsel mekânsal analizlerin yapılabileceği hem de deneyimsel/interaktif kullanıma uygun, gerçek zamanlı bir dijital platform altyapısı başarıyla kurulmuştur.

Kentin Kutsal Alan Planının Oluşturulması

Kentte bir asırdan fazladır yürütülen çalışmalar esnasında gün yüzüne çıkarılmış kutsal alanların bulunduğu “Kutsal Alanlar” haritası, yürütülen bu proje kapsamında yapılan araştırmalar neticesinde geliştirilmiştir.

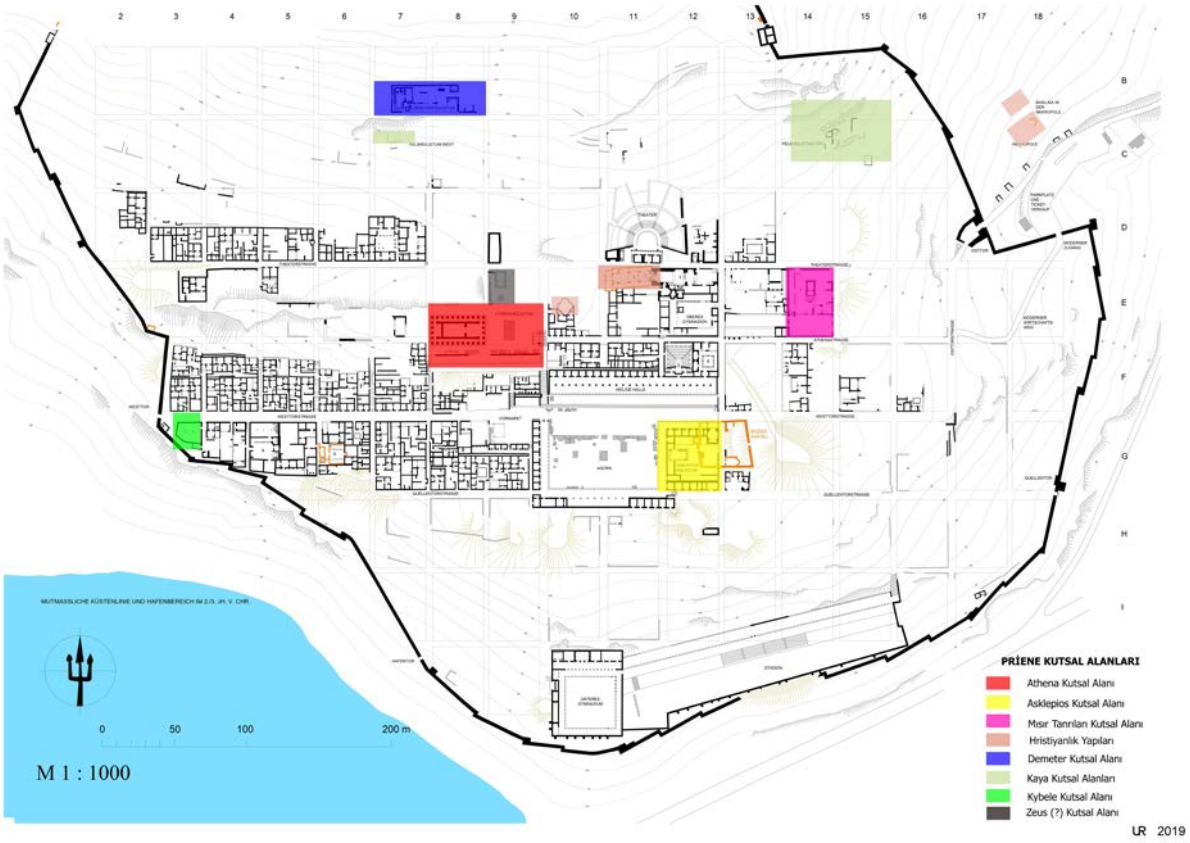

Resim 97 – Priene Kutsal Alanlar Haritası

İş Paketi 5 - Bilgi Levhaları Hazırlanması

Proje çalışma alanları arasında yer alan Zeus Kutsal Alanı, Zeus Tapınağı ve Doğu Nekropolü'ndeki Bazilika için yeni bilgilendirme levhaları hazırlanmıştır. Bu alanlara ait güncel arkeolojik veriler ve literatür çalışmaları derlenerek Türkçe metinler oluşturulmuş; uluslararası ziyaretçi profili göz önünde bulundurularak bu metinlerin İngilizce ve Almanca çevirileri yapılmıştır.

Bu iş paketi kapsamında, Zeus Kutsal Alanı, Zeus Tapınağı ve Doğu Nekropolü'ndeki Bazilika için; Almanca, İngilizce ve Türkçe olmak üzere üç dilde, bilgi levhası içerikleri hazırlanmıştır. İlgili yazılar planlar ve resimler ile desteklenmiştir.

Ayrıca kent içerisindeki kutsal alanlarda hali hazırda bulunan ancak güneşten ve diğer doğal nedenlerle okunamaz durumda olan bilgi levhaları güncellenerek bu iş paketi kapsamında tekrar yerine yerleştirilmiştir.

İş Paketi 6 - Veri Bankası Oluşturulması

Proje kapsamında gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda, arkeolojik buluntuların dijital ortamda arşivlenmesi ve bilimsel olarak analiz edilmesi amacıyla yürütülen veri tabanı işlemleri başarıyla tamamlanmış olup, elde edilen başlıca bulgu ve sonuçlar şunlardır:

Mevcut Veri Tabanına Entegrasyon
Priene Antik Kenti'ndeki kazı çalışmalarında ele geçen seramik ve küçük buluntuların düzenli olarak kaydedilmesi için halihazırda var olan veri bankası aktif olarak kullanılmıştır. Projenin yürütüldüğü 2023-2025 yılları arasında, özellikle dini yapılarda (Mısır Tanrıları Kutsal Alanı, Doğu Nekropol Şapeli, vb.) gerçekleştirilen çalışmalarda gün yüzüne çıkarılan tüm yeni seramikler ve küçük eserler bu veri tabanına sistematik bir şekilde işlenmiştir.

İstatistiksel Analiz ve Tarihlendirme
Veri tabanına kaydedilen buluntular üzerinden üretilen istatistiksel veriler sayesinde, araştırılan dini yapıların inşa tarihleri ve mimari yapı evreleri hakkında önemli kronolojik bilgilere ulaşılmıştır.

Kullanım Yoğunluğu ve Ritüellerin Tespiti
Sisteme işlenen eserlerin tür, miktar ve mekânsal dağılımı, söz konusu yapıların farklı dönemlere göre kullanım yoğunluklarının tespit edilmesini sağlamıştır. Ayrıca bu nicel ve nitel veriler ışığında, antik dönemde bu yapılar içerisinde gerçekleştirilen dini ritüellerin içeriğine ve doğasına dair çok çeşitli ve somut arkeolojik bilgiler elde edilmiştir.

İş Paketi 7 - Seramik ve Küçük Buluntuların Değerlendirilmesi

2023 Kazı Buluntuları Değerlendirmeleri

Mısır Tanrıları Kutsal Alanı

Bu alanda ele geçen seramik buluntular, farklı dönemlere ve işlevsel gruplara ait zengin bir veri sunmaktadır. Tüm seramik buluntular parçalı ve kırık durumda ele geçmiş olup, genel olarak kaba ve ince seramikler olarak sınıflandırılmıştır. İnce seramik grubu içerisinde özellikle Hellenistik Dönem'e tarihlenen basit astarlı kase ve tabaklar yoğunluk göstermektedir. Bu gruba ek olarak kalıp yapımı kabartmalı kaseler (Megara kaselerine ait parçalar)(Rotroff 1997, 120-150) ile Hellenistik basit astarlı tabaklara ait ağız ve kaide parçaları da tespit edilmiştir. Ayrıca kazıma çizgilerle oluşturulmuş bitkisel motiflere sahip bir parça, bezeme özellikleri açısından Hellenistik Dönem karakteristiğini yansıtmaktadır. Bunun yanında, kabartma tekniğinde işlenmiş bir insan figürü içeren parça, muhtemelen aplik bezemeli roma dönemi seramiğine bir örnek olarak dikkat çekmektedir (Fenn 2016, Taf. 65) (Tablo sıra no 5). Klasik Dönem'e ait olduğu düşünülen buluntular arasında tabak, balık tabağı olabilecek ağız ve kaide parçaları dikkat çekmektedir.

Kaba seramik grubu ise çoğunlukla taşıma ve pişirme kaplarına ait parçalardan oluşmaktadır. Bu grup içerisinde açık renk hamurlu saklama ve mutfak kaplarının yanı sıra, olasılıkla amphora formlarına ait ağız ve kaide parçaları da ele geçmiştir. Bununla birlikte, alanda sınırlı sayıda da olsa sırlı Bizans seramiklerine ait kaide parçaları tespit edilmiştir. Bu buluntular, yerleşimde Hellenistik ve Klasik dönemlerin yanı sıra Bizans Dönemi'ne işaret eden bir kullanım evresinin de varlığını göstermektedir.

Sıra No	Bulunduğu Yer	Buluutu Kodu	Ölçü	Tanım	Fotoğraf
1	Mısır Tanrıları Kutsal Alanı/ AEG 39.1	PR23 K004	Y:1,6 cm Ç:6,4 cm	Bizans dönemi sırlı kaide parçası	 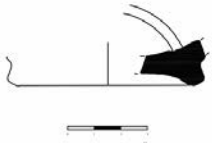
2	Mısır Tanrıları Kutsal Alanı/ AEG 39.2	PR23 K005	Y:2,1 cm Ç:10,2 cm	Hellenistik basit astarli kase ağız parçası	 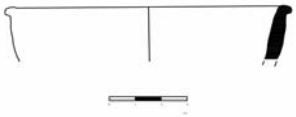
3	Mısır Tanrıları Kutsal Alanı/ AEG 39.4	PR23 K010	Y:3,4 cm Ç:14,4 cm	Kalıp yapımı kabartmalı kase/Megara kasesi	 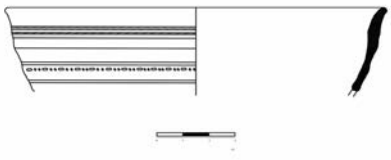

4	Mısır Tanrıları Kutsal Alanı/ AEG 39.4	PR23 K011	Y:3,3 cm Cidar K: 0,4 cm	Kazıma çizgi bezemeli amorf parça Hellenistik dönem	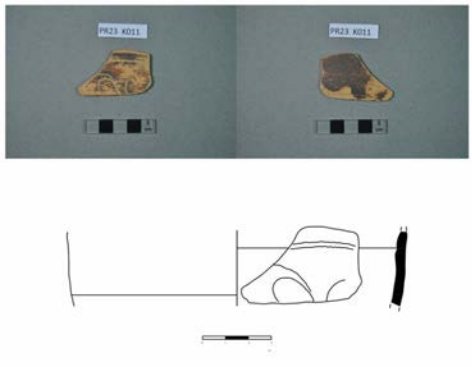
5	Mısır Tanrıları Kutsal Alanı/ AEG 39.4	PR23 K015	Y:3,4 cm Ç:0,5 cm	Kabartma tekniği muhtemelen insan figürlü applikenware Roma dönemi?	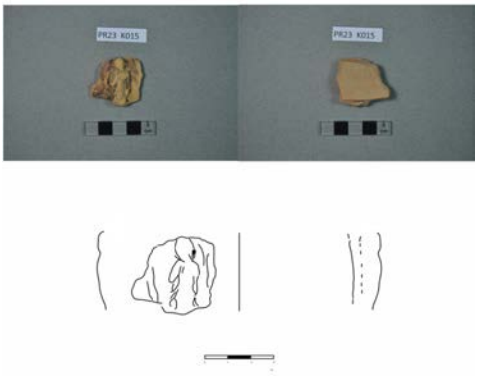

Grafik 1: 2023 Mısır Tanrıları Kutsal Alanı Seramikler

Nekropol Şapeli

Nekropol şapelinde 2023 yılı kazı çalışmalarında ele geçen seramik buluntular, başlıca ince seramikler ve kaba seramikler olmak üzere iki ana grup altında değerlendirilmektedir. İnce seramik grubu içerisinde basit astarlı kase ve tabaklara ait ağız ve kaide parçaları tespit edilmiştir. Kaba seramik buluntular ise çoğunlukla taşıma, pişirme ve mutfak kaplarına ait örneklerden oluşmaktadır. Bu grup içerisinde amphora formuna ait olduğu düşünülen, özellikle sivri dipli (Spitzfuß) dip parçalar dikkat çekmektedir (Heinze 2026, Taf. 209-240).

Genel olarak hem ince hem de kaba seramik grubunda kase ve tabaklara ait ağız ve kaide parçalar yoğunlukta ele geçmiştir.

Buluntu gruplarının dağılımı ve niteliği, nekropol şapelinin kullanım evresine ilişkin önemli veriler sunmaktadır. İnce seramikler içerisinde yer alan basit astarlı kase ve tabak parçaları, alanın gündelik tüketim faaliyetleriyle ilişkili olduğunu düşündürmektedir. Buna karşılık kaba seramik grubunda yoğunlaşan taşıma, pişirme ve mutfak kapları ile amphora parçaları, şapelin yalnızca ritüel amaçlı değil, aynı zamanda yiyecek hazırlama, tüketim ve muhtemel sunu pratikleriyle bağlantılı olarak kullanıldığını gösterebilir.

Özellikle amphora formuna ait sivri dipli (Spitzfuß) parçaların varlığı, sıvı taşınması ve depolanmasına işaret etmekte olup, bu durum nekropol alanlarında sıklıkla belgelenen libasyon (sıvı sunu) uygulamalarıyla ilişkilendirilebilir.

Sıra No	Bulunduğu Yer	Buluutu Kodu	Ölçü	Tanım	Fotoğraf
1	Nekropol Şapeli/NŞ 9.1	PR23 K022	Y:7,1cm Ç:-	Sivri amphora dibi/Spitzfuß	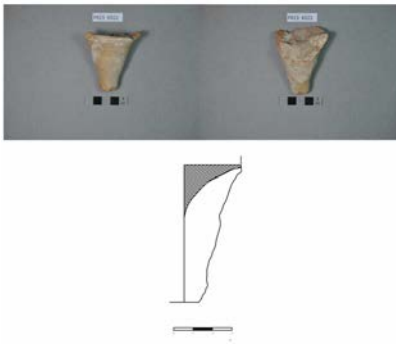
2	Nekropol Şapeli/NŞ10. 2	PR23 K028	Y:1,4cm Ç:2,6cm	Kase/sunu kasesi kaide parçası	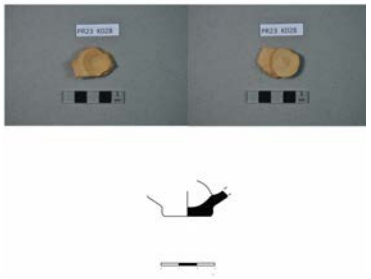
3	Nekropol Şapeli/NŞ10. 3	PR23 K034	Y:2,7cm Ç:10 cm	Hellenistik basit astarlı kase ağız parçası	
4	Nekropol Şapeli/NŞ10. 3	PR23 K035	Y:7,1cm Ç:16,8 cm	Taşıma-pişirme-mutfak kabı kaba seramik	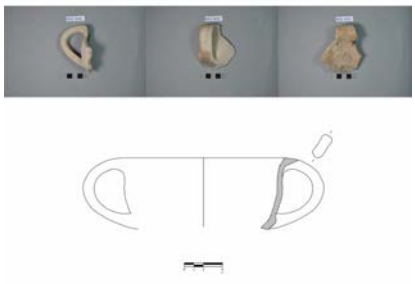

5	Nekropol Şapeli/NŞ12.1	PR23 K049	Y:6,2 cm Ç:13,6cm/27cm	Hellenistik basit astarlı tabak	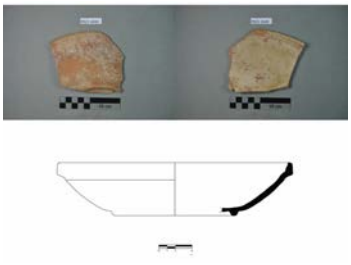

Grafik 2: 2023 Nekropol Şapeli Seramikler

2024 Kazı Buluntuları Değerlendirmeleri

Nekropol Şapeli

Kazı çalışmalarında 2024 yılında Nekropol Şapelinde ele geçen seramik buluntular, genel olarak kaba seramik grubunda yoğunlaşmaktadır. Buluntuların büyük çoğunluğunu taşıma, pişirme ve mutfak kaplarına ait ağız ve kaide parçaları oluşturmaktadır. Tüm buluntular kırık ve parçalı durumda ele geçmiştir.

Bunun yanı sıra, ince seramik grubuna ait bir parçanın üzerinde yer alan kalıpla oluşturulmuş kabartmalı bezeme, Hellenistik Dönem'e özgü kabartmalı kalıp yapımı kase (Megara kasesi) geleneği ile uyum göstermektedir (Rotroff 1997, 120-180) (Resim 2). Parça amorf durumda olup formu kesin olarak belirlenememekle birlikte, mevcut özellikleri doğrultusunda bir kaseye ait olabileceği değerlendirilmektedir. Genel buluntu kompozisyonu, 2024 sezonunda gerçekleştirilen çalışmalar sırasında Şapelin daha sınırlı bir kullanım evresine ışık tuttuğunu düşündürmektedir.

Resim 98: Seramik örnekleri

Resim 99: Hellenistik dönem kalıp yapımı Megara kasesi amorf parça

Yonca Yaprağı Planlı Yapı

Yonca planlı yapıdan 2024 yılı kazı sezonunda ele geçen seramik buluntular, genel olarak kaba seramikler, ince seramikler ve sırlı Bizans seramikleri olmak üzere üç ana grup altında değerlendirilmektedir. Kaba seramik grubu, başlıca taşıma, pişirme ve mutfak kaplarına ait parçalardan oluşmaktadır. Bu grup içerisinde kapak parçaları ile sivri dipli (*Spitzfuß*) örnekler dikkat çekmektedir.

İnce seramikler arasında Hellenistik Dönem'e tarihlenen basit astarlı kase ve tabaklara ait ağız ve kaide parçaları yer almaktadır. Ayrıca kalıp yapımı kabartmalı bezemeye sahip Megara kaselerine ait parçalar da tespit edilmiştir. Bu parçalar üzerinde bitkisel ve geometrik bezemelerin yanı sıra meander motifi de gözlemlenmektedir (Fenn 2016, Taf. 6-19). Bunun yanında, form özellikleri doğrultusunda sunu kabı olarak değerlendirilmesi muhtemel kase parçaları ile unguentariumlara ait kaide örnekleri de ince seramik grubu içerisinde yer almaktadır. Kırmızı astarlı, ince hamurlu ve ağız kısmında çentik bezemeye sahip parça, Eastern Sigillata grubuna (muhtemelen ESB/ESC geleneği içinde) ait ince seramik olarak değerlendirilmiştir. Sırlı seramikler ise Bizans Dönemi'ne ait olup, kaide ve amorf parçalardan oluşmaktadır.

Hellenistik Dönem'e ait basit astarlı seramikler ve Megara kaseleri ile Roma İmparatorluk Dönemi'ne tarihlenen Doğu Sigillata örnekleri ve Bizans Dönemi sırlı seramiklerinin birlikte ele geçmesi, kronolojik ve tipolojik açıdan çeşitlilik göstermesi, buluntuların birincil kullanım bağlamında olmadığını, söz konusu alanın çok evreli bir kullanım sürecine sahip olabileceğinin yanın sıra geç evrelerde oluşan dolgu süreçleriyle (yeniden dolgu veya tahribat sonrası birikim) eski malzemenin bir araya gelmiş olabileceğine işaret etmektedir. Yapının stratigrafik olarak karışık bir dolguya sahip olması dolayısıyla mevcut seramik verisi, tek bir kullanım evresine değil, çok evreli ve karışık bir oluşum sürecine işaret etmektedir.

Resim 100: 2024 Yonca Yaprağı Planlı Yapı kalıp yapımı Megara kase parçalar

Resim 101: 2024 Yonca Yaprağı Planlı Yapı Bizans dönemi sırlı seramik

Resim 102: 2024 Yonca Yaprağı Planlı Yapı Helenistik kase/sunu kasesi

Resim 103: 2024 Yonca Yaprağı Planlı Yapı (muhtemelen ESB/ESC geleneği) ince seramik

2025 Kazı Buluntuları Değerlendirmeleri

Yonca Yaprağı Planlı Yapı

2025 yılı kazı çalışmalarında yonca planlı yapıda ele geçen buluntular, alanın farklı dönemlerde kullanım gördüğünü ve stratigrafik açıdan karışık bir dolguya sahip olduğunu göstermektedir. Buluntular arasında mimari unsurlara ait kiremit ve kalypter parçaları ile birlikte büyük boyutlu künk parçaları dikkat çekmektedir. Seramik grubu oldukça çeşitlidir. Kaba seramikler içerisinde amphora parçaları, taşıma, pişirme ve mutfak kaplarına ait ağız, kaide ve amorf gövde parçaları ile sivri dipli amphora örnekleri yoğunluk oluşturmaktadır. İnce seramikler arasında ise unguentariumlara ait ağız, boyun ve kaide parçaları ele geçmiştir. Bunların yanı sıra, Bizans dönemine tarihlenen, renk ve bezemeleri iyi korunmuş çok sayıda sırlı seramik parçası tespit edilmiştir. Aynı gruba dahil edilebilecek şekilde, sunu kasesi olarak değerlendirilmesi muhtemel kaplara ait ağız ve dip parçaları yer almaktadır. Daha erken dönemlere işaret eden buluntular arasında Hellenistik Dönem'e ait basit astarlı kase ve tabak parçaları ile kalıp yapımı Megara kaselerine ait parçalar bulunmaktadır. Ayrıca çentik bezemeli, bitkisel ve meander motifli parçalar ile siyah firnisli ince seramikler de ele geçmiştir. Bu çeşitlilik, alanda Hellenistik Dönem'den Bizans Dönemi'ne uzanan bir kullanım sürecine işaret etmekte olup, farklı dönemlere ait seramiklerin birlikte bulunması, yapının geç evrelerde yeniden kullanımı, dolgu faaliyetleri ya da ikincil kullanım süreçleriyle ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Resim 104: 2025 Yonca Yaprağı Planlı Yapı seramik örnekler

Sonuç olarak; 2023–2025 yılları arasında yürütülen kazı çalışmaları kapsamında Yonca Yaprağı planlı yapı, Nekropol Şapeli ve Mısır Tanrıları kutsal alanında ele geçen seramik buluntular, bu üç alanın da zaman içerisinde işlev değiştirerek kullanılmaya devam ettiğini, Hellenistik Dönem'den Bizans Dönemi'ne uzanan çok evreli kullanım süreçlerine sahip olduğunu göstermektedir. Farklı dönemlere ait seramiklerin aynı kontekstler içerisinde birlikte ele geçmesi, söz konusu alanlarda stratigrafik karışımın bulunduğunu ve özellikle geç dönemlerde yeniden kullanım, dolgu faaliyetleri ve mekânsal dönüşümlerin etkili olduğunu düşündürmektedir.

İş Paketi 8 - Antik Dönem Hayvan Kemiklerinde Irk (Tür), Yaş, ve Cinsiyet Tayini

2024 Yılı Bulguları

Priene antik kenti 2024 kazı çalışmalarında zooarkeolojik malzemeler Nekropol Şapeli ve Yonca Planlı Yapı alanlarında gelen toplam toplam 212 malzeme üzerinde gerçekleştirilmiştir. Bunların %62'si Nekropol Şapelinden, %38'i ise Yoncalı Yapıdan gelmiştir.

Nekropol Şapeli alanından en fazla koyun ve keçilere ait kalıntılar elde edilmiştir (Grafik 3). Bunu sırasıyla sığır ve domuzlar izlemektedir. Kuş kemikeleri sadece iki adet tespit edilmiş olup bunlardan bir tanesi tavuk (*Gallus* sp.) diğer ise kaz (*Anser* sp.) türlerine aittir.

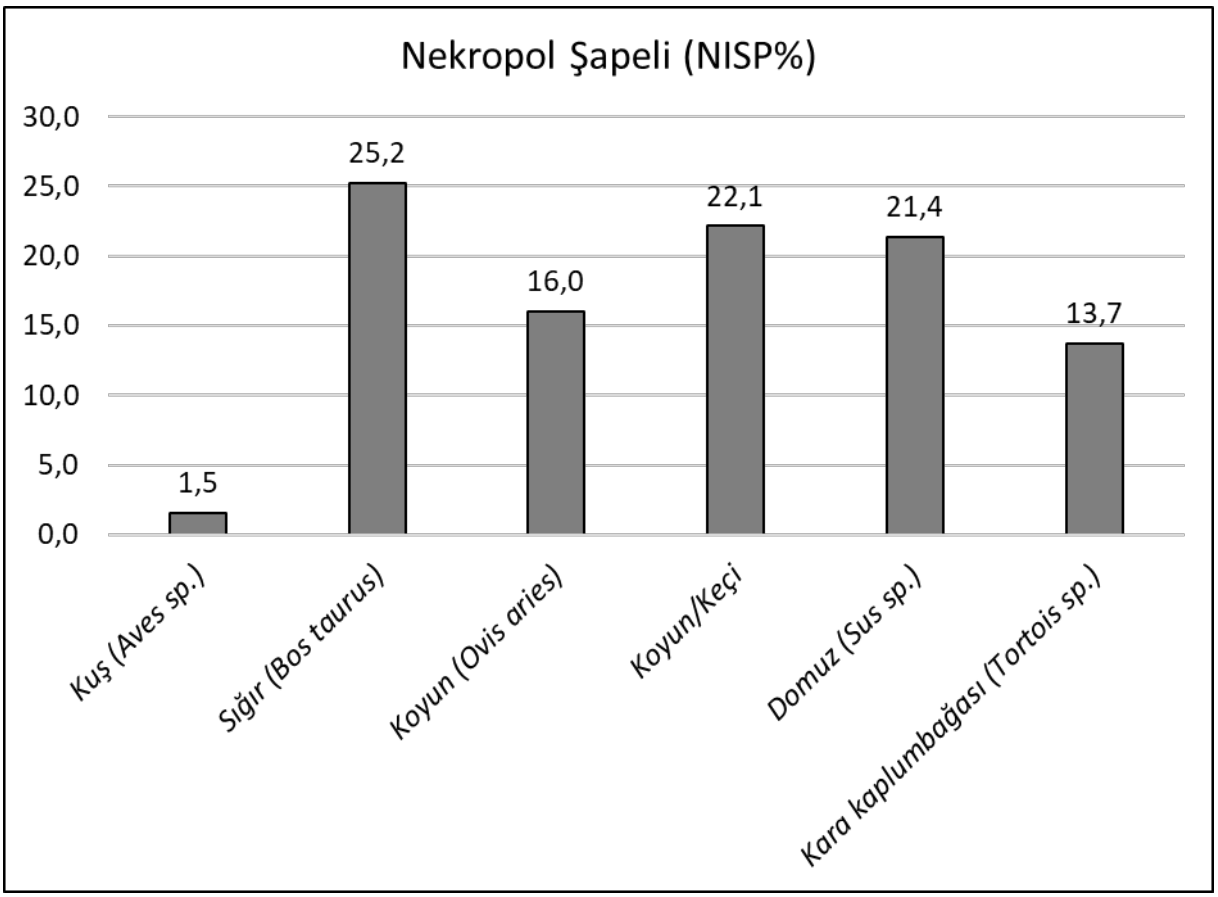

Grafik 3: Nekropol Şapeli Tür dağılımı

Yonca Planlı Yapı alanından en fazla koyun ve keçi kemikleri elde edilirken bunu Nekropol Şapelinden farklı olarak domuz kalıntıları izlemektedir. Bu alanda Nekropol Şapelinden farklı olarak köpek, tilki, yaban tavşanı ve balık kemiklerine de rastlanılmıştır. Balık kalıntılarının, Çipura (Sparus aurata) olduğu gözlenmiştir.

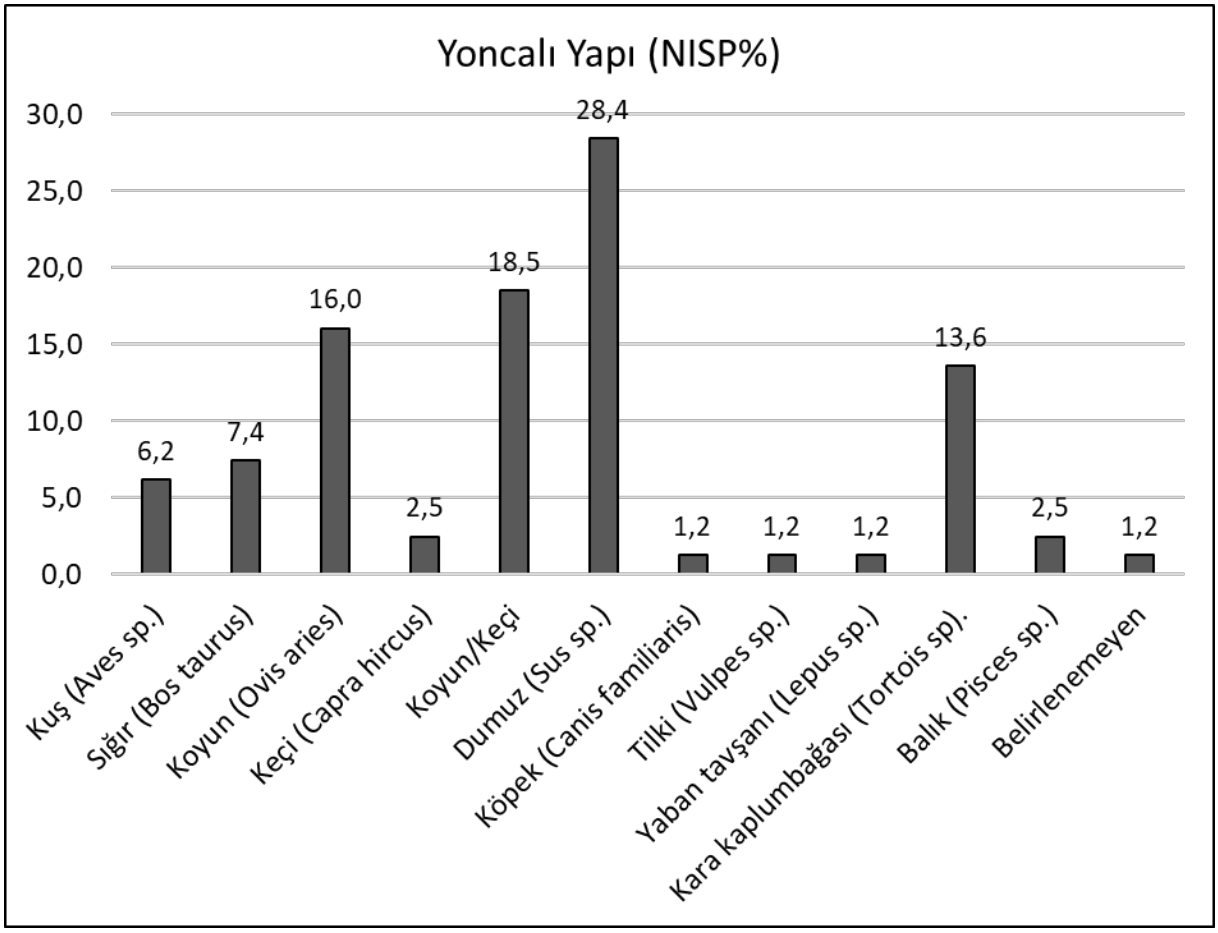

Grafik 4: Yonca Planlı Yapı Tür Dağılımı

2025 Yılı Bulguları

Priene antik kenti 2025 yılı kazı çalışmalarında Yoncalı Yapı sektöründe sürdürülmüş ve buradan elde edilen toplam 515 (NISP=515) zooarkeolojik malzeme incelenmiştir. İncelenen kemiklerin tür bazında dağılımı Grafik 4'te verilmiş olup en fazla koyun ve keçilere ait kalıntılar elde edilmiştir.

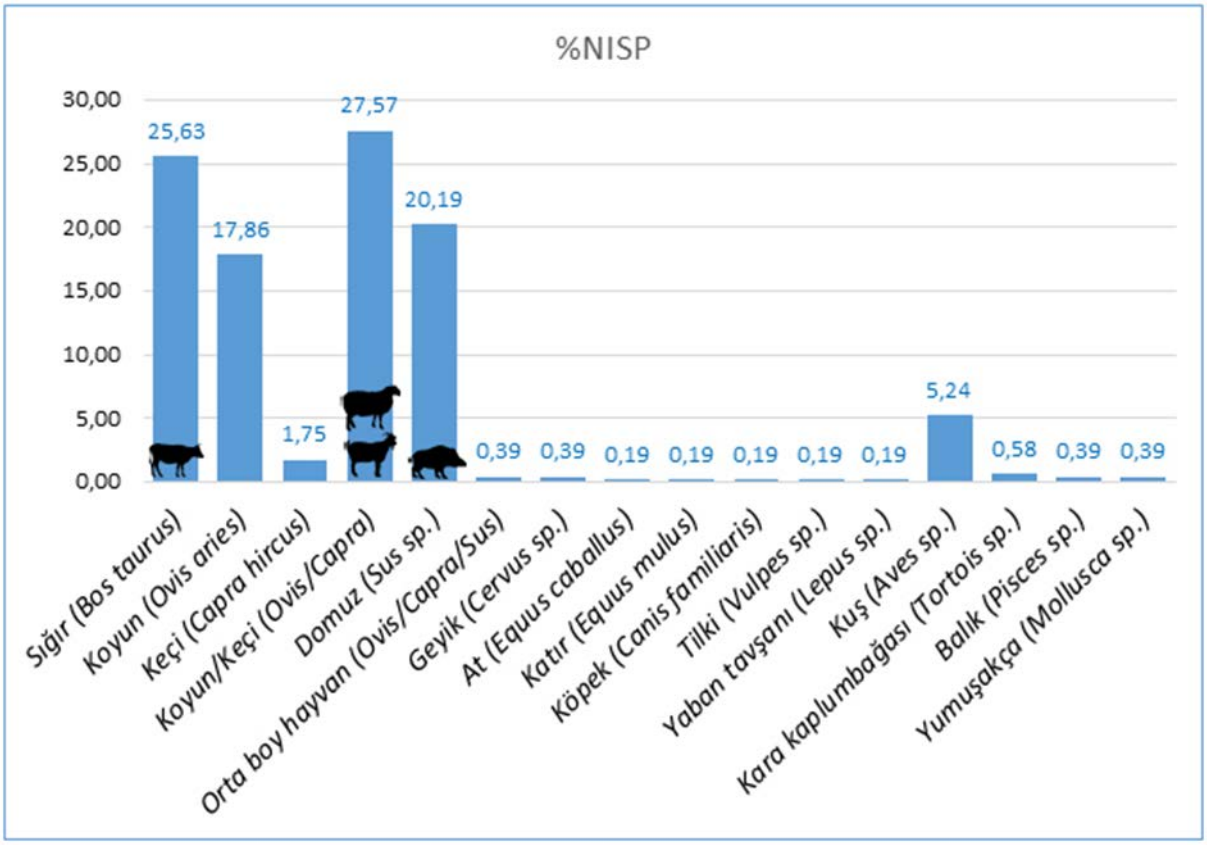

Grafik 5: Zooarkeolojik malzemelerin tür dağılımı

Koyun ve keçileri sığır kalıntıları izlemekteydi. Toplam malzemenin %25.63'ünü bu hayvanlar oluşturmaktaydı. Bunu domuz kalıntıları (%20.19) izlemekteydi.

Geyik olarak birer adet kızıl ve alageyik kalıntıları tespit edildi. Kuş kalıntılarının yaklaşık %88.5'ini tavuk kalıntısı olarak tüketim artığı malzemeler oluşturmaktaydı. Sadece üç kalıntının tür tespiti yapılamadı. Tür tespiti yapılamayan iki balık kalıntısı yanında iki adet de yumuşakça kavkı elde edildi. Bunlardan bir tanesi deniz tarağı (*Pecten maximus*), diğeri ise hexaplex salyangozu (*Hexaplex trunculus*) kavkıydı.

Yonca Planlı Yapı sektöründe sadece üç kemik kalıntısının işlenmiş ya da işleme artığı olduğu saptandı. Bunlardan bir tanesi koyuna ait astragaldi. Bu kemiğin central kısmı delinmiş ve muhtemelen de kurşun ile doldurulmuştu. Diğerleri ise sığırlara ait işleme artığı metapodial (tarak) kemikleriydi.

Priene Antik kenti zooarkeolojik örnekleri, 2025 kazı döneminde Yonca Planlı Yapı'da hem kemik işlemeciliği hem de beslenme alışkanlıklarına işaret eden önemli zooarkeolojik malzemeler bize sunmaktaydı. Bu dönem kazı çalışmaları, karasal beslenmeye ait örneklerin daha fazla geldiği dönemdir. Tüketim artığı malzemeler içerisinde, sırasıyla koyun/keçi, sığır ve domuzların fazlalığı dikkati çekmektedir. Bu sektörlerden gelecek örneklerin incelenmeye devam edilmesiyle bu yapı hakkında daha fazla bilgiye ulaşılması mümkün olacaktır.

İş Paketi 9 - Harç ve Malzeme Analizi

Priene antik kenti içinde yeralan arkeolojik yapılara ait örnekler (taş, tuğla, künk, harç ve sıva) çeşitli analitik metotlar kullanılarak arkeometrik yönden incelenmiş, tanımlanmış, sınıflandırılmış ve malzeme açısından belgelenmiştir. Malzeme analizi çalışmaları ile arkeolojik alandan ele geçen örneklerin tanımlanması ve belgelenmesi hedeflenmiştir. Arkeolojik yapılardan örneklenen taş örnekleri yoğunlukla mermer ve daha az oranda traverten türündedir. Yapıların duvarlarının inşasında kullanılan yapısal nitelikteki taşlar yerel kayaç formasyonunu doğrudan yansıtmaktadır. Arkeolojik yapılardan örneklenen harç ve sıva örneklerinin ince kesit optik mikroskop analizi ile benzer özellikte oldukları tespit edilmiştir. İnce agregalı tuğla ve künk örneklerin de 700-850°C arasında düşük sıcaklıkta pişirim geçirdiği belirlenmiştir.

Grup Kodu	Yapısal Malzeme Grubu	Örnek Sayısı
PAK-T*	Taş Örnekler	8
PAK-B	Tuğla ve Künk Örnekler	5
PAK-H	Harç Örnekler	8
PAK-S	Sıva Örnek	1

Grafik 6: Priene Kazısı Arkeolojik Yapıları'na ait örneklerin malzeme grupları

Örnekler	Açıklamalar	Malzeme Türü
PAK-T1	Piskoposluk kilisesi kuzeydoğu köşeden (tiyatroya geçiş aralığı)	Taş
PAK-T2	Piskoposluk kilisesi güney duvardan	
PAK-T3	Piskoposluk kilisesi batı dış duvardan	
PAK-T4	Piskoposluk kilisesi bema bölümü zemin kaplamadan	
PAK-T5	Yonca yaprağı planlı yapı batı apsisten	
PAK-T6	Yonca yaprağı planlı yapı güney apsisten	
PAK-T7	Yonca yaprağı planlı yapı YY5 açması kuzey-güney yönlü duvardan	
PAK-T8	Nekropol bazilikası apsisin doğu üst noktasından	
PAK-B1	Piskoposluk kilisesi batı dış duvardan	Tuğla
PAK-B2	Piskoposluk kilisesi güney duvardan	
PAK-B3	Yonca yaprağı planlı yapı YY5 açması kuzey-güney yönlü duvardan	
PAK-B5	Yonca yaprağı planlı yapı batı apsisten	
PAK-B4	Yonca yaprağı planlı yapı güney apsisten	Künk
PAK-H1	Piskoposluk kilisesi batı dış duvardan	Harç
PAK-H2	Piskoposluk kilisesinden modern onarım	
PAK-H3	Piskoposluk kilisesi kuzeydoğu köşeden (tiyatroya geçiş aralığı)	
PAK-H4	Piskoposluk kilisesi güney duvardan tuğla derzi	
PAK-H5	Yonca yaprağı planlı yapı YY5 açması kuzey-güney yönlü duvardan	
PAK-H6	Yonca yaprağı planlı yapı batı apsisten	
PAK-H7	Yonca yaprağı planlı yapı güney apsisten	
PAK-H8	Nekropol bazilikasından onarım?	
PAK-S1	Nekropol bazilikası apsis kuzey iç duvarından	Sıva

Grafik 7: Priene Kazısı Arkeolojik Yapıları'na ait analiz örnekleri

Örnekler	BHA-Doygun (g/cm^3)	BHA-Kuru (g/cm^3)	SEK (%)	P (%)	Tür
PAK-T1	2,60	2,50	1,50	3,74	Traverten
PAK-T2	2,70	2,66	0,60	1,60	Mermer
PAK-T3	2,71	2,65	0,86	2,28	
PAK-T4	2,69	2,59	1,48	3,83	
PAK-T5	2,67	2,58	1,30	3,35	
PAK-T6	2,72	2,69	0,43	1,15	
PAK-T7	2,72	2,64	1,03	2,72	
PAK-T8	2,71	2,68	0,38	1,01	
Mermer Ort.	**2,70**	**2,64**	**0,87**	**2,28**	**Mermer Ort.**

Grafik 8: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait taş örneklerinde temel fiziksel testler

Örnekler	BHA-Doygun (g/cm^3)	BHA-Kuru (g/cm^3)	SEK (%)	P (%)	Tür
PAK-B1	2,55	1,33	36,01	47,90	Tuğla
PAK-B2	2,37	1,44	27,18	39,19	
PAK-B3	2,41	1,30	35,15	45,84	
PAK-B5	2,55	1,27	39,46	50,16	
PAK-B4	2,43	1,43	28,48	40,87	Künk
Ortalama	**2,46**	**1,36**	**33,25**	**44,79**	**Ortalama**

Grafik 9: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait tuğla ve künk örneklerinde temel fiziksel testler

Örnekler	Nitrit (NO_2^-)	Nitrat (NO_3^-)	Fosfat (PO_4^{3-})	Klor (Cl^-)	pH	SS (%)
PAK-T1	0,050*	10*	1,50*	15*	8,56**	0,74**
PAK-T2	0,025	10	0,50	15	8,32	0,79
PAK-T3	0,025	10	1,50	30	8,28	0,78
PAK-T4	0,050	10	1,50	15	8,24	0,76
PAK-T5	0,050	10	1,50	60	8,25	0,76
PAK-T6	0,025	10	0,50	30	8,27	0,75
PAK-T7	0,025	10	1,50	15	8,27	0,77
PAK-T8	0,050	10	1,50	15	8,28	0,77
Ortalama					**8,31**	**0,76**

Grafik 10: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait taş örneklerde tuz türü, pH ve iletkenlik (SS) testleri

Örnekler	Nitrit (NO_2^-)	Nitrat (NO_3^-)	Fosfat (PO_4^{3-})	Klor (Cl^-)	pH	SS (%)
PAK-B1	0,025	10*	2,50*	30*	8,32**	0,71**
PAK-B2	0,050	10	3,50	15	8,29	0,73
PAK-B3	0,025	10	2,50	15	8,26	0,70
PAK-B4	0,025	10	1,50	60	8,23	0,74
PAK-B5	0,050	10	2,50	30	8,19	0,74
Ortalama					**8,26**	**0,73**

Grafik 11: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait tuğla ve künk örneklerde tuz türü, pH ve toplam tuz/iletkenlik (SS) testleri

Örnekler	TB (%)*	TA (%)*	<63 µm	>63 µm	>125 µm	>250 µm	>500 µm	>1000 µm
PAK-H1	70,25	29,75	3,02	7,48	22,38	24,38	22,62	20,12
PAK-H2	27,49	72,51	1,39	2,72	16,75	20,52	26,35	32,28
PAK-H3	83,47	16,53	6,11	11,30	12,91	12,11	17,15	40,43
PAK-H4	94,34	5,66	18,56	15,26	15,36	16,26	19,29	15,28
PAK-H5	82,13	17,87	16,75	21,89	22,80	15,16	15,98	7,41
PAK-H6	82,89	17,11	5,94	8,90	9,00	10,63	14,12	51,41
PAK-H7	88,99	11,01	14,50	13,16	15,00	15,89	22,42	19,04
PAK-H8	45,12	54,88	2,29	7,21	18,12	18,86	17,53	35,99
PAK-S1	60,41	39,59	12,29	9,80	20,18	19,84	19,17	18,72
Harç Ort.	**71,83**	**28,17**	**8,57**	**10,99**	**16,54**	**16,73**	**19,43**	**27,74**

Grafik 12: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait harç ve sıva örneklerinin asidik agrega/bağlayıcı vegranülometrik analizleri

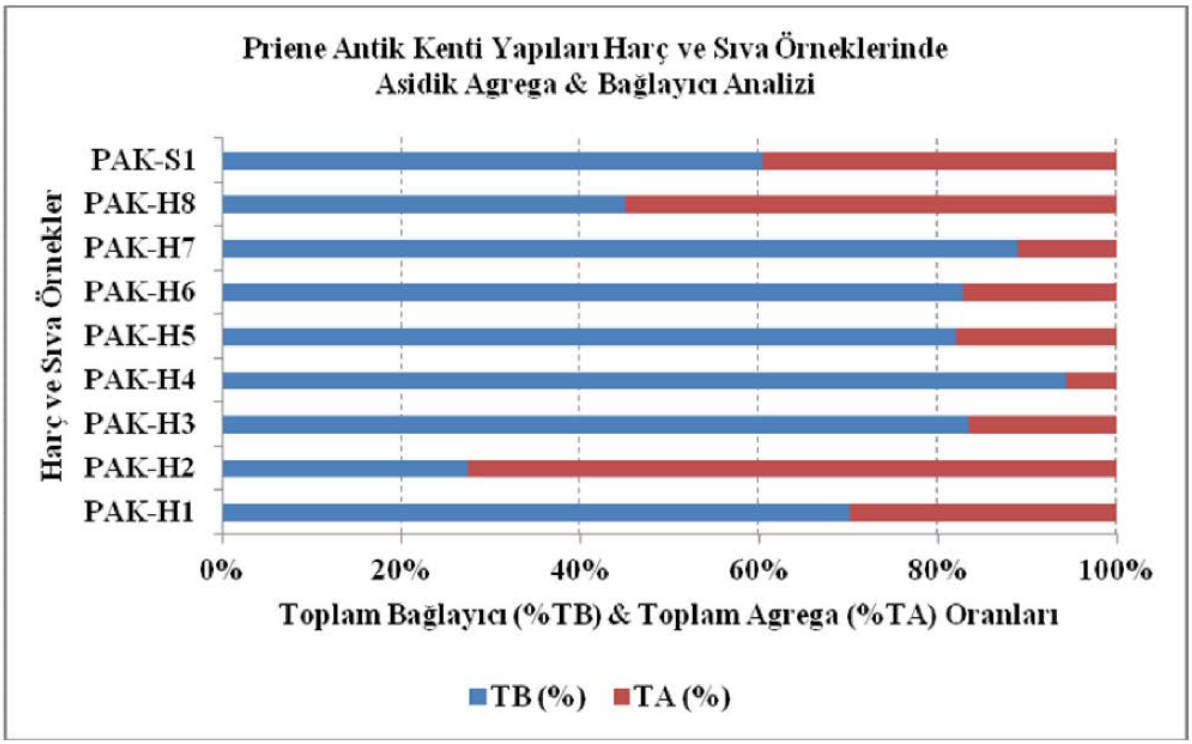

Grafik 13: Priene Antik Kenti Yapıları HArç ve Sıva Örneklerinde Asidik Agrega ve Bağlayan Analizi

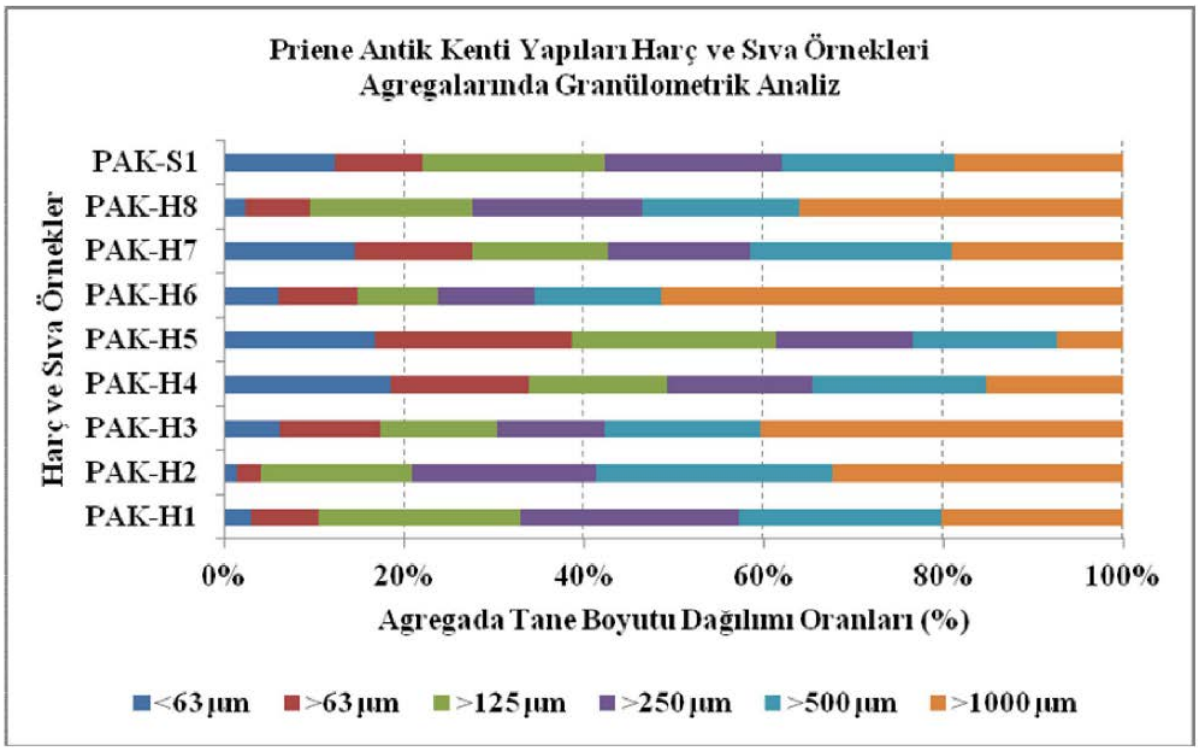

Grafik 14: Priene Antik Kenti Yapıları Harç ve Sıva Örnekleri Agregalarında Granülometrik Analiz

Taş Örnekler	Kayaç Türü	Doku	Sertlik (Mohs)	Kayaç ve Mineraller*
PAK-T1	Traverten	Bantlı	3 - 4	C,D,Fe
PAK-T2 **PAK-T4** **PAK-T5**	Mermer	Granoblastik Poligonal	~ 3	C,D
PAK-T3		Granoblastik Mozaik	~ 3	C,D (İnce Kristalli)
PAK-T6		Granoblastik Poligonal	~ 3	C,D
PAK-T7		Granoblastik Poligonal	~ 3	C,D (İri Kristalli)
PAK-T8		Granoblastik Poligonal	~ 3	C,D (İri Kristalli)

Grafik 15: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait taş örneklerinin petrografik özellikleri

Tuğla Örnekler	T (°C)	P (%)	MTA (%)	Kayaç ve Mineraller*	Agrega Boyutu	Kayaç Kökeni
PAK-B1 **PAK-B3** **PAK-B5**	700-800	2	20	Q,By,Qs,Op	Çok İnce**	Metamorfik kayaçlardan türemiş çökeller
PAK-B2	750-850	2	30	Q,C,By,Qs,Op	İnce	
PAK-B4	700-800	3	30	Q,C,By,Mş,Qs,Op	Ortalama	

Grafik 16: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait tuğla ve künk örneklerinin petrografik özellikleri

Harç Örnekler	MTB (%)	MTA (%)	Matriks Bağlayıcı İçeriği (%100)				Matriks Agrega İçeriği (%100)		
			Kireç	Kil	Çm	Alçı	Kayaç & Mineraller*	TK	Org
PAK-H1	60	40	90	10	-	-	99 (Q,C,K,M,By,Cl, Ep,Qs,Mş,Cş,Fl,Op)	1	-
PAK-H2 PAK-H8	60	40	100	-	-	-	100 (Q,Ç,By,Cl,Ep, Mş,Qs,Cş,Gn,Op)	-	-
PAK-H3 PAK-H4 PAK-H5	85	15	100	-	-	-	100 (Q,C,M,Mş,Op)	-	-
PAK-H6 PAK-H7	70	30	90	10	-	-	97 (Q,C,M,Op)	3	-

Grafik 17: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait harç örneklerinin petrografik özellikleri

Sıva Örnek	MTB (%)	MTA (%)	Matriks Bağlayıcı İçeriği (%100)				Matriks Agrega İçeriği (%100)		
			Kireç	Kil	Çm	Alçı	Kayaç & Mineraller*	TK	Org
PAK-S1	65	35	90	10	-	-	100 (Q,C,K,M, Qs,Mş,Cş,Fl,Op)	-	-

Grafik 18: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait sıva örneğinin petrografik özellikleri

Element	Bileşim	PAK-T1	PAK-T2	PAK-T4	PAK-T5	PAK-T7	PAK-T8
Na_2O		0,040	0,038	0,037	0,006	0,006	0,006
MgO		1,77	1,53	1,37	2,60	1,87	1,65
Al_2O_3		4,50	0,239	0,172	0,456	0,373	0,185
SiO_2		22,21	0,614	0,525	1,27	0,952	0,453
P_2O_5		1,242	0,081	0,039	0,084	0,059	0,026
SO_3		0,400	0,025	0,020	0,025	0,014	0,021
Cl		0,033	0,005	0,004	0,004	0,011	0,006
K_2O	%	1,58	0,033	0,028	0,059	0,039	0,031
CaO		38,89	54,33	52,73	52,21	53,33	52,90
TiO_2		0,393	0,010	0,005	0,024	0,012	0,011
V_2O_5		0,009	0,001	0,002	0,001	0,001	0,001
Cr_2O_3		0,016	0,002	0,002	0,002	0,003	0,001
MnO		0,058	0,005	0,004	0,007	0,005	0,022
Fe_2O_3		3,21	0,091	0,094	0,209	0,132	0,302
LOI*		25,67	42,56	44,82	43,56	43,57	44,83
Ni		68,9	4	7,1	12	8,6	5,9
Cu		86,5	4,2	4,2	5,9	4,7	5,3
Zn		106	4	4,5	4,9	5,2	5,4
Ga		4,9	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5
Ge		1,1	0,3	0,4	0,4	0,4	0,3
As		13,6	0,4	0,3	0,9	0,6	0,3
Se		0,6	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3
Br		8,5	0,8	0,9	1,6	1,1	1
Rb		26,8	0,9	0,9	1,9	1,6	1,4
Sr		327,6	105,2	96,3	84,2	112,7	101,3
Y		11,7	11,4	7,5	10	4,8	7,6
Zr		60,3	2,1	2,4	3	2,7	2,4
Nb		6,6	1,8	2,6	1,9	1,5	1,7
Mo		1,9	1,3	2	0,9	1,5	1,9
Ru		0,7	0,5	0,4	0,8	0,5	0,5
Rh		0,7	0,6	0,5	0,5	0,6	0,7
Pd		0,5	0,5	0,4	0,4	0,5	0,5
Cd	ppm	0,4	0,5	0,4	0,6	0,5	0,2
In		0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Sn		26,5	1,4	1,3	1,6	1,6	1,5
Sb		0,4	0,9	0,4	0,4	0,4	1,9
Te		0,5	0,5	0,5	2,2	2,3	2,2
I		9	4,4	2,2	3,9	3,2	4,6
Cs		0,8	3,3	3,8	3,5	6,5	0,8
Ba		150	20,2	15,8	26,2	24,1	26,7
La		6,1	8	1,5	6	6,3	10,6
Ce		7,6	1,5	1,5	1,5	1,5	8,2
Hf		4,3	2,8	2,7	2,7	2,8	2,5
W		2,7	0,5	1,6	1,5	0,5	1,9
Hg		0,4	1,2	1,1	0,4	1,2	1,1
Pb		68,4	3,3	2,8	8,6	15	4,5
Bi		0,7	0,8	1	0,9	0,7	0,5
Th		2,3	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4
U		0,8	0,6	0,5	0,6	0,6	0,5

Grafik 19: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait taş örneklerinin PED-XRF analizi

Element	Bileşim	PAK-B1	PAK-B2	PAK-B3	PAK-B4	PAK-B5
Na_2O		1,82	0,148	1,915	0,469	1,585
MgO		8,12	10,31	7,72	5,87	7,34
Al_2O_3		14,73	14,01	16,29	15,30	15,22
SiO_2		54,19	50,09	51,49	49,66	52,94
P_2O_5		0,327	0,193	0,386	0,173	0,174
SO_3		0,023	0,053	0,017	0,120	0,035
Cl		0,005	0,003	0,006	0,010	0,006
K_2O	%	1,49	2,60	2,06	2,77	2,20
CaO		10,53	10,62	10,70	10,45	10,48
TiO_2		0,677	0,625	0,722	0,660	0,771
V_2O_5		0,017	0,019	0,023	0,020	0,017
Cr_2O_3		0,046	0,081	0,063	0,037	0,042
MnO		0,090	0,110	0,109	0,111	0,093
Fe_2O_3		7,21	8,89	8,91	7,93	8,29
LOI*		0,83	1,84	0,12	6,72	0,73
Ni		335,5	519,2	311,3	332,5	318,4
Cu		39,1	50,4	53	45,5	46,4
Zn		99,5	102,5	108,5	96,5	94,5
Ga		22	19,4	22,1	21,3	23,3
Ge		1,7	2,1	1,7	1,6	2,1
As		12,1	21,3	40,9	16,7	15,1
Se		0,3	0,6	0,3	0,5	0,3
Br		1,5	2	1,3	3	2
Rb		98,5	110,7	149	104,7	101,2
Sr		294	188,1	270,6	269,5	305,9
Y		38,5	25,7	30	29,9	37,7
Zr		214,6	122	175,4	187,5	185,5
Nb		15,9	11,9	13,8	17,1	16,4
Mo		0,9	0,1	0,9	0,9	0,9
Ru		0,5	0,5	0,6	0,6	0,5
Rh		0,3	0,3	0,3	0,5	0,5
Pd		0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
Cd	ppm	0,4	0,4	0,2	0,4	0,4
In		0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Sn		5,3	4,5	4	5	5,7
Sb		1,1	6,6	42,1	2	2,6
Te		0,5	0,5	0,5	0,5	2,6
I		0,6	1,2	0,6	2,1	4,1
Cs		4,6	3,2	3,2	6,2	10,1
Ba		496,9	377,7	448,8	485,8	617,2
La		28,1	9,5	23,4	31,1	41
Ce		59,5	28,7	48,8	58,6	81,3
Hf		7,7	4,3	6,1	5,2	5,8
W		5,7	4,5	9	4,7	5,2
Hg		0,3	0,4	0,4	0,3	0,3
Pb		24,5	24,8	17,5	28,1	27,2
Bi		1,5	1,4	1	1,3	1,6
Th		15,1	10,9	13	14,2	15,6
U		3,7	1,9	4,2	2,5	3,2

Grafik 20: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait tuğla ve künk örneklerinin PED-XRF analizi

Element	Bileşim	PAK-H1	PAK-H2	PAK-H3	PAK-H4	PAK-H5	PAK-H6	PAK-H7	PAK-H8	PAK-S1
Na_2O	%	0,307	0,114	0,041	0,006	0,027	0,064	0,030	0,090	0,127
MgO		1,54	0,563	2,15	1,48	1,72	2,55	1,74	1,85	1,48
Al_2O_3		4,02	2,58	2,33	1,69	2,76	3,58	2,62	4,08	4,96
SiO_2		14,19	11,96	7,47	4,49	8,15	9,99	5,72	34,51	14,65
P_2O_5		0,150	0,068	0,218	0,253	0,865	0,325	0,244	0,131	0,155
SO_3		0,165	0,445	0,079	0,080	0,160	0,113	0,155	0,109	0,145
Cl		0,010	0,011	0,013	0,032	0,009	0,010	0,017	0,010	0,033
K_2O		0,557	0,633	0,341	0,242	0,421	0,490	0,366	0,792	1,00
CaO		40,78	37,22	47,17	51,43	50,15	44,82	48,23	25,97	38,82
TiO_2		0,188	0,167	0,179	0,201	0,121	0,181	0,166	0,388	0,339
V_2O_5		0,007	0,010	0,005	0,004	0,004	0,006	0,004	0,006	0,007
Cr_2O_3		0,006	0,005	0,006	0,003	0,009	0,011	0,006	0,011	0,019
MnO		0,023	0,025	0,027	0,019	0,033	0,038	0,028	0,042	0,024
Fe_2O_3		1,84	1,68	1,28	0,834	1,50	1,87	1,45	2,77	2,96
LOI*		36,45	44,60	38,93	39,73	34,73	35,75	39,73	29,63	35,74
Ni	ppm	18,6	26,7	24,3	23,2	62,8	72,8	35,6	18,9	20,8
Cu		18,8	9,5	17,6	16,4	27,4	27,4	16,1	11,6	14,6
Zn		23,5	25,2	24	25,4	41,1	34,3	29,6	30,1	35,5
Ga		4	5,3	2,7	1,5	3,4	4,4	2,8	5,6	6,3
Ge		1,1	1,1	0,3	0,7	0,5	0,7	0,7	1,2	1,1
As		4,3	11,7	3,7	2,5	4,2	6	3,5	4,4	4,2
Se		0,4	0,3	0,3	0,4	0,4	0,4	0,6	0,3	0,4
Br		3	3,4	2,6	4,5	13,1	7,1	8,9	3,9	4,7
Rb		21,1	41,2	14,5	9,5	20,9	22,4	15,4	29,8	37,6
Sr		133,5	244,9	159	136,3	315,9	208,6	154,6	102	527
Y		12,2	12,5	10,9	11,1	12,1	12,7	13,4	15,2	11,6
Zr		80,5	60,2	43,6	25,9	42,3	41,6	41,8	171	69,6
Nb		5,7	6,4	4,6	3,7	4,5	4,8	4,7	7,6	7,1
Mo		1,1	0,9	1,6	1	1,3	1,5	1,7	0,1	2,8
Ru		0,5	0,4	0,5	0,5	0,7	0,4	0,6	0,4	0,5
Rh		0,3	0,3	0,4	0,6	0,8	0,4	0,6	0,3	0,3
Pd		0,4	0,4	0,2	0,5	0,4	0,5	0,4	0,4	0,5
Cd		0,2	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,2	0,2
In		0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Sn		2,3	2,1	2	2,1	3,5	2,5	2,5	2,6	2,3
Sb		0,9	5,3	1	0,4	0,9	1	1,6	1,4	0,4
Te		3,3	2,1	2,3	0,5	2,2	0,5	2,2	2	0,5
I		3,5	3	2,5	3,3	5,3	3	10,7	3	0,6
Cs		0,8	3,4	3,8	3,6	4,1	0,8	3,2	3,3	0,8
Ba		133,2	243,4	98,1	55,7	162,2	134	89,2	152	143
La		11,6	5,9	6,4	5,7	5,7	6,2	12,1	9	1,5
Ce		10,1	10,4	8,1	1,5	8,2	7,7	8	18,7	1,5
Hf		2,8	2,5	2,9	3	3,3	3,1	2,9	5,7	3,1
W		1,7	2	1,7	2,2	3,1	3	2,7	1,5	1,6
Hg		0,4	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	0,3
Pb		12,3	22,2	14,4	13,9	41,4	35,1	12,3	7,5	6,9
Bi		0,6	0,6	0,7	0,6	0,8	1,4	0,7	1	1
Th		1,8	1,8	1	0,4	1,5	1,5	1,6	3,8	3,4
U		0,7	0,9	0,7	0,6	0,8	0,7	0,7	0,7	1,6

Grafik 21: Priene Antik Kenti Yapıları'na ait harç ve sıva örneklerinin PED-XRF analizi

Örnekler	Cementation Index	Kireç Türü
PAK-H1	1,07	HK
PAK-H2	1,00	HK
PAK-H3	0,49	ZHK
PAK-H4	0,29	YK
PAK-H5	0,52	OHK
PAK-H6	0,70	OHK
PAK-H7	0,40	ZHK
PAK-H8	3,64	DÇ/Ç
PAK-S1	1,21	DÇ

Grafik 22: Priene Antik Kenti Yapıları harç ve sıva örneklerinde Cementation Index verileri

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Dönemler Boyunca İnanç, Kült ve Kutsal Alanlar: Priene'de Hellenistik, Roma İmparatorluk ve Geç Antik Dönemlerdeki Dini Dinamiklerin Araştırması" başlıklı proje kapsamında elde edilen bulgular, kentin dini topografyasının ve inanç sistemlerinin MÖ 4. yüzyıldan MS 13. yüzyıla kadar evriminin anlaşılmasına yönelik önemli bilimsel katkılar sağlamıştır. Disiplinlerarası bir yaklaşımla yürütülen bu çalışmada; arkeolojik kazılar, dijital belgeleme (LİDAR, fotogrametri, 3D modelleme), zooarkeolojik analizler ve arkeometrik materyal incelemeleri entegre bir biçimde kullanılarak antik kentin inanç sosyolojisi bütüncül bir perspektifle değerlendirilmiştir.

Yapılan Kazı çalışmaları Doğu Nekropol Şapeli, Mısır Tanrıları Kutsal Alanı ve Yonca Yaprağı Planlı Yapı olmak üzere üç ana alanda yoğunlaşmış olup, bu yapıların Hellenistik Dönem'den Bizans Dönemi'ne kadar uzanan çok evreli kullanım süreçlerine sahip olduğunu ortaya koymuştur. Yapılan kazılardan proje sonucunda elde edilen veriler aşağıda özetlenmektedir:

Doğu Nekropol Şapeli: Yapılan çalışmalarda gün yüzüne çıkarılan ince ve kaba seramik buluntuları, alanın yalnızca dini ritüeller için değil, aynı zamanda yiyecek hazırlama ve sıvı sunu (libasyon) pratikleri gibi gündelik/tüketim faaliyetleriyle de ilişkili olduğunu göstermiştir. Piskoposluk merkezi olan Priene'nin nekropol alanındaki Erken Hristiyanlık dönemi kiliselerinin, artan cemaat ihtiyacına bağlı olarak birbirine yakın mesafelerde inşa edildiği değerlendirilmektedir.

Mısır Tanrıları Kutsal Alanı: Tapınak naosunda gerçekleştirilen sondaj çalışmalarında ele geçen Geç Hellenistik Dönem seramikleri (basit astarlı kaseler, Megara kaseleri ve aplike figürlü kaplar), yapının inşası için güvenilir bir *terminus post quem* (en erken

tarih) verisi sağlamıştır. Bu verilerden hareketle, tapınağın en erken Geç Hellenistik Devir'de inşa edildiği hipotezi güçlenmiştir.

Yonca Yaprağı Planlı Yapı: Daha önceki araştırmalarda herhangi bir kazı yapılmadan "Kilise" veya "Baptisterium" olarak nitelendirilen bu yapının, kazılar sonucunda mimari literatürde "triconchos" olarak adlandırılan bir plan tipi gösterdiği saptanmıştır. Yapı içerisinde vaftizhane işlevini doğrulayacak havuz veya tekne gibi buluntulara rastlanmamış olup, konum itibarıyla yapının Piskoposluk konutu ile ilişkili bir kabul salonu olma ihtimali ağırlık kazanmıştır. Erken Hellenistik Çağ'a ait temel duvarlarının üzerine oturan yapının , stratigrafik olarak oldukça karışık ve çok evreli bir dolguya sahip olduğu tespit edilmiştir.

Proje ayrıca yenilikçi dijital belgeleme teknolojilerinin arkeolojik alanlara entegrasyonu açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Mobil ve yersel LİDAR teknolojileri, fotogrametri ve *Unreal Engine* kullanılarak oluşturulan 3 boyutlu rekonstrüksiyonlar, yapıların mevcut durumlarının milimetrik hassasiyetle (sapma payı 1-2 cm ve daha altı düzeyde) belgelenmesini ve kayıp mimari unsurların mekânsal olarak yeniden kurgulanmasını sağlamıştır.

Zooarkeolojik analizler, kentteki beslenme alışkanlıkları ve hayvansal tüketim pratiklerine ışık tutmuştur. İncelenen kemik kalıntılarında koyun, keçi, sığır ve domuz gibi karasal beslenmeye işaret eden evcil türlerin baskın olduğu ve bu kalıntıların temel olarak tüketim ile işleme artıkları olduğu saptanmıştır. Arkeometrik analizler ise, yapılarda kullanılan yapısal taşların çoğunlukla yerel mermer ve traverten formasyonlarından elde edildiğini , künk ve tuğla örneklerinin 700-850°C arasında düşük sıcaklıklarda pişirim geçirdiğini ortaya koyarak antik dönemin malzeme teknolojisi ve üretim standartları hakkında somut veriler sunmuştur.

Sonuç olarak yürütülen bu proje, Priene Antik Kenti'nin sadece mimari gelişimini değil, farklı inanç gruplarının (Geç Klasik/Hellenistik çok tanrılı kültlerden tek tanrılı Hristiyanlık inancına) kentsel dokudaki izlerini, sürekliliklerini ve kesintilerini stratigrafik bağlamda belgelemiştir. Yapıların işlevsel dönüşümleri, inanç dinamiklerinin kent planlamasında ne denli belirleyici bir faktör olduğunu kanıtlamaktadır. Üretilen arkeolojik, zooarkeolojik ve arkeometrik veriler ile ortaya konulan güncel kült topografyası, Priene Ören Yeri'nin UNESCO Dünya Kültür Mirası Asıl Listesi'ne adaylık sürecini destekleyecek nitelikte güçlü, somut ve bütüncül bir bilimsel altyapı meydana getirmiştir.

KAYNAKLAR

1. Baker, J., Brothwell, D. (1980). Animal Diseases in Archaeology. Academic Press, London, UK.
2. Black, C.A. (1965). Methods of Soil Analysis, Part II. American Society of Agronomy, Madison, WI.
3. Blümel, W. – Merkelbach, R. – Rumscheid, F. (2014). Die Inschriften von Priene, Habelt.
4. Boessneck, J. (1969). Osteological differences between sheep (*Ovis aries* Linn´e) and goats (*Capra hircus* Linn´e), in: Brothwell, D., Higgs, E. (Eds.), Science in Archaeology. London, pp. 331-358.
5. Boynton, R.S. (1980). Chemistry and Technology of Lime and Limestone. John Wiley and Sons, New York.
6. Brady, N.C. ve Weil, R.R. (2004). The Nature and Properties of Soils. Prentice Hall, Upper Saddle River, New Jersey.
7. Carter, J. C. (1983). The Sculpture of the Sanctuary of Athena Polias at Priene. Thames and Hudson.
8. Chandler, R. (1821). Antiquities of Ionia Published by the Society of Dillettanti. Bulmer and Nichol Press.
9. Chaplin, R.E. (1971). The Study of Animal Bones from Archaeological Sites. Seminar Press, London, UK.
10. D'Angelo, G., Gargiullo, S. (1978). Guida alle conchiglie Mediterranee. Gruppo Editore Fabbri.
11. Feigl, F. (1966). Spot Tests in Organic Analysis, 7th Edition. Elsevier Science.
12. Fenn, N. (2016). Späthellenistische und frühkaiserzeitliche Keramik aus Priene: Untersuchungen zu Herkunft und Produktion. Priene IV. Archäologische Forschungen 35. Wiesbaden: Reichert Verlag.
13. Gates, C. (2020). Lokus - Lot Sistemi: Arkeolojik Kazılar İçin Kılavuz. Bilgin Kültür Sanat.
14. Güngör, M. (2022). Yersel lazer tarayıcıların arkeolojik alanlardaki kullanımın incelenmesi. Türkiye Lidar Dergisi, 4 (2) , 85-90.
15. Heinze, L. (2026). Spätklassische und frühhellenistische Gefäßkeramik aus Priene:

Formuntersuchung, Kontext und soziokulturelle Interpretation, Archäologische Forschungen 45, Priene 6, Dr. Ludwig Reichert Verlag.

16. Hennemeyer, A. (2013). Das Athenaheiligtum von Priene. Die Nebenbauten, - Altar, Halle und Propylon – und die bauliche Entwicklung des Heiligtums. Dr. Ludwig Reichert Verlag.
17. Hicks, E., L. (1886). The Collection of Ancient Greek Inscriptions in the British Museum III 1. Priene and Iasos. Oxford.
18. Kerr, P. (1977). Optical Mineralogy. John Wiley and Sons, New York.
19. Koenigs, W. (2015). Der Athena Tempel von Priene. Dr. Ludwig Reichert Verlag.
20. Means, R. E. ve J. V. Parcher (1963). Physical properties of Soils. Charles E. Merrill Books (Columbus, Ohio).
21. Mert, İ. H. (2016) "Priene'deki Gıda Pazarı", Olba 24, 365-418.
22. O'Connor, T., (2000). The Archaeology of Animal Bones. Texas A&M University Press, USA.
23. Pales, L - Lambert, C. (1971). Atlas ostéologique pour servir à l'identification des mammifères du Quaternaire. Herbivores I. Centre national de la recherche scientifique, Paris
24. Rayet, O. – Thomas, A. (1880). Milet et le Golfe Latmique. Paris.
25. Regling, K. (1927). Die Münzen von Priene. Verlag von Hans Schoetz.
26. Reitz, E. .J. - Wing, E. S. (2008). Zooarchaeology. Cambridge University Press, Cambridge, UK.
27. Revett, N. (1881). Antiquities of Ionia Published by the Society of Dillettanti (Mac Millan and Company)
28. Rotroff, S., I. (1997). Hellenistic Pottery: Athenian and Imported Moldmade Bowls (Agora XXIX). The American School of Classical Studies at Athens.
29. Rumscheid, F. (2000). Küçük Asya'nın Pompeiisi. Priene Rehberi. Ege Yayınları.
30. Shackley, M. S. (2011). X-Ray Fluorescence Spectrometry (XRF) in Geoarchaeology. Springer.
31. Schede, M. (1964). Die Ruinen von Priene. De Gruyter.
32. Schmid, E. (1972). Atlas of the Animal Bones. For Prehistorians, Archaeologists and Quaternary Geologists, Elsevier Publishing Company.
33. Schumacher, A. – Misiakiewicz, J. (2007). Priene – Die Restaurierung des Theaters 1992 –1998, Philipp von Zabern.
34. Von Gaertringen, F., F., H (1906). Inschriften von Priene. Georg Reimer.

35. Von Gerkan, A. (1921). Das Theater von Priene als Einzelanlage und in seiner Bedeutung für das hellenistische Bühnenwesen. Verlag für praktische Wissenschaft.
36. Wiegand, T. – Schrader, H. (1904). Priene: Ergebnisse der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1895-1898. Georg Reimer.
37. Zeybek, M. (2024). Akıllı telefon iPhone LİDAR tarayıcısının altyapı çalışmalarında uygulanabilirliği. Türkiye Lidar Dergisi, 6 (1) , 1-9.